

Det lange svevet

- ein biografi om Kjell Opseth

Fakultet for humaniora og utdanningsvitenskap

Masterprogram: Faglitterær skriving

Navn på kandidat: Dag H. Nestegard

Juni/2015

Innhald

DEL A – Det lange svevet - ein biografi om Kjell Opseth

DEL B – Fagartikkel: Kjell Opseth & den politiske biografien

Litteraturliste

DEL A

Det lange svevet

- ein biografi om Kjell Opseth

Av Dag H. Nestegard

- Systemet er eit monster.

Kjell Opseth til Aftenposten, 5. november 2010

Innhald

Kapitel 1 – Skihopparen	7
Kapitel 2 – Samferdselsministeren	13
Kapitel 3 – Sunnfjording av husmannslekt.....	23
Kapitel 4 – Grenland & kjærleik	31
Kapitel 5 Sentralist i sjukehusstrid og EF-sak.....	38
(Tatt ut fordi manuset blei for langt. Sidene skal med i boka).....	38
Kapitel 6 – Kraftsosialisten blir stortingsmann	39
Kapitel 7 – Hestehandel om stamveg.....	45
Kapitel 8 – Landing på Gardermoen	62
Kapitel 9 Nederlag og storkapital på IT Fornebu	73
(Tatt ut fordi manuset blei for langt. Sidene skal med i boka).....	73
Kapitel 10 – Trussel om riksrett, igjen og igjen	74
Kapitel 11 – Riper i lakken, og meir strid	85
Kapitel 12 – Heimstadpolitikaren – har vi han no?.....	92
Takk	101

Til onkel Hans.

Forord

I løpet av fire månadar på 1990-talet klarte samferdselsminister Kjell Opseth (Ap) å få Stortinget til å vedta ny stamveg mellom Bergen og Oslo, og ein hovudplass på Gardermoen få trudde var mogleg å realisere. Flyplassen hadde det stått strid om i fleire tiår. Stamvegen like eins. Opseth brukte eit halvt år på å lose flyplassen gjennom i nasjonalforsamlinga. Stamvegen tok kortare tid. Dei to sigrane imponerte stortingsmiljøet, eit samla pressekorps og det norske folk. Korleis fekk han det til? Ser ein på barndom og oppvekst var det lite som tilsa at han skulle bli den samferdselsministeren som satt lengst etter krigen. Seks år sat han. Den faustiske viljen hadde han med seg frå barndomsheimen, og vissa om at farfaren var fødd som husmann blei ei viktig drivkraft. Så resultatorientert var Kjell Opseth som rikspolitkar at han på tampen av karrieren gjekk seg ideologisk vill under kampen om IT Fornebu, og hamna i seng med skipsreiar Fred. Olsen, og den berykta innvandringsmotstandaren Øystein Hedstrøm frå Østfold. Saka blei ein lite ærefull sorti for ein mann som kjempa lenge, og fekk gjort mykje.

Kjell Opseth var stortingsrepresentant for Sogn og Fjordane Arbeidarparti i fem periodar frå 1981 til 2001, og var det amerikanarane kallar *A Late Bloomer*. Han var over 30 då han blei valt inn i Førde kommunestyre, og hadde passert 40 då han blei leiar i Sogn og Fjordane Arbeidarparti - og kom på Stortinget i 1981. Midt i 50-åra blei han statsråd, og var nesten pensjonist då han gjekk ut av Stortinget i 2001. Eit slikt løp er spesielt i ei tid der mange gir seg på Stortinget før dei fyller 50.

Sunnfjordingen var statsråd i to regjeringar i rundt sju år, samferdsleminister under Gro Harlem Brundtland 1990–96, og kommunal- og arbeidsminister i Thorbjørn Jaglands regjering 1996–97, av mange omtalt som ein historisk parentes der ettertida stort sett hugsar metaforen om *Det norske hus*, og Terje Røed-Larsens fall som planleggingsminister. Kraftsosialisten og næringspolitikaren Kjell Opseth derimot, skulle bli ein av dei mest markante og handlekraftige statsrådene i Samferdsledepartementet etter krigen. Skal ein plassere det politiske prosjektet hans i litteraturdramaturgisk teori, er det nærliggande å tenke på grunnforteljinga *Overcoming the monster*.

Masteroppgåva har samanheng med at Samlaget har bedt meg skrive biografi om Opseth. At det var meg dei spurte, kan skuldast fleire forhold. Bakgrunn frå same fylke og område som den tidlegare politikaren, har spelt ei rolle. Men også kjennskapen til arbeidarrørsla på Vestlandet. Under eigen oppvekst på den einsidige industristaden Svelgen i

dei raude 70-åra, var 1. mai ein større festdag enn 17. mai, som blei rekna som ei borgarleg markering. Arbeidarpartiet hadde reint fleirtal i kommunestyret, og Jern og Metall var ein viktig aktør i bygda. Eg kjenner den karrige vestlandsjorda som fødte fram Kjell Opseth, og eg kjenner den politiske venstresida på Vestlandet. Som mediestudent i Volda intervjuar eg seinare Opseth om arbeidet med Eiksundsambandet, som i 2008 gav fastlandssamband for fleire sunnmørskommunar. Han var hyggeleg og imøtekomande på telefon. Svarte forklarande på alle spørsmål, og gav eit godt inntrykk. Opseth var verken arrogant, eller så eigenrådig som mange aviser prøvde å framstille han som. Seinare fekk eg meir med Opseth å gjere som NRK-reporter. Etter at han gjekk ut av politikken, var eg presserådgevar for to av etterføljarane hans i Samferdselsdepartementet. Erfaringa gav verdifull innsikt i samspelet mellom storting og regjering. Etter at arbeidet med boka kom i gang, har eg vore heime hos han og kona Hjørdis i fleire omgangar.

*

Utover i teksten er ambisjonen å skrive seg inn mot kjernen av det som dreiv Kjell Opseth som politiskar, den psykologiske kjernen til *bokens protagonist*, for å sitere den danske biografiforskaren Birgitte Possing. At farfaren var husmann er noko som fortsatt pregar slekta. Med ein far som var fabrikkeigar i dei harde 30-åra ser ein det næringspolitiske engasjementet stige fram. Likevel er trua på, og identifiseringa med leiinga i Det Norske Arbeidarparti, det som framfor alt kjenneteiknar Kjell Opseth og slekta han kom frå. Agitatoren Martin Tranmæl skal ha sagt at ”For arbeiderklassen er handlinger langt viktigere enn programmer og teser. For det er handlingene som taler”.¹ Den maksimen skulle kome til å gje seg mange konkrete utslag gjennom Kjell Opseths stridbare politiske karriere. Sjølv var han lenge mot ein biografi, og seier han har fått mange spørsmål om ei slik livsforteljing gjennom åra. Samtlege førespurnader har fått avslag fordi han meinte det var ein dårleg idé. Kjell Opseth sa ikkje det for å kokettere, men fordi han stiller seg tvilande til at nokon kan ha interesse av å lese om livet hans. Dette var noko han faktisk forventa å bli trudd på. Når ein snakkar med han om dette i dag, høyrer ein ekkoet frå strukturalistane som etter krigen meinte at individet er verdiløst i den store samanhengen, og at ein enkelt menneskeliv kan samanliknast med ei krusing på livets hav. Kjell Opseth var ikkje mot ein biografi om seg sjølv fordi han hadde noko å skjule, men fordi han oppriktig meinte at han som enkeltindivid

¹ https://www.youtube.com/watch?v=r-lxXFoeD_Q

ikkje hadde spelt noko stor politisk rolle verken nasjonalt eller lokalt. Og kanskje fordi han føler seg forlegen når han blir beden om å snakke om seg sjølv, og ikkje ei brennbar politisk sak som må løysast. Etter mykje om og men klarte likevel familien å overtale han til å samarbeide med meg. Det som til slutt gjorde utslaget var *at det er kanskje litt kjekt for barnebarna å kunne lese om kva besten har sysla med gjennom åra.*

*

No Man Is an Island, skreiv den engelske poeten John Donne i åra etter Shakespeare. Ingen lever på sida av historia, vi lever alle i det Leon Edel kallar *human time*.² Og ingen biografi er komplett med mindre boka avdekkar *individet i historia*, innanfor eit *ethos*, og *ein sosial kompleksitet*. Med dette som utgangspunkt kan det vere interessant å sjå på kva det sterke samhaldet i Kjell Opseths eigen barndom- og familiebakgrunn, har hatt å seie for den politiske karrieren.

² Edel, Leon: *Principia Biographica*. W. W. Norton & Company. Side14.

Kapitel 1 – Skihopparen

Bydalsbakken i Førde, vinteren 1950.

Kjell Opseth (14) står på toppen av hoppbakken, og ser utover fjorden. Han er nervøs. I unnarennet ventar brørne, John (24), Kåre (22), og Thorleif (20). Han ser dei alle saman. John er heime igjen etter utdanning på LO-skulen Sørmarka, og står ved hoppkanten saman med Kåre.³ Nede på sletta ser han Thorleif.⁴ Fordi unnarennet går over bilvegen, er Thorleif på plass for å stoppe dei som kjem køyrande.

Kjell ruggar på skia. Kjenner at gliden er god. Skiene har han kjøpt hos Åsnes i Fjaler. Det er solide plankar. Bindingane sit godt. Kjell strammar reima under den markante haka, sjekkar at huva sit som ho skal, og tar ein siste sjekk på brillene. Han er spent, men godt kledd med anorakk, vadmålsbukse, og ullsokkar som endar i eit par semska støvlar av lær. Han bøyer seg. Sjekkar bindingane ein gong til. Det er her, i skibakken, han skal lære å halde styr på nervane.⁵

Idrett og sosialisme

Thorleif vinkar at det er klart. Bakken ser fin ut etter at dei har måka og spadd sidan morgonen. Dei er i Halbrendslia med utsikt over Førdefjorden, og brukte litt tid på å kome seg hit. Heimen er eit småbruk på andre sida av bygda, der to av tre statsmakter er representerte. Prestegarden, skrivargarden og lensmannsgarden ligg alle der, saman med den lokale kyrkja. Lenger oppe langs elva Jølstra ligg Sunnfjord Folkehøgskule, driven av Vestlandske indremisjon, men der har Opseth-familien aldri vore. Heimegarden heiter Bergja. Då farfaren, som var rallar, kjøpte husmannsplassen, gav han staden namn etter ein jernbanestasjon i Aurland han hadde god kjennskap til, Uppsete. Farfaren Ludvig var fødd i Nordre Bergenhus Amt på 1800-talet, i ei slekt av husmenn som hadde slite og streva under større bruk, i fleire hundre år. Arbeidserfaringa, hadde han frå Bergensbana og Rendalen. Heime i Førde, som var eit samfunn av bønder med jordbruk som den dominerande næringa, var det neppe mogleg å ha ein meir proletær politisk bakgrunn enn den Ludvik Opseth hadde då han engasjerte seg politisk. Han meldte seg tidleg inn i Arbeidarpartiet. På brurebilete frå Førde kyrkje i 1895 ser vi han med hatt og tidstypisk dress. Tettvaksen og stolt, med kraftige arbeidsnevar, utstående

³ Finn Borgen Førsund: *Førde Sementvare 1930-2000*, Selja Forlag 2000. Side 49.

⁴ Kjell Opseth intervju i Førde 2. mars 2014.

⁵ Ibid.

øyrrer, svart hår og eit progressivt smil. Dette er ein mann med eit indre driv. Den jomfruelege kona hans, Martea, er kronebrur, og meir audmjuk i blikket. Også ho var av husmannssett i Førde. Då Arbeidarpartiet slutte seg til Moskva-tesene etter krigen, blei det Norske Arbeidarparti rekna blant dei mest radikale i Europa. Ludvik Opseth fekk eit langt liv, og døydde det året statsminister Nygaardsvold inngjekk det historiske kriseforliket med Bondepartiet, eit forlik som gav nesten tretti år med Ap-styre.

Faren Karl var også glødande sosialist, men utypisk fordi han var næringsdrivande. I 1930 starta han Førde Sementvare, som han sleit og strevde med gjennom dei harde 30-åra. Karl og kona Orlaug fekk etterkvart sju barn å fø på. Utdanninga hadde han frå Kristiania Elementærtekniske Dagskole der han tok eksamen i bygningslære, og med tilleggskurs i mekanikk og fagteikning. Under krigen minnest Kjell at faren stod på stabburet og pakka ved og mat til slekt og vener i Bergen. Dette var noko som gjekk føre seg i løynd, og som smågutar ikkje skulle sjå. Slike varer var det ikkje lov å sende til byen i krigsåra. Karl Opseth likna på faren Ludvig. Han var ein sterk mann med ukueleleg vilje. Like svart i håret, men høgare og tynnare - og med ei friare oppsyn. På brurebilete frå 1919 ser vi han og kona Orlaug som to velmeinande menneske. Dei er faste i blikket, med eit forsiktig smil på lur. Andre bilete av Karl Opseth viser ein mann med tydeleg kraft. Ein mann som har mykje ugjort. Trass i den store ungeflokk som trong både mat og klede, og eigen fabrikk med fleire tilsette, er han avbilda med eit tydeleg overskot. Karl Opseth er ein fri mann med mange planar. Det er noko fast og faderleg med Karl Opseth, som ein kjenner igjen i sonen Kjell. Ei visse om at dersom ein har reint samvit og gode hensikter, treng ein ikkje frykte noko som helst.

Seks år etter at faren starta sementfabrikken i 1930 blei Kjell fødd. I tillegg til brørne har Kjell Opseth tre søstrer. Kjell er den yngste. Den eldste, Aslaug Mathilda, er fødd i 1920, og seksten år eldre. Heile barndommen har dei vore i fysisk aktivitet. Opseth-familien er kjend som ein ”idrettsfamilie”. Heile ungeflokken, også jentene, er aktive i idrett.⁶ Enten med ski som i dag, eller andre former for sportsleg aktivitet.

Kjell ser utover bygda og fjorden frå toppen av Bydalsbakken, som er reist av den lokale distriktslegen.⁷ Folketalet i Førde har passert tre tusen sjeler, og bygda har fått vegutløysing til kysten. Vegen til Florø stod klar då krigen var over.⁸ Det politiske klimaet er prega av Venstre og Bondepartiet, men i familien Opseth støttar dei sosialistane slik dei alltid

⁶ Ifølgje den lokale idrettshistorikaren Grunde Selås, intervjuet på telefon 10. mai 2014.

⁷ http://www.nrk.no/sf/leksikon/index.php/Førde_Idrettslag

⁸ Torkjell Djupedal: *Førde kulturhistorisk vegvisar*. Selja Forlag 1998, side 29.

har gjort, sjølv om dei utgjer eit mindretal i den tradisjonsrike jordbruksbygda. For Kjell og søskena er faren den viktigaste autoriteten. Faderen, som dei kallar han, er godhjarta og rettviss, men hard i klypa. Overtydd sosialdemokrat, men opptatt av næringsutvikling og at *noko må skje* på den vesle staden. Mora er dotter av skreddar Bruland, og har si fulle hyre med å sy og spøte til dei mange ungane som treng varme klede.

Foreldra var begge over førti då Kjell blei fødd. Av besteforeldra er det berre mormora igjen. Dei andre er borte. Faren har alltid brukt mesteparten av tida på fabrikk, og mora har stelt heime. I søskenflokket er det Thorleif og Kjell som er mest saman, ettersom dei er yngst. Ofte med fiskestang etter laks og aure i elva Jølstra nedanfor garden, eller saman med dei andre i det daglege slitet for å halde småbruket i gang. Dei har sauer og kyr, grønsakshage med poteter og gulrøter, eit par høner og ein gris. Ni dekar med innmarksslått krev sitt.⁹ Bruket er verken stort eller lite. Dei lever i enkle kår, men er ikkje fattige. Likevel veit dei at det er blodig alvor. Å arbeide er synonymt med å overleve. Dei har det som folk flest på Vestlandet i denne tida. Det er arbeid og slit frå morgon til kveld, og på middagsbordet står sild og poteter. I heimen går drøset om det daglege strevet, og om politikk. Litteratur er dei mindre interesserte i. Likevel er det eitt litterært område ingen av dei kjem utanom. Dei politiske pamflettane faren får tilsendt frå partikontoret i Oslo, er viktige. Og dei abonnerer på partiavisa Firdaposten, som kjem ut i Florø og blei starta i 1948 av seinare stortingspresident Guttorm Hansen.¹⁰ Det sit djupt i dei at farfaren var den første frå Arbeidarpartiet i det lokale heradsstyret, valt inn på den tida Lenin gjennomførte revolusjon i Russland. Lojaliteten til partileiinga er sterk, og traume frå 1920-talet då rørsle gjennomlevde avgjerande skisma, sit i ryggmargen. Lokalt i Førde blir det sagt at lojaliteten Opseth-familien har til Arbeidarpartiet, er av sekterisk, eller religiøs, karakter.¹¹

Men den unge Kjell Opseth tenkjer ikkje på alt dette denne vinterdagen i 1950. No er det hoppet som gjeld. Han er konsentrert, lutar ryggen, og går ned i kneståande. Tar i rekkverket. Ruggar litt fram og tilbake før han skuvar frå med eit kraftig rykk. Han kjenner at farten aukar ned den bratte bakken. Sporet er hardt og isete. No gjeld det å treffe kanten så svevet blir godt.

⁹ Opplysningane er henta frå eit hefte om Karl og Orlaug Opseth som blei laga til eit slektsstemne i 1994.

¹⁰ <http://nn.wikipedia.org/wiki/Firdaposten>

¹¹ Einar Melve intervjuar 19. mai 2014. Melve var politisk rådgjevar for Kjell Opseth på 1990-talet.

Attpåklatt

Som yngstemann og attpåklatt er Kjell den dristigaste i barneflokket. Småbarnspedagog Elisabeth Schönbeck skriv om dette i boka *Lillesøster hopper fallskjerm*.¹² Schönbeck meiner den yngste oftast er rebellen, og at slike barn følgjer egne lyster i større grad enn dei meir pliktoppfyllande eldre.¹³ Eit døme som kan illustrere påstanden frå Schönbeck, er den sunnmørske industripioneren Idar Ulstein, som var yngst av seks søsken.¹⁴ På Sunnmøre blir det sagt at posisjonen som attpåklatt var eit viktig utgangspunkt for det livet Ulstein skulle komme til å leve. Då han overtok selskapet etter faren på 60-talet, var det 80 tilsette. På slutten av karrieren, då han selte til den engelske propellprodusenten Rolls Royce, var det tre tusen tilsette i Ulstein Group.¹⁵

Kjell Opseth er djupt konsentrert i ovarennet. Samankrøkt, nærmar han seg hoppkanten. No er det timing som er viktig. Han er skjerpa og fokusert. Rykket og løftet må kome som det skal. Svevet må bli perfekt. Han vil fly som Birger Ruud, Reidar Andersen, eller Arnfinn Bergmann. Fly ut over Lake Placid, mens Rolf Kirkvaag rapporterer. Fly så langt det går med maks oppdrift og god motvind.

Skihoppets estetikk

Arild Linneberg, som er professor i Bergen har skrive om det viktig svevet:¹⁶

I tråd med retorikkens regler, gjelder fem lover for skihoppingens estetikk. 1. Det viktigste i hoppet er uten tvil *svevet*. 2. Det viktigste i svevet, er uten tvil *rytmen*. 3. Det viktigste for den rytmen som gir det gode svevet, er uten tvil *bevegelsen*. 4. Det viktigste for den bevegelsen som gir den riktige rytmen som gir det luftige svevet, er uten tvil *teknikken*. 5. Det viktigste med den teknikken som gir den riktige bevegelsen med den gode rytmen som fører til optimale sjev, er uten tvil *gjennomføringa*.

Kjell Opseth kjenner ikkje det teoretiske grunnlaget for skihoppets estetikk der han rasar nedover unnarennet på ein trekonstruksjon i Sunnfjord. For han er det røyndommen her og no som gjeld, og råda frå dei andre i søskenflokket. Råda kan til forveksling likne på dei

¹² Elisabeth Schönbeck: *Lillesøster hopper fallskjerm*. Versal Forlag 2009.

¹³ <http://www.dagbladet.no/2011/05/15/tema/helse/klikk/foreldre/16542680/>

¹⁴ http://nn.wikipedia.org/wiki/Martin_Ulstein

¹⁵ http://nbl.snl.no/Idar_Ulstein

¹⁶ Skihoppets estetikk. Samtiden nr. 1, 1994.

professor Linneberg held seg med, sjølv om Opseth-brørne ikkje interesserer seg for høgtflygande teoriar om gresk retorikk.

Linneberg skriv vidare at i romantikken blir svevet – *das Scweben* – kjenneteiknet på mennesket usikre stilling i verda, *mellom der det slynges ut og der det til slutt havner – mellom utgang og nedslag*. Heidegger knytter svevet til den angsten mennesket blir utsett for, eller for å seie det på hoppspråket, når det set utfør, og i denne omgang er det Kjell Opseth frå Førde det gjeld. Han er 14 år gamal, fødd i steinbukken, og yngst av sju søsken. Om ikkje lenge skal han i elektrikarlære i Sogn, før han seinare blir installatør og til slutt ingeniør frå Porsgrunn.¹⁷

Kjell Opseth nærmar seg kanten. Han er stram i kroppen, har skiene samla, og veivar med armene for å halde balansen, slik han har sett på Filmavisen at Peter Hugsted gjorde i St. Moritz.¹⁸

Idet skia når hoppkanten, skyv han overkroppen fram, og festar blikket. Tærne, tåballane, leggane, knena, låra, hoftene og armene som han rykker bakover sprett som ei fjør då støvlane passerer kanten. Han kjenner at han kjem høgare over kulen enn nokon gong tidlegare. Under ser han det ferdigtrakka unnarennet, og lenger ned dumpa i snøen der dei fleste landar. Han pressar armene inntil kroppen. Skia held han samla. Legg seg enno litt meir framover. Det blafrar i strekkbuksa. Han opnar munnen og held pusten. Dei tunge skia og Kjell flyr framover, under sola og den blå himmelen, i ein boge, høgt over unnarennet. Han justerer svevet med høgrehanda, som eit ror, for å fly mot venstre.¹⁹ Lite veit han om åra som kjem. At han får sete i Fylkesting og Storting, møter Hjørdis, skal studere i Telemark, få to velskapte barn, og fleire barnebarn. Han veit ingenting om alle timane med politisk arbeid som blir krona med ein post i regjeringa. Er uvitande om dei harde kampane, om strid og statsråd på Slottet kvar fredag, først med kong Olav, og seinare med Harald, som er på hans eigen alder, og at han sjølv skal bli den største samferdselsministeren landet har fostra etter krigen. Alt dette er han uvitande om, der han svevar gjennom lufta, og prøvar å strekke seg lenger.

Kjell flyr vektlaus nokre meter til før beina siktar på nedslaget. Han landar med eit smell i overgangen, og svingar ned på sletta. Det var eit nedslag stilhopparen Toralf Engan kunne ha misunnt han. Brørne kjem til, og dei diskuterer gjennomføringa. Bra nedslag, men

¹⁷ http://nbl.snl.no/Kjell_Opseth

¹⁸ OL 1948.

¹⁹ Henta frå Thorvald Steen: *Veksten av snøkrystaller*. Forlaget Oktober 2007.

kunne han ha strekt seg enno litt lenger? Hadde han venta med å sette utfor, kunne han fått meir hjelp av vinden. Og dei må jobbe med betre gli.

Utover på 1950-talet skulle Kjell Opseth komme til å bli stadig meir aktiv før han i 1958 fekk ein tredje plass i seniorklassen under krinsmeisterskapen i Sogn og Fjordane.²⁰ Skihopping, og skihoppingas estetikk, skulle kome til å prege han resten av livet, både som menneske og politiskar.

²⁰ Ifølgje idrettshistorikar Grunde Selås.

Kapitel 2 – Samferdselsministeren

Eg var på samferdselsministerens kontor den 3. november 1990 då Kjell Opseth tok over nøkkelen etter Lars Gunnar Lie (KrF). Som utsendt reporter frå Firdaposten i Florø, var oppdraget å dekke den spesielle hendinga det var at ein politikar frå Førde gav frå seg nøkkelen til ein annan frå same tettstaden. Kjell Opseth (54) var prega av den historiske augneblinken. Saman med resten av Gro Harlem Brundtlands tredje regjering, hadde han vore på Slottet der kong Olav hadde velsigna det nye mannskapet. Så var det i svart regjeringsbil med eigen sjåfør ned til Grubbegata. Lars Gunnar Lie førte ordet og fortalte om livet i departementet. Dei to hadde kjent kvarandre sidan Førde kommunestyre på 1970-talet. På Stortinget sat dei saman på fylkesbenken, før dei no var på toppen av det norske politiske systemet. Kjell Opseth var nervøs. Beina skalv så dei nypressa buksene blafra i det varme rommet. Han stod breibeint og hørte på, med ei indre spenning som berre var synleg om du såg på dei flagrande tekstilane.

I heimfylket hadde Kjell Opseth ord på seg for å vere ein tålmodig pragmatikar som bygde stein på stein. Han tenkte langsiktig, og var tidleg klar over at han kunne nå langt. Og han var meir moderne enn dei andre i leiinga av fylkespartiet, ettersom han hadde erfaring frå Oslo, og den rike industrikulturen i Grenland.²¹ Det markante ansiktet fortalte om ein mann med sterk vilje. Kjensler var han dårleg på. For mange kunne han nok verke hard. Kjell Opseth var i god form, og rask på foten. Høgreist, slank, og alltid med eit smil på lur. Men det var ingen som kjente til privatlivet hans. Folk som hadde vore i same styre som Kjell Opseth i årevis, visste knapt om han hadde familie, eller kor i Førde han budde. Når det kom til menneske Kjell Opseth, var han sjenert og inneslutta. Politikaren derimot var ein slugger som brøyta veg der andre måtte gje tapt. I det likna han på faren. Dette var ein man som aldri gav opp, men arbeidde for ei løysing lenger fram, om det tok aldri så lang tid. Sjølv om han var fødd inn i arbeidarrørsla, var ideologiske diskusjonar om Marx og Engels ingenting for han. Her var det konkret handling som var viktig. Han hadde ei grunnfesta tru på at det er pragmatisk politikk som produserer arbeidsplassar – og får verda framover. Som teknikkar frå Porsgrunn hadde Kjell Opseth eit ingeniørsyn på verda, og dette mekaniske verdsbilete prega alt han gjorde som folkevald. Mantraet var at landet skulle byggast og vidareutviklast. Som ingeniør var han alltid våken for feil og manglar, nye løysingar og meir effektive måtar å drive på. Han var aldri kvilande, alltid på jakt etter gode løysingar, og forbetringar som kunne

²¹ Tidlegare fylkesleiar (1982-88) Anne Lise Gilleshammer i intervju 16. januar 2015.

gjere livet lettare for folk flest, både i smått og i stort. Materialist var han, men ikkje i den vulgære liberalistiske forståinga av ordet. Meir i tradisjonen etter Lenin og andre på venstresida, som ikkje syslar med religion eller andre transcendentale aktivitetar, men konsentrerer seg om det praktiske livet her og no. Om materialitet.

Ansiktet til Kjell Opseth i denne historiske augneblinken var av stein. Dei brune augene var rolege, og då han tok imot nøkkelen kom den kraftige tangarden til syne i form av eit breitt smil. Det tynne grå håret låg fint til sides over eit andlet dominert av ei kraftig hake, og eit smil som gir assosiasjonar til mulen på ein hest. Kjell Opseth minner ikkje så reint lite om hesterasen som har fått namnet fjording, som er den etniske nemninga på folk frå Sunnfjord. Lett på foten, arbeidssom og uthaldande, og med stabilt godt humør. Den nyslåtte statsråden var omkransa av departementsråden, eit knippe ekspedisjonssjefar og informasjonssjefen. Då han tok ordet var det med fast røyst, utan å sjå på pressekorpsset. Kjell Opseth takka Lars Gunnar Lie for vel utført jobb, og sa han skulle gjere sitt beste for å halde fram det viktige arbeidet med å bygge landet. Det var ein kort tale, og det kom inga programerklæring. Han var akkurat så poengtert som stunda kravde, men ikkje noko meir. For ein utanforståande var det ikkje spesielt opplagt at dei to hadde kjent kvarandre i 20 år, og at Opseth kom rett frå samferdselskomiteen på Stortinget, der han hadde vore fraksjonsleiar for Arbeidarpartiet, og hadde som oppgåve å motarbeide Lie. Stemninga var formell – og profesjonelt hyggeleg. Kjell Opseth oppførte seg slik vi så ofte har sett han på TV. Roleg og kontrollert, nokon vil seie tilknappa, nesten stiv. Ingen fakter og dramatiske ansiktsuttrykk. Innimellom løyste andletet seg opp i eit forsiktig smil. Han hadde planane klare, og hadde ord på seg for å vere politisk smart. Sa lite av politisk substans, men held korta tett intill brystet.

I eit intervju med Dagsrevyen nokre år seinare meinte han at evna til å få gjennom vedtak var hans største styrke som politiskar.²² Men ikkje berre det, evna til å stå på vedtaka, og sørge for at dei blei førte ut i livet, likeins. På spørsmål om han var eit maktmenneske svarte han: - Dersom ein med maktmenneske meiner eit menneske som vil ha ting gjort, så er eg det ja.

Den utgåande statsråden på samferdselministerens kontor denne dagen, Lars Gunnar Lie frå Sotra, var i ein mannsalder lektor i realfag på Førde Gymnas. I Sogn og Fjordane var han aktiv i kommunepolitikken, og dei kristelege miljøa i Sunnfjord. Siste året hadde han hatt ansvaret for samferdselssaker i Syse-regjeringa, omtalt som ein parentes i norsk historie ettersom Jan P. Syse (H) berre sat eit knapt år. No var statsministeren frå Vestfold felt av

²² 10. oktober 1992.

regjeringspartnaren Senterpartiet, som var meir opptatt av å posisjonere seg til det varsla EU-valet i 1994, enn å berge den skjøre Syse-regjeringa. For Lars Gunnar Lie var det inga sak å gje frå seg departementet til Opseth. Lie var roleg for at etterfølgjaren ville gjere ei god jobb.²³ Nervøsiteten Opseth avslørte då han fekk nøkkelen, var ikkje uventa for Lie.

Kjell Opseth ville ikkje stikke seg fram meir enn det som var nødvendig for å få ting gjort. Dette har vel også med yrkesbakgrunnen hans som ingeniør å gjere. Elles vil eg seie at han visste kva han ville, og gjorde det som var naudsynt for å nå måla sine. Han var særleg god på å knytte kontaktar. Han kunne godt høyre på kva folk sa, men hadde han bestemt seg så var han ikkje til å rokke. Eg veit ikkje for sikkert kva som dreiv han som polititar, men eg trur det var blanding av å få ting gjort, og lojalitet til partiet. I den rekkefølgja.

Like før regjeringsskiftet hadde Lie lagt fram ei stortingsmelding om Stamvegen Bergen-Oslo, der tilrådinga var at vegen skulle gå via Hol-Aurland. Noko av det første Opseth gjorde var å trekke tilbake meldinga med varsel om at regjeringa ville ha vegen over Fillefjell med ein rekordlang tunnell frå Lærdal og vestover. Dette var Lie budd på:

Det var ikkje overraskande for meg at Brundtland-regjeringa trekte meldinga, for det hadde Opseth varsla at han ville gjere, og han hadde heimfylket i ryggen. Vi sat saman lenge på Sogn og Fjordane-benken, og arbeidde på tvers av partigrensene i tida før han blei statsråd, så eg kjente Kjell Opseth godt. Saman med Lars Lefdal frå Høgre stod vi samla i strevet med å få vegpengar til fylket.

Vegrevolusjon

Utover på 1990-talet bar dette arbeidet frukter i form av ein ”vegrevolusjon” i Sogn og Fjordane. Ettersom Kjell Opseth i ettertid har fått ord på seg for å ha favorisert eige heimfylke, kan det vere på sin plass å understreke at mange av prosjekta han opna som statsråd, var planlagt og arbeidd med lenge før han kom i regjering. Han seier sjølv at sakene låg klar i departementet då han kom dit, og meiner eigen innsats ikkje er så mykje å snakke om. Det ligg likevel fast at Sogn og Fjordane opplevde ein vegrevolusjon utover på 90-talet, og at Kjell Opseth ofte klippte snora. Las ein aviser på denne tida var inntrykket at Kjell

²³ Intervjua på telefon 28. oktober 2014.

Opseth på rekordtid sette i verk, og opna, det eine anlegget etter det andre. Kanskje aller mest langs riksveg 5, som går frå Florø til Lærdal. Delstrekninga mellom Jølster og Sogn under Jostedalsbreen blei opna før han blei statsråd, på 1980-talet av Jimmy Carters visepresident, Walter Mondale, som ættar frå Mundal. Partikameraten Oddleif Fagerheim, fekk æra for tunnelen under breen. Strekninga vidare frå Fjærland til Sogndal blei ferdig i 1994, og i vest blei den seks kilometer lange Naustdalstunnelen opna året etter. Den tre kilometer lange Amlatunnelen ved Kaupanger blei også opna i 1995, følgd av ferjesambandet Mannheller–Fodnes, og den sju kilometer lange Fodnestunnelen, noko som førte til at kommunane Lærdal og Årdal i indre Sogn blei knytt tettare saman. Alt dette under Opseth i løpet av få år på 90-talet. Fire tunnelar berre på riksveg 5.

Når det gjeld hovudåra nord i fylket, blei riksvegen mellom Stryn og Nordfjordeid med tilhøyrande tunnelar opna i 1992. Vegen langs Hornindalsvatnet, som er Europa djupaste innsjø, fekk dermed ei radikal oppgradering, noko som var viktig for vogntoga med fisk frå Måløy til kontinentet. Ny veg vestover frå Nordfjordeid med riksvegstandard, og to tunnelar, blei opna på slutten av 1990-talet. Då hadde Kjell Opseth gått av som samferdsleminister. Likevel var det mange som takka han også for det sambandet.

På sørsida av Sognefjorden blei den fem kilometer lange Flenjatunnelen mellom Flåm og Undredal opna i 1985. I 1991 kom så Gudvangatunnelen. I forlenginga av desse to ville Kjell Opseth bygge den 24 kilometer lange Lærdalstunnelen, som forgjengaren Lie var imot. Slaget om Stamvegen, skulle medføre ein dramatisk runde i Stortingssalen med skuldingar om favorisering av eige heimfylke. Det var her Kjell Opseth fekk rykte på seg for å vere ein slu hestehandlar, som folk i andre delar av landet hadde problem med å stole på.

Lista over vegar og tunnelar på 90-talet er lang, og Kjell Opseth fekk det meste av æra. Difor er det verdt å understreke at denne ”samferdselsrevolusjonen” i fjordfylket var det eit samla Fylkesting og Sogn og Fjordane-benken i Stortinget som stod bak. At Opseth var ei drivande kraft i alle prosjekta, er det likevel ingen tvil om.

Hadde kjensler

Lars Gunnar Lie fortel at Opseth var heilt sentral då han var kommunepolitikar i Førde på 1970-talet. Handlekraftig og målbevisst. Men at han var ein mann utan kjensler som dura fram utan å ta menneskelege omsyn, vil ikkje Lie vere med på.

Sett utanfrå kunne ein nok få det inntrykket, men dersom du kom tettare på, forstod ein at Kjell hadde kjensler han som alle andre. Sjølv om næringspolitikk og samferdsle

var det han brukte mest tid på, veit eg at han også var oppteken av sosialpolitikk. Der var han sosialdemokrat til beinet. Likskap var viktig for Kjell Opseth, men som politiskar var han først og fremst industriens mann.²⁴

Fekk LO i ryggen

Sjølvs veit ikkje Kjell Opseth kven som foreslo han til taburetten som fagstatsråd for samferdsel, og aller helst ville han bli næringsminister. Gro Harlem Brundtland skriv i memoarane sine at forslaget kom frå LO.²⁵ Gro Harlem Brundtland skriv vidare at då partileiinga hausten 1990 forstod at Jan P. Syse ikkje ville klare å halde regjeringa saman, starta ho samtalar med parlamentarisk leiar Gunnar Berge om nøkkelpersonar i parti og stortingsgruppe. Senterpartiets Anne Enger Lahnstein varsla at Sp ville ut av regjering, for å bli eit fristilt opposisjonsparti. Sp-leiaren tilrådde då at Ap skipa ny regjering. Arbeidarpartiet måtte altså vere klar til å ta over landet. Dermed var det viktig å komme i gang med kabalen. Gro og Gunnar Berge tok for seg stortingsgruppa, og gjekk sørover. Frå Sogn og Fjordane noterte dei Kjell Opseth som mogleg næringsminister, slik han sjølv hadde håpa på. LO-leiar Yngve Hågensen meldte frå John Stene at dei ville ha Opseth på denne posten. Stene var leiar for det mektige Fellesforbundet, som hadde tatt opp i seg Norsk Jern- og Metallarbeidarforbund, Norsk Bygningsarbeidarforbund og Norsk Skog- og Landarbeidarforbund. I dag er det Arve Bakke som sit på toppen der. Då partileiinga hadde ei førebels liste klar, blei partisekretær Torbjørn Jagland kopla inn, før dei involverte Samarbeidskomiteen med LO, Sentralstyret, Stortinget, presidentskapet og dei andre gruppeleiarane.

Som vi veit blei Kjell Opseth aldri næringsminister, men gjekk frå Transportkomiteen til Samferdselsdepartementet. Kameraten Finn Kristensen fekk taburetten i næring. Telemarking blei seinare Opseths næraste allierte i regjeringa. Kristensen er frå Brevik og utdanna elektrikar som Opseth. Fødd i ein heim utan akademikarforeldre, måtte han tidleg ut for å tene til livets brød. Som Opseth er han ingen intellektuell, meir ein Ap-mann av den gamle skulen, som ville bygge landet og hadde lite til overs for studiesirkklar og isme-prat. Kristensen seier det var fleire med erfaring frå praktisk-teknisk arbeid i den tredje Gro-regjeringa, og nemner Gunnar Berge som var platearbeidar, forskalingssnikkaren Jørgen Kosmo og Thorbjørn Berntsen som var skipsrøyrleggar frå Akers Mek. Dette var folk som ville ha ting gjort, og som ikkje hadde tid til å lese Erling Falk eller andre teoretikarar. Dei var

²⁴ Intervjua på telefon 28. oktober 2014.

²⁵ Gro Harlem Brundtland: *Dramatiske år: 1986-1996*. Gyldendal 1998, side 210.

barn av arbeidarklassen, og travelt opptatt med å bygge landet.²⁶ Ikkje som Reiulf Steen, som var samferdselsminister ein periode på 1970-talet. Om den visjonære folketalaren Steen, heiter det at han ikkje fekk gjort så mykje i det praktiske Samferdselsdepartementet, bortsett frå å flytte eit arkivskap frå statsrådets kontor og ut i gangen, ifølgje seinare partisekretær Martin Kolberg.²⁷

Den tjuande i rekka

Kjell Opseth blei den tjuande samferdselsministeren i rekka, om ein reknar Trygve Bratteli to gonger ettersom han sat i fleire periodar. Det hadde vore sju vestlendingar før han, sju frå austlandet, og tre frå Finnmark. Både nordfjordingen John Austrheim (1972-1973) og trøndaren Johan J. Jakobsen (1983-1986) gjekk inn i historia som leiarar for Senterpartiet. Det same gjaldt Bratteli (1960-1963/1963-1964) og Reiulf Steen (1971-1972) frå hans eige parti. Sverre Knutsen og Knut Boge skriv i boka *Norsk vegpolitikk etter 1960*, at Kjell Opseth må reknast med blant det knippe samferdselsministrar som har hatt større tyngde enn andre i kampen om løyvingane til sektoren:

Trygve Brattelis overflytting fra Finans- til Samferdselsdepartementet i 1960 kan tyde på at samferdselssektoren var i ferd med å få stor politisk betydning. Andre samferdselsministre med politisk tyngde er Håkon Kyllingmark (1967-71), Ragnar Christensen (1976-78), Inger Koppernæs (1981-83), Johan J. Jakobsen (1983-1986), Kjell Borgen (1988-1989, og Kjell Opseth (1990-96).²⁸

Den første i rekka av norske transportministrar var seinare stortingspresident Nils Langhelle (Ap) frå Bergen. I biografien Egil Helle har skrive om Langhelle, er det attgjeve ei vurdering av mennesket Nils Langhelle frå 1929. Ein tar seg i å tenke at den same vurderinga passar godt til Kjell Opseth. Kan det ha med bakgrunn å gjere? Mor til Langhelle, Aletta Nøttingnes, var frå Bremanger i Sogn og Fjordane:

²⁶ Finn Kristensen, intervju 9. september 2014.

²⁷ Intervju i Stortinget 23. september 2014.

²⁸ Sverre Knutsen og Knut Boge, *Norsk vegpolitikk etter 1960*. Cappelen Akademisk 2005.

Om følelseslivet sier psykologen at det er *jevnt utviklet uten på noen måte å være livlig; det er dertil veladaptert og behersket. Han er ikke særlig meddelsom, men har god evne til å fremføre det som interesserer ham.* Nils Langhelle fikk også vite at han ikke hadde stor umiddelbar begeistringsevne.²⁹

Når det gjeld arbeidet i departementet skriv Senterpartiets Johan J. Jakobsen i memoarane sine:

Jeg er sikker på at mange ferske statsråder, fra ulike partier, kan ha gjort den feilvurdering å tro at de fleste ansatte i departementet er sterkt engasjerte medlemmer i det parti statsråden representerer, det er selvsagt feil; det bare virker slik. Vi har nemlig et meget dyktig og framfor alt et korrekt og lojalt embetsverk i Norge. *Det* erfarte jeg raskt. (...) I Stortinget hadde jeg skrevet alle mine innlegg og foredrag selv. Jeg var vant med stort sett å være min egen sekretær. Det tok derfor tid før jeg ble fortrolig med at jeg hadde et embetsverk rundt meg som stod på pinne for statsråden, dersom det var nødvendig.³⁰

Mange i stortingsmiljøet blir statsråd etter lang og tru teneste, og ser nærmast fram til ei fin tid i regjering. Kjell Opseth tenkte ikkje slik. Han kom til Samferdselsdepartementet med ein plan, og embetsverket fekk ein hard negl å bryne seg på. Sunnfjordingen hadde konkrete mål, og ville ha resultat. For han var det no det starta. Nybakte statsråder som kjem til regjeringkvartalet kan nok oppleve kvardagen som i den britiske TV-satiren *Javel, herr statsråd*. Ikkje slik med Kjell Opseth. Den politiske reven let seg ikkje styre av byråkratar som departementsråd Sir Humphrey Appleby. Sjølv seier Opseth at ein har seks månadar på seg til å bli varm i stolen. Klarer ein ikkje å få fart på sakene i løpet av det halvåret, er ein ferdig som statsråd.

Politisk rasjonalitet

Knutsen og Boge deler samferdselshistoria etter krigen inn i tre fasar:

1. Brytningsår 1945-60
2. Ekspansjon og distriktsutbygging 1960-80
3. Omstilling og modernisering under det nyliberale skiftet 1980-2003

²⁹ Egil Helle: *Nils Langhelle*. Tiden Norsk Forlag, 1991, side 30.

³⁰ Johan J. Jakobsen, *Mot strømmen*. Gyldendal 2000, side 125.

Opseth fekk heile sin rikspolitiske karriere i den perioden Knutsen og Boge kallar *det nyliberale skiftet*. Tidlegare vegdirektør Olav Søfteland, meiner Kjell Opseth var i ein klasse for seg.³¹ Karrieren til Søfteland i vegforvaltninga strekte seg over nesten femti år. I den perioden hadde han nærkontakt med 17 samferdselsministrar.

Opseth var en stayer. Han var svinaktig flink til å grave til seg pengar! Det blei kanskje ikkje snakka så mykje positivt om Opseth i åra før han blei statsråd. Han var mest kjend som kraftpolitiker, men som statsråd viste han seg som ein dyktig kar. Eg hugsar til dømes at han var invitert på eit vegsjefmøte etter at vi hadde fått forslag til budsjettrammer som for ein gongs skuld ikkje var så veldig mykje å skryte av. Vegsjefane var urolege. *Berre vent, vi er ikkje ferdig enno*, sa han. Opseth heldt ord. Pengane kom. Då han greidde å oppfylle 125 prosent av rammene i vegplanen i 1993, skuldast det ikkje minst at regjeringa ville bruke vegvesenet som ledd i motkonjunkturpolitikken, og vi hadde eit OL på Lillehammer som kravde store investeringar i vegnettet. Ingenting av dette svekkar inntrykket av ein statsråd med stor gjennomslagskraft, seier Søfteland.

Knutsen og Boge peikar på at distriktsomsyn har styrt vegpolitikken, og at dette har samanheng med valordninga og representasjonen i Stortinget. I tillegg meiner dei Finansdepartementet har fungert som eit ”overdepartement” som vurderer investering i infrastruktur som ei utgift. Dette har gjort det krevjande for samferdselsministeren å få gjennomslag i møte med det mektige Finansdepartementet. Tidlegare samferdselsstatsråd Magnhild Kleppa Meltveit, sa ein gong til meg, at mang ein minister kan føle seg liten i møte med det mektige embetsverket i Finans. Eit anna interessant aspekt frå Knutsen og Boge gjeld den politiske rasjonaliteten som har prega norsk samferdsel:

Vår analyse har vist at bildet av Norsk Vegplan 1 (NVP1) som en ”teknokratplan” er mye av en ideologisk konstruksjon. Tvert om ble arbeidet i Vegplankomiteen raskt penset inn på et politisk spor og definert av rådende preferanser og oppfatninger hos stortingsflertallet. Innstillingen til NVP1 ble dermed langt fra ”rent teknisk-økonomisk”. Departementets og Stortingets behandling styrket denne profilen ytterligere. I stedet for ensidig å bære bud om ”et samfunn bygd på teknisk-økonomisk rasjonalitet”, ble NVP1 en plan preget av politisk rasjonalitet. Planen ble et program for å ruste opp det norske vegnettet i tråd med stortingspolitikernes klare ønske - og dermed med distriktspolitikken som målestokk. Dette innebar at både vegnettet og

³¹ <http://stage.ukeavisenledelse.no/--transportplaner-er-en-stor-velsignelse>

landdistriktene og Statens Vegvesen skulle bygges ut. Kritikken av NVP1 som en ”teknokratplan” kom først og fremst fra dem som ønsket ”et bilfritt samfunn” – et ønske verken stortingsflertallet eller velgerflertallet delte.³²

Det er vel ingen tvil om at denne politiske rasjonaliteten kledde den politiske ringreven Kjell Opseth godt. At han var utdanna ingeniør passa som hand i hanske i møte med alle teknokratane i sektoren.

Sjølvs om samferdselsministeren har ansvaret for alle transportformer, er det i praksis veg det handlar om. For Kjell Opseth skulle Gardermoen og Flytoget ta mykje tid. Likevel er regelen for fagstatsråden i samferdsel at størsteparten av budsjettet går til veg. Eit oversyn Knutsen og Boge gjorde i boka *Norsk vegpolitikk etter 1960*, viser fordelinga av innanlandsk persontransport målt i millionar personkilometer, som det heiter i sosialøkonomisk tale.³³ Oversikta stadfester at veg er størst. Fordi det var restriksjonar på kjøp av personbil like etter krigen, var prosentdelen då på 20 prosent. Då Opseth blei statsråd var tilsvarande tal nesten 80. Dei andre transportformene var til samanlikning luftfart med 6,3 prosent og jarnbane med 3,9.³⁴ Også for godstransport har veg stige jamt, men der er sjø og veg nesten likestilte, med omlag 50 prosent kvar.³⁵ Seks prosent av godstransporten gjekk på bane då Opseth var samferdselsminister.

Ser vi på talet personbilar frå mellomkrigstida til i dag, er veksten formidabel.³⁶ I 1930 var talet 28 000. I 2000, nesten to millionar. Det offentlege vegnettet opplevde ei tredobling i same periode frå 37 000 kilometer til over 90 000. Lengda på riksvegane auka frå 9 000 til 26 000. Det interessante med oversikten er at motorveg klasse A gjorde eit solid hopp under Opseth. I 1990 var lengda 73 kilometer. Ti år seinare 143 kilometer.

Syndens pøl

Nokre månadar etter nøkkeloverrekkinga i departementet var eg på Tostrupkjellaren saman med ein kollega. Dette vassholet i Oslo sentrum var lenge møtestad for politikarar av ulik valør, politiske journalistar, A- og B-kjendisar og ein del *wannabees* som ville drikke øl med meir eller mindre kjente personar. Ein måtte ha pressekort for å komme inn på Tostrupkjellaren, eller ein kunne slå følge med nokon som hadde det. Frå Karl Johansgate var

³² Sverre Knutsen og Knut Boge: *Norsk vegtransport etter 1960*, Cappelen 2005, side 377.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid. 2002-tal.

³⁵ Ibid. 2000-tal.

³⁶ Knutsen og Boge, side 83.

inngangen frå baksida av den veldige statuen av Christian Krogh. Nede i lokalet kom ein rett inn på ein eviglang bardisk. Lenger inn var det småbord og stolar overalt. Her kunne ein møte NRK-profilen Lars Jacob Krogh, VGs Olav Versto, eller Senterpartiets Magnus Stangeland, og mange andre. Det oppsiktsvekkande denne kvelden var at Kjell Opseth sat der med eit knippe rådgjevarar. Eg veit ikkje kven som hadde fått han ned hit i tobakksrøyken, men han såg ikkje ut til å trivast. Fråhaldsmann var han ikkje, men forsiktig med alkohol. Nybarbert som alltid, og med slips. Dressen var nystroken, og over det granittliknande andletet kvilte eit par vaktsame auge. Ved nabobordet sat regjeringskollega Matz Sandman, omkransa av svirebrør. Nordlendingen, som hadde vore økonomisjef på Club 7 og var utdanna frå NHH i Bergen, skulle året etter bli kåra til Årets ølhund.³⁷ No heldt han hoff på Tostrup med fargerike anekdotar, og stemninga var god. Sandmann hadde verken slips eller dress, men eit fargerikt skjerf som blafra om kapp med dei gestikulerande hendene då han greip etter ei ny øl. Borte hos Kjell Opseth var stemninga meir trykka. Samferdselsministeren frå Førde drakk vatn på nøysamt vis, etter det eg hugsar. Han tok del i praten, men svarte med korte setningar, tydleg ukomfortabel. Det gjekk ikkje lange tida før han og følgjet forlét den babylonske pølen eit steinkast frå Stortinget. Eg såg dei forsvinne gjennom sigaretttrøyk og trengsel ut i gangen, og opp trappa til overflata, og den friske lufta på Karl Johan.

³⁷ <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=MASA>

Kapitel 3 – Sunnfjording av husmannslekt

Kjell Opseth kom til verda i ei bygd på Vestlandet som i 1936 bestod av ei husklynge ved den lokale kyrkja. Nedanfor kyrkja rann elva Jølstra slik ho alltid har gjort. Den frodige dalen er omkransa av høge fjell. Det er eit sunnfjordsk landskap slik vi kjenner det frå måleria til Nikolai Astrup. Ungane på garden lærte tidleg å arbeide, og måtte henge i frå morgon til kveld. Fordi familien var stor med fleire generasjonar i same hus, kom innføringa i fellesskap og samhald, nærmast av seg sjølv. Dei måtte tidleg lære å ta omsyn til andre. Som resten av bygda var dei prega av den protestantiske arbeidsetikken, nokon vil seie i ekstrem grad. Ungane lærte tidleg at den som vil ha noko gjort, må gjere det sjølv.

I rikspolitikken var kriseforliket eit faktum året før Kjell blei fødd. Trøndaren Johan Nygaardsvold (Ap) var statsminister, og østfoldingen Oscar Torp partileiar. På samferdselsområdet var den kommersielle luftfarten i ein tidleg fase. Då Kjell var fire månadar, opna ei sjøflyrute mellom Oslo og Bergen. Seinare den våren sjokkerte Havørnulukka i ytre Sogn eit avislesande publikum då eit passasjerfly på veg nordover frå Bergen til Tromsø, styrta i fjellet Lihesten i Hyllestad. Ni menneske omkom. Dette var den største luftfartsulukka i norsk samanheng så langt. Midtsommars opna kong Haakon vegen over Trollstigen, og i september kravde Loenulykka 74 menneskeliv då delar av Ramnefjellet i Stryn fall ut, og forårsaka ei dødeleg flodbølge over Loenvatnet.

I Sogn og Fjordane har samferdsel alltid vore eit spørsmål om liv og død. Ser ein politisk på det har topografien med høge fjell, djupe dalar, lange fjordar og avstengte bygder skapt ei balkanisering som framleis pregar det politisk livet i det stridbare fylket. Eit anna ord for balkanisering er fogderistriden, ein strid som i generasjonar har delt fylket i tre. Rivaliseringa mellom Nordfjord, Sunnfjord og Sogn går som ein raud tråd gjennom historia, og blir halde fram som hovudforklaringa på at fylket har klart seg mindre bra enn naboane i nord og sør. På grensa til Sunnmøre bur nordfjordingane ved Nordfjorden, som går frå Stadhavet ved Norskehavet, og til foten av Briksdalsbreen og Strynefjellet. I midten ligg Sunnfjord, som er fleire mindre fjordar, mellom dei også Førdefjorden der Kjell Opseth vaks opp på det kuperte slettelandet ved fjordbotnen. I sør ligg Sognefjorden, som strekker seg frå Nordsjøen i vest til Luster og Årdal, der Sognefjellet og Fillefjell møter Oppland og Jotunheimen. I Sogn ligg også dei gamle trehotella i sveitsarstil frå 1800-talet, som var populære reisemål for den europeiske eliten før første verdskrigen. Til dømes keisar Wilhelm,

som budde på Kviknes Hotell i Balestrand heile 28 somrar på rad, og sat på ein krakk der, då det small i Sarajevo.³⁸

Tidlegare parlamentarisk leiar for Arbeidarpartiet, sogningen Einar Førde frå Høyanger, var opptatt av kva som karakteriserte sunnfjordingen. På sedvanleg satirisk vis greip Førde til ei mindre flatterande skildring, signert førdemannen Kristian Elster d.e., då han skulle skildre sunnfjordingen:

... I Søndfjord bor kanskje Landets tyngste, seigste og sendrægtigste Folk (...) Søndfjordingen luder under en uhyre Vegt og drager sig sagte frem i de tykke Vadmelsklæder. Efter lange Forberedelser kommer Ordene sigende sejt som Taagen fra Havet. Her faar man netop det fulde Indtryk av en Race, som har opgivet Kampen mod et overmægtigt Tryk, og som nu gaar sin Gang i tung Resignation. Det har ingen Hast; thi der ligger icke noget dragende Haab frem for han.³⁹

Sjølvs om gamle Elster kan ha rett i at det er mykje melankoli i Sunnfjord, finn ein også innslag av dei andre greske temperamenta som flegmatikaren og sangvinikaren, men kolerikaren manglar. Då må du til Bergen, blir det sagt. Opseth-familien må kunne seiast å tilhøyre den flegmatiske varianten, med eit snev av det sangvinske. Melankoli er det lite av i slekta, sjølv om det skal vere eit særtrekk at Opseth'ane er seige og prega av sterk vilje, noko som vel må reknast som både positivt og negativt, alt etter tid og stad for når slike trekk spelar seg ut. Når det gjeld forholdet mellom den intellektuelle flåkjeften Einar Førde og den grå pragmatikaren Kjell Opseth, skal ikkje det ha vore særleg godt. Noverande parlamentarisk nestleiar, Martin Kolberg, var sekretariatsleiar då dei to sat saman i stortingsgruppa på 1980-talet. Kona til Kolberg er frå Askvoll, så han kjenner den lokale antropologien godt. Han fortel at Førde og Opseth var som eld og vatn. Opseth den ryddige samvitsfulle, hardtarbeidande sunnfjordingen. Førde den frittalande sogningen, som var glad i damer og dram, og alltid hadde ein råkande replikk på lager. Kolberg fortel at Førde som parlamentarisk leiar rota det til då Stortinget i 1988 vedtok å bygge ny hovudflyplass på Hurum etter fleire tiår med diskusjon. Saka blei eit sviande nederlag for Ap. 14 av representantane frå Arbeidarpartiet røysta mot eiga regjering.⁴⁰ Mellom utbrytarane var saksordførar Olaf Øen

³⁸ Svein Skotheim, *Keiser Wilhelm i Norge*. Spartacus 2011.

³⁹ Einar Førde, *Utsyn*, Samlaget 2002, side 137.

⁴⁰ Gunnar Berge: "Til kongen med fagbrev". Aschehoug 2011, side 258.

frå Buskerud.⁴¹ For Gro og dei andre i partileiinga var buklandinga på Hurum i 1988 eit saudmjukande nederlag dei aldri skulle gløyme.

Men la oss ikkje sleppe lynnet til folket i det som blir kalla Trivnadsfylket, ettersom fylket ligg øvst på alle dei gode statistikkane, og nedst på alt som er vondt og vanskeleg. Sunnfjordingen Jakob Sande blir omtalt som Vestlandets Alf Prøysen. I biografien Ove Eide skreiv om den folkekjære lyrikaren, diskuterer Eide kva som kjenneteiknar folk frå det området Sande kallar Ytre Sunnfjord Prosti.⁴² *I Sogn og Fjordane er sunnfjordingen ein åndeleg Prügelknabe, utsett for spott og skjemt frå både nordfjordingar og sogningar. Desse førestellingane har levd lenge, både i skrift og på folkemunne.* Eide viser så til sorenskrivar Hans Arentz' (1731-93) si skildring av sunnfjordingen, slik vi finn den i hans *Beskrivelser over Søndfjord i det nordre Bergenhusiske Amt* frå 1785:

Dette folk har tykt blod, med besværligt Omløb i Aarene og tungt Aandedræt, hvoraf nødvendigt følger Tungsindighet i højere eller mindre rad. Saa at det melancholske Temperament bliver her, fremfor nogen andensteds det mest gængse.⁴³

Upsete

Barndomsheimen til Kjell Opseth stod på ein gamal husmannsplass, der slekta hadde budd som leiglendingar sidan 1700-talet.⁴⁴ På slutten av 1800-talet kjøpte farfaren Ludvik plassen.⁴⁵ Ludvik var politisk aktiv, og blei valt inn i Førde heradsstyre i 1913, to år etter at Anna Rogstad blei første kvinne på Stortinget. Det politiske klimaet i Førde var prega av sentrumspolitik.⁴⁶

Men sjølv om farfaren kjøpte familien fri, var det faren Karl som verkeleg fekk fart på sakene. Alt som 21-åring gjekk han i bresjen for lokalpolitikken. Då takka han ja til å vere nestleiar i Førde Sosialdemokratiske Foreining, som blei skipa den 25. november 1917, parallelt med revolusjonen i Russland. Med erfaring frå hovudstaden og røynsle frå fleire veganlegg i heimtraktene, blei Karl ein sterk impuls i det lokale partiarbeidet. Utover i 20-åra var han mykje vekke på arbeid, før han kom heim til Førde ved inngangen til dei harde 30-åra. Då blei han straks valt til formann i Førde Ap. I det gamle Førde, med jordbruket som dominerande næring og grunnlaget for sosialt liv, var det neppe mogleg å ha ein meir proletær

⁴¹ Martin Kolberg intervju i Stortinget 23. september 2014.

⁴² Ove Eide. *Jakob Sande. Liv. Dikt.* Samlaget 2006.

⁴³ Eide, side 27.

⁴⁴ Telefonintervju med konservator Asbjørn Tyssen på Sunnfjord Museum, 12. februar 2014.

⁴⁵ Finn Borgen Førund: *Førde Sementvare 1930 – 2000.* Selja Forlag. 2000

⁴⁶ Rådmann i Førde, Ole John Østenstad, intervju 12. februar 2013.

slektsbakgrunn enn det Ludvig og Karl Opseth hadde på 1920-talet. Likevel var dei godt likt. Lokalavisa Firda skriv i fleire artiklar at Karl Opseth var ein god talar.⁴⁷ Same året han kom heim for godt, starta han Førde Cementvarefabrikk. Planen var å bli fabrikkeigar.

Parallelt med dette kom ungane som perler på ei snor. Først Aslaug Mathilde i 1920, så vesle Ludvik som døydde eitt år gamal i 1923, Louise i 1924, John i 1926, Kåre i 1928 og Thorleif i 1930. Seinare kom Margrethe i 1933, og Kjell Olav i 1936. Åtte ungar til saman, der sju vaks opp. Heimen Kjell Opseth vaks opp i, var ein djupt sosialdemokratisk heim. Både ideala og slik dei i praksis levde, var samanfallande med visjonen om det gode samfunn, slik den svenske politikaren Per Albin Hanson uttrykker det i sin berømte tale om Folkhemmet i riksdagen i 1928. Sitatet er relevant fordi det seier noko om den visjonen som prega heimen Kjell Opseth vaks opp i, sjølv om familien truleg synest sitatet er for sentimentalt:

Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan. Det goda hemmet känner icke till några privilegiera eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre. Där försöker ingen skaffa sig fördel på andras bekostnad, den starke trycker icke ner och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet.⁴⁸

Landssvik

Dei harde 30-åra, var også harde for ein nyslått fabrikkeigar med røter i karrig vestlandsjord, men Karl Opseth var ein fighter, som stod på dag og natt. Sonen John byrja på fabrikken etter konfirmasjonen, og då neste krig kom i 1940 var det så vidt dei klarte seg økonomisk. Ordretilgangen var elendig, og tilboda om oppdrag for okkupasjonsmakta mange og lukrative. Likevel vegra Karl seg i det lengste med å jobbe for tyskarane. Han prøvde ulike uthalingsstrategiar, gjorde seg utilgjengeleg og vanskeleg å få tak i, før han til slutt kapitulerte og gjekk med på å bygge kanonstillingar langs kysten. Då krigen var over blei dette forretningsforholdet ein del av landsvikoppgjeret, og Karl fekk røysteretten suspendert. Alt han eigde blei beslaglagt, og han måtte inn til avhøyr. Saka gjekk over tre år, og enda med tre tusen kroner i bot. Eit monaleg beløp den gongen. Bota blei ei stripe i lakken for den radikale demokraten Karl Opseth, men det var ikkje det viktigaste. Det viktigaste var at han fekk tilbake røysteretten, fortalte han seinare.⁴⁹ Like etter krigen var også sonen Kåre på plass i

⁴⁷ Telefonintervju med forfattar Finn Borgen Førsund, 11. februar 2014.

⁴⁸ Henrik Berggren: *Olof Palme. Aristokraten, som blev socialist*. Politikens Forlag. Side 73.

⁴⁹ Intervju med Kjell Opseth, kona og sonen, desember 2013.

fabrikken, og John fekk ta Sørmarka Folkehøgskule, som var ein institusjon i norsk arbeidarrørslé. På LO-skulen i Follo fekk han nærkontakt med dei store Ap-kanonane i samtida. Mellom dei var også Gerhardsens intellektuelle spydspiss, finansminister Erik Brofoss, som vel er den einaste marxisten som har hatt denne posten i regjeringa. Og den legendariske LO-leiaren Konrad Nordahl, seinare utanriksminister Halvard Lange, og den seinare kringkastinssjefen, Torolf Elster, som ætta frå Førde. Boren Kjell, var aldri elev på skulen fagrørsla dreiv. Då eldstebroren John kom tilbake til Sunnfjord etter eit år på Sørmarka, hadde han med seg rikeleg med politisk erfaring, og mange nye inntrykk. John hadde vore i nærkontakt med dei som stod i bresjen for gjenreisingsideologien, som var den berande agendaen Arbeidarpartiet sette for landet i åra etter krigen. Gjenreisinga skulle vere eit felles løft og først parallelt med oppbygginga av ein sterk industri. Arbeidarpartiet hadde som mål å bygge opp ein blandingsøkonomi som skulle gje folk eit tryggare liv. Industriveksten skulle sikre at alle kom i arbeid. Dei som fall utanfor skulle fangast opp av statlege velferdsløysingar finansierte av skatt og avgifter. Broren John var tidleg i 20-åra då han sat under kateteret til kadrane som fronta denne politiske linja. Sett med våre dagars auge står Sørmarka fram som noko av ein misjonshøgskule i desse åra, slik skulen er skildra av historikar Harald Berntsen.⁵⁰ Inntrykka broren kom heim med, sette spor i den unge Kjell Opseth. Seinare tok John ingeniørutdanning i militære, før han kopierte utdanningsløpet til faren, og tok Oslo Elementærtekniske Dagskole.

Den svarte fredagen

Kjell Opseth fortel at to ting har brent seg fast i minnet om barndomen og krigen: det eine var eit flyåtak i Førdefjorden. Det andre ein russisk fangeleir nær barndomsheimen.

På slutten av krigen dreiv allierte fly klappjakt på tyske krigsskip, og konvoiar, langs norskekysten. Den 9. februar 1945 hadde tyske krigsskip gøymt seg under fjella i Førdefjorden. Om morgonen den dagen oppdaga britiske rekognoseringsfly skipa ved Bjørkedal i Naustdal. Då tyskarane forstod at dei var oppdaga, spreidde dei seg, og la seg ved Frammarsvik og Bjørkedalslandet. Frå basar i Skottland letta meir enn 40 allierte kampfly. Same ettermiddag bomba dei flåten. Tyskarane klarte å alarmere flybasen sin på Herdla ved Bergen, der 12 jagarfly gjekk på vengene. Luftslaget over Sunnfjord denne ettermiddagen, utvikla seg til eit av dei største i norsk luftrom under krigen. Kampene kunne merkast over

⁵⁰ Sørmarka 1939-1989. Tiden Norsk Forlag, 1989.

store deler av Sunnfjord og ytre Sogn.⁵¹ Då slaget var over, måtte Royal Air Force konstatere 14 falne, og ti tapte fly. Flya som returnerte til dei britiske øyane var så ramponerte at fleire måtte naudlande før dei kom fram. I den okkuperte norske fjorden hadde dei skote ned fem tyske fly, og tatt livet av to tyske pilotar. Ein destroyer og ein minesveipar kom også i brann. To andre skip fekk mindre skadar, men alle flaut då slaget var over.⁵² Kjell Opseth var ni år gamal under luftslaget i Naustdal. Armadaen av bombefly som flaug over himmelen sette skrekk i ein heil region, og søskenflokkar snakka mykje om ”Luftslaget over Sunnfjord” i åra etterpå. Dei gløymde det aldri.

Russiske krigsfangar

I Sogn og Fjordane blei Førde eit sentralt kommandopunkt for dei tyske styrkane. Fleire stader i bygda etablerte dei militærleirar, og russiske krigsfangar bygde kommandosentral i Hafstadfjellet.⁵³ Det blei vidare bygd store militærleirar på Toene ved kyrkja, og på Hafstadbakken der kommandoplassen blei sprengd inn i fjellet.⁵⁴ Russiske krigsfangar bygde også veg frå Kronborg til Hafstadbakken, som i ettertid fekk namnet *Burmavegen*, som var eit vanleg namn å gje vegar som vart bygde med hjelp av krigsfangar.⁵⁵ Fleire hus i sentrum vart rekvirerte til kontor og forlegningar, blant anna kontorbygget til Fida Billag, og Sivertsens Hotel. På innfartsårane blei vegane underminerte med sprengkammer på Langeland, og mot Naustdal. I sentrum la tyskarane ut tanks-sperringar. Hafstadbakken og andre stader var vepna med kanonstillingar. Førde si betyding under krigen toppa seg i mars 1943 då generalmajor Karl von Beeren gjorde bygda til hovudkvarter for divisjonskommandoen. Frå denne posisjonen sentralt i Sunnfjord, leia han dei tyske stillingane på kysten. Generalen rekvirerte villaen til skulestyrar Neverdahl som bustad.

I løpet av desse åra blei 100 000 sovjetiske krigsfangar sendt til Noreg.⁵⁶ Dei sovjetiske krigsfangane blei brukte som slavearbeidskraft av den tyske okkupasjonsmakta. Soldatar som var blitt tatt til fange under kampar på Balkan og i Sovjetunionen, blei sett i arbeid på omfattande tyske byggeprosjekt. Etter ordre frå Hitler gjennomførte den halvmilitære organisasjonen *Organisation Todt* ei rekke slike prosjekt i det okkuperte Skandinavia. Her i landet blei sovjetiske krigsfangar brukt til bygging av jernbane, vegar, flyplassar og festningsanlegg. Øvstkommanderande for den tyske okkupasjonsmakta i Noreg,

⁵¹ *Luftkampen over Sunnfjord 9. februar 1945*. Nordeide & Sperbund. Selja Forlag 2003.

⁵² http://www.nrk.no/sf/leksikon/index.php/Luftslaget_over_Sunnfjord

⁵³ Lokalavisa Firda 29. april 1995.

⁵⁴ http://www.nrk.no/sf/leksikon/index.php/Andre_verdskrig_i_Førde

⁵⁵ http://www.geoatlas.no/admin/templates/showitem.aspx?article_id=7484

⁵⁶ Marianne Neerland Soleim: *Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945*. Spartacus 2009.

Nikolaus von Falkenhorst, kravde 145 000 krigsfangar for å kunne gjennomføre Hitlers planar om jernbane til Kirkenes. Planane blei aldri realiserte, men jernbaneprosjektet Nordlandsbanen blei langt på veg fullført av krigsfangar.

Bergenske Eli Holtsmark var tolv år under krigen, og fortel at synet av fangar i leiren ved sjukehuset i vestlandshovudstaden, gjorde sterkt inntrykk. Opplevingane til Holtsmark er typiske for det barn kunne oppleve på Vestlandet under krigen, i møte med russiske krigsfangar:

Vi kraup framover til vi kom til gjerdet. Der sto fangar med grå uniformer, tynne og medtatte, men veldig blide. Mat blei dytta forsiktig inn under den solide fangenettingen. Dei tyske vaktene såg det, men let det passere. Fangane åt matpakkane med tydelig glede. Dei såg gamle ut, med grima, grå og rynka hud. Sterke, slitne hender. Men auga var unge, og såg venleg og glade på oss. Ein gong eg lista mat under gjerdet, kom ei stor hand fram og det blei et handtrykk. Dei tyske vaktene let det stillteiande skje. Vendte seg halvt bort med vennleg kroppshaldning. Det utvikla seg ein vane med å komme med meir mat til dei.⁵⁷

Det skal ha vore 29 russiske krigsfangar på Brulandsvollene i Førde då krigen var over.⁵⁸ I tillegg var det 10-20 russiske fangar på Toene. Hjalmar Erdal fortel at fangeleiren var omgjeven av piggtråd, og at dei sanitære forholda var elendige. Det krydde av lopper, mus og rotter. Fangane var stuva inn i tronge brakker utan nokon form for isolasjon. Frost og matmangel var kvardagen for *undermenneska frå aust*.⁵⁹ Erdal fortel at det blei organisert innsamling av klede til russarane, og at bygdefolket arrangerte fredsfest for dei i maidagane 1945. Då blei det dekkja med langbord i hagen ved Førde Hotell, der dei frigjevne fangane kunne nyte eit godt måltid. Som takk hadde dei oppvisning med folkedans, noko som imponerte dei lokale sunnfjordingane.

Om Luftslaget over Sunnfjord gjorde sterkt inntrykk, sette kanskje fangeleiren djupare spor etter seg lokalt. Luftslaget var over på nokre timar. Leiren stod der i fleire år. At russarane var internerte nær barndomsheimen til Kjell Opseth, førte til at ungeflokken fekk ei djupare forståing for krigens realitetar. Leiren var ei dagleg påminning om at verda var utrygg, men også kor viktig samhald og lojalitet er i familien.

⁵⁷ <http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/andre-grupper/sovjetiske-krigsfanger-i-norge>

⁵⁸ Ifølgje leiar for Barentsinstituttet, Marianne Neerland Soleim, i e-post 28. januar 2015.

⁵⁹ Lokalavisa Firda 29. april 1995.

Politisk morsmjølk

Faren Karl Opseth vaks opp i ein radikal heim prega av politikk, og slik blei det då han sjølv stifta familie. Opseth-ungane fekk partipolitikken inn med morsmjølka, og alle sønene blei tillitsvalde i lokalpartiet. Dei tre døtrene fann seg ektemenn andre stadar, og flytta frå Førde i ung alder. Døtrene deltok aldri i politisk arbeid. Eldstemann John, sat i kommunestyret i tre periodar frå 1964 til 72, og 1992 til 96 då veslebroren var statsråd. Kåre tok ein tårn i skulestyret, og Thorleif to periodar i kommunestyret som medlem av formannskapet.

Den britiske historikaren Piers Brendon har kalt perioden mellom 1930 og 1945 for *den mørke dal* i europeisk historie, ein periode då kontinentet uavbrote snubla ned i mørkret. Det skulle ikkje mindre enn ein verdskrig, og eit folkemord til, for å få det opp i lyset igjen. Kjell Opseth vaks opp i denne perioden, og var nesten tre år under *Krystallnatta*, som dei fekk kjennskap til gjennom radio. Han var fire då tyskarane invaderte Noreg, og hadde fylt ni då freden kom i 1945. Barndommen var prega av det store alvorret ute i Europa. Lokalt gjekk livet sin vante gang, men krigen må ha styrka samhaldet i familien, og lært dei kor viktig det var med fellesskap. Dei var vitne til nazismens siger i Tyskland, den spanske borgarkrigen og Molotov-Ribbentrop-pakta. Erfaringane med dei russiske krigsfangane gjorde sterkt inntrykk på ungane, og vitna om at totalitære styresett var ein realitet. Dei forstod at verda fort kan endre seg til det verre. Filosofen Jon Hellesnes frå Nordfjord er nesten jamgammal med Kjell Opseth. Han meiner ein oppvekst på Vestlandet i desse åra før og under krigen skulerte folk i at optimisme gir illusjonar og fort kan føre galt av stad. Hellesnes seier folk lærte kor viktig det var å tenke negativt, til dømes ved å førestille seg det verste, og på den måten styre unna trøbbel.⁶⁰ For Opseth-ungane gav krigen næring til det politiske engasjementet dei hadde fått overført frå faren og farfaren, men utan at dei let seg sjarmere av Stalin. Dei eldste sønene gjorde etterkvart ein solid innsats i lokalpolitikken, men det skulle bli yngstemann Kjell som gjorde mest ut av seg på den politiske scenen. Då Karl oppdaga at yngstesonen var politisk interessert, sa han til han:

Du må vere klar over ein ting, at dersom det blir storm og kritikk rundt deg, ta det som teikn på at du gjer noko. Dersom det er heilt stilt, skal du finne noko anna å engasjere deg i enn politikk.

Dette har Kjell Opseth ofte tenkt på, og han ser ikkje bort frå at det kan vere ein god leveregel for ein politikar.

⁶⁰ Klassekampen, 30. mars 2015.

Kapitel 4 – Grenland & kjærleik

Sommaren 1959 kom Kjell Opseth til Sam Eyde og Kristian Birkelands gamle rike i Telemark. Sunnfjordingen var 23 år gamal, og førstereisgut til Grenland. I dette ekspansive industriområdet skulle han få førstehands kjennskap til kor viktig fossekrafta var for metallurgisk industri. Seinare både som fylkespolitikar og stortingsrepresentant skulle han komme til å få god bruk for den erfaringa, då han trengte støtte frå industrisamfunna i Årdal, Høyanger og Svelgen. Men flyttinga frå heimfylket og austover var ikkje det viktigaste som skjedde i den unge mannens liv den sommaren.

Dette var elles ved inngangen til det store romfartstiåret som kulminerte med månelandinga ti år seinare. Høgteknologi var verkeleg i tida, og allereie på slutten av 1950-talet krasjlanda den sovjetrussiske romsonden Luna 2 på Månens overflate. Samstundes blei Nordlandsbanen ferdig fram til Fauske. Som samferdselsminister skulle Kjell Opseth sette endeleg strek for draumen om Nord-Noreg-banen, frå Fauske og vidare nordover. Den sommaren Kjell Opseth installerte seg i Grenland, brann Stalheim Turisthotell på Voss, og 25 menneske mista livet. Hendinga gjorde sterkt inntrykk på folk i Hordaland og Sogn og Fjordane. Same år innførte Gerhardsen-regjeringa, som hadde reint fleirtal i Stortinget, 9-årig folkeskule, og 45-timars arbeidsveke.

I august var Kjell Opseth heime på Vestlandet for å vere med på eit bryllaup på garden Fossevika i Gaular, som er nabokommunen til Førde. Broren John hadde gifta seg med ei jente frå denne garden. No skulle søstera giftast bort til ein lokal bonde i same område. Brudgommen heitte Erling Årberg og kom frå Årbergsdalen mellom Førde og Vadheim. Erling var eldst av sju søsken og hadde odel på eigen gard. Den yngste i flokken var Hjørdis som var 25 år gamal. Hjørdis var ei driftig ung dame som sjarmerte Kjell i senk.⁶¹ Den unge kvinna var eit arbeidsjarn lik han sjølv, oppvaksen på gard med sau og gris, kyr og geiter, og vant til å arbeide frå morgon til kveld. Turtelduene hadde til felles at dei var yngst i ein stor søskenflokk, og at dei begge budde på Austlandet. Hjørdis var barnepleiar på Josefinegaten sykehus i Oslo. Då passa det fint at Kjell skulle vere dei neste åra i Porsgrunn, som berre var ein togtur unna.

⁶¹ Ifølgje Helga Fossevik Hopland som stod brur den dagen. Intervjua på telefon 22. oktober 2014.

Eyde & Birkeland

I dag er Grenland landets største industriområde, og sentrum for petrokjemisk industri.⁶² Dimensjonane er store om ein samanliknar med anna fastlandsindustri. Industrien i Grenland omfattar aktivitetar på Rønningen, Rafnes og på Herøya i Porsgrunn. Etylen blir skilt ut av våtgass frå Ekofiskfeltet i Nordsjøen. Polyetylen og propylen blir så produsert ved etylen cracking. Vidare produserer ein PVC og andre plastprodukt. Norcem produserer sement i Dalen i Brevik. Det var denne fabrikkjen Kjartan Fløgstad skreiv om i gjennombrotsromanen, *Dalen Portland*, frå 1977. Fløgstad er frå Sauda i Rogaland, og industrisamfunnet har ein sentral plass i forfattarskapen hans, ofte under det fiktive namnet Lovra. Det er Sauda, eller Lovra, som er utgangspunktet for handlinga. Boka er både eit stykke industrihistorie, og eit stykke noregshistorie. I romanen følgjer vi to generasjonar industriarbeidarar frå midten av 1930-talet, og til 1970-åra. *Dalen Portland* kan lesast som ei realistisk skildring av eit land i endring, og historia om korleis det gamle bondesamfunnet, som var eit sjølvbergingssamfunn, blir erstatta av eit moderne kapitalstyrt industrisamfunn. Kjell Opseth har ikkje noko forhold til Fløgstad og forfattarskapen hans. For han var alltid sakspapir, prosaen han las. Sjeldan eller aldri skjønnlitteratur. Likevel kan boka stå som ei påminning om Kjell Opseths eiga reise gjennom livet, frå småbruket i Førde til det moderne teknologisamfunnet i vår tid.

Norsk Hydro

I Telemark kom han til eit område med rike ingeniørtradisjonar, og sterke band til Tyskland. Den naturgevrne bakgrunnen for industriutviklinga i Grenland ligg i dei nedbørsrike områda i øvre Telemark. Året rundt regnar og snør det på Hardangervidda. Ein stor del av denne nedbøren hamnar i Telemarksvassdraget som renn ut ved fjorden i Skien. Med ein fart på 250 kilometer i timen rasar vassmengdene nedover elvar, og fossefall mot sjøen og havet. Mange av vassvegane er regulerte, og går via kanalar og tunellar gjennom fleire kraftverk på reisa. Vasskrafta frå høgfjellet produserer millionar av kilowatt-timar til industrien ved fjorden, andre delar av næringslivet, og heimar og samfunnsinstitusjonar i Telemark.

Dei driftige telemarkingane var tidleg ute med å temme vasskrafta. I 1885 – berre seks år etter at amerikanaren Edison laga den første glødelampa, fekk Skien landets første elektrisitetsverk for sal av elektrisk kraft.⁶³ Norsk Hydro AS blei så stifta i 1905, for å utnytte

⁶² <http://no.wikipedia.org/wiki/Grenland>

⁶³ *Pionerer viste vei i Grenland*. Utgitt av Skiensfjordens Polytekniske Forening. Skien 1999, side 32.

Birkeland/Eyde-prosessen industrielt. Namnet på selskapet, Norsk Hydroelektriske Kvælstofaktieselskap, seier det meste om kva som var forretningsideen, nemlig å bruke elektrisk kraft produsert frå fossefall til produksjon av nitrogen.⁶⁴ Det var ein verdssensasjon då Birkeland/Eydes lysbogeoprosess blei sett i forsøksproduksjon på Notodden same år, og nitrogengjødsel såg dagens lys. I 1912 fekk den mangeårige statsministeren og ingeniøren, Gunnar Knudsen (V), i gang Skiensfjordens Kommunale Kraftselskap. Landets første tekniske fagskule reiste seg på Osebakken i Porsgrunn. Mot slutten av 50-talet blei så Kjell Opseth elev på "Skiensfjordens tekniske fagskole". Den praktiske elektrikaren med fagbrev frå Sogndal, sette seg på skulebenken for å bli ingeniør. Å satse på utdanning som elektrikroingeniør, var å spele på lag med framtida. Den unge Kjell Opseth var ambisiøs, og her skal ein hugse på kva epoke vi snakkar om. Ikkje alle i landet hadde fått innlagt straum, sjølv om det gjaldt dei aller fleste i sentrale strok. I heimfylket til Kjell Opseth til dømes, gjekk kraftutbygginga så seint at dei siste i sognekommunen Gulen, fekk elektrisk straum først i 1962.⁶⁵

Herøya

På plass i Porsgrunn leigde Kjell Opseth ein hybel i nærleiken av Herøya, som er ei halvøy mellom Frierfjorden i vest, og Gunneklevfjorden i aust. Industriparken ligg der framleis med Yara og Norsk Hydro som dei største anlegga. Fulgjødselproduksjonen på Herøya starta i mellomkrigstida.

I erindringsboka *UT. Fra en oppvekst i forrige århundre* av historikaren Harald Berntsen, får vi ei skildring av miljøet i området på 50-talet. Boka forklarar korleis dei ulike bustadområda var relaterte til status og hierarki. Sjølv budde Berntsen i leiligheit vest for Gunneklevfjorden, i ein nyoppført firemannsbustad som faren fekk tildelt som belønning for at han hadde gjennomført et blysveisarkurs i Tyskland.

På begge sider av Torggata oppover til høyre ligger det ene 'egne hjem' etter det andre, midt inne i velstelte hager omhegnet av stålrådsgjerder og porter. Foran boligen og nedover til venstre er Torggata nylig hevet og gruset, men ennå ikke asfaltert. På den andre siden av gata har tyskerne etterlatt en lang to-etasjers brakke. På begge sider av Torggata nedover til venstre ligger det uendelige løkker med gras og ugress, tistler og nesle. Løkkene ender i et frodig belte av høyt svaiende, grønne siv med en skog av

⁶⁴ Ibid., side 75.

⁶⁵ http://www.nrk.no/sf/leksikon/index.php/Kraftforsyninga_i_Gulen

brune sigarer på toppen, foran den innelukkede Gunnekleivfjorden som solglitrer i alle forurensningens farger. På venstre side av fjorden troner Hydros fabrikkbygninger, særlig det høyeste runde tårnet som døgnet rundt pumper ut den tjukke, gule røyken som alltid viser vindstyrke og vindretning.⁶⁶

Brakka han skriv om, skulle i løpet av få år bli rive for og gje plass til samfunnshus. Nedst i Torggata låg IST (International School Telemark). Lenger opp i Torggata, til høgre og inn i skogen kom ein ned til stranda ved Frierfjorden der båtane låg på reia utanfor Hydro, *og der vi på andre siden av fjorden kan skimte Herre og tremassefabrikken som den promplignede Herre-lukta kommer fra.*⁶⁷ Elles budde arbeidsfolk på austsida av Kirkehaugen i *egne hjem*.

Ingeniørane bodde i ingeniørbyen av villaer med store hager som var anlagt ut mot den ennå idylliske Frierfjorden, nærmest fabrikkene, da Hydros bedrift på Herøya reiste seg fra 1928. Eller de skulle oppta rekken av Hydros nyere enmannsboliger for ingeniører ved Bakkedammen og, i enkelte tilfelle, på flotte utsiktstomter blant finere arbeidervillaer i Adriansåsen på Herøyas topp. Eller i økende omfang i Hefalia, som lå på motsatt side av fabrikkene, mellom Herøya og Porsgrunn.⁶⁸

Formande år

Kjell Opseth budde midt i alt dette, og fekk oppleve både klasseskilje og håp om ei betre framtid. Næringspolitikken hadde han fått inn med morsmjølka. Kanskje var det her i dei formande åra i Grenland, at han utvikla den sterke rasjonaliteten som kom til å prege han så sterkt? At han hadde det med seg frå familie og slekt i Sunnfjord er tvillaust. I Grenland fekk dette grunnsynet meir næring, og styrka han i trua på at det var viktig å bruke hovudet. På Herøya såg han vekst og utvikling, og arven frå Tyskland utfalde seg i fullt mon, i form av ingeniørkunst og tungindustri. Også Kjell Opseth har noko tysk over seg. Praktisk logikar, og dårleg på small talk. Rikeleg med logos og ethos, men fattig på pathos. Sist eg var i Førde for å snakke med han, gjekk praten om ruteflyging på Vestlandet i ruskete vår. Eg spurte då om han aldri var redd for å fly, han som hadde pendla frå Førde til Oslo gjennom 20 år.

⁶⁶ Harald Berntsen: *UT. Fra en oppvekst i forrige århundre*. Aschehoug 2001. Side 72.

⁶⁷ Ibid, side 77.

⁶⁸ Ibid.

- Nei aldri, var svaret.
- *Kvifor ikkje?*
- Hadde aldri tid til å tenke på vêret. Eg var opptatt med sakspapir og politiske diskusjonar med dei eg møtte ombord.

Svaret seier mykje om mennesket Kjell Opseth, og politikarane som ikkje let føleri og nervar kome i vegen for rasjonell tenking. Også her skin ingeniøren og logikaren igjennom.

Fjernsynsalderen

Politisk var landet i ei brytningstid då Kjell Opseth budde i Porsgrunn. Ved valet i 1961 mista Arbeidarpartiet fleirtalet dei hadde hatt sidan krigen. Det nystarta Sosialistisk Folkeparti kom på vippen i Stortinget. Likevel fekk Gerhardsen fornya tillit, men då Kings Bay-saka råka han hausten 1962, blei det eit hardt slag for det gamle regimet. 21 menneske mista livet under gruveulykka i Kongsfjorden på Svalbard, og granskingsrapporten kom sommaren etter. Statsminister Gerhardsen måtte gå, og kong Olav utnemnde den første borgarlege regjeringa på nesten tretti år. Dei to SF-representantane Finn Gustavsen og Asbjørn Holm, felte regjeringa fordi dei hadde makt til det, sa dei. SF var på vippen. Men Kings Bay-saka handla ikkje berre om politikk. Saka var også eit varsel om at TV-alderen var på full fart inn i norske heimar. I august 1960 erklærte kong Olav fjernsynet for offisielt opna. Debatten i Stortinget etter ulukka, blei den første direktesendte frå nasjonalforsamlinga. Norsk politikk hadde fått ein ny dimensjon. No kom også media til å spele ei rolle. Tidlegare stortingspresident Guttorm Hansen (Ap) skriv om dette i memoarane sine:

Nå begynte på mange måter noe nytt i Stortingets historie. Det var om å gjøre å komme på skjermen, og det var derfor viktig når det ble sendinger. Og det er ingen tvil om at i den første tiden var fjernsynet av stor betydning for mange representanter, ofte større enn sakene som ble behandlet. Også partiene og partigruppene oppdaget mediets gjennomslagskraft, og det ble viktig hvem som *gjorde seg* på fjernsyn og hvem som ikkje gjorde seg. Etterhvert har slike ting som utseende, sjarm, *karisma*, som er det nye ordet for tiltreknings- eller påvirkningskraft, fått mye å si i det politiske liv. Selv nominasjonsprosessene og besettelsen av tillitsverv blir bedømt ut fra det. Et av ankepunktene mot en av de største politikere i etterkrigstiden, Trygve Bratteli, var at han ikke var god på fjernsynet. Et av de ankepunkter som er brukt mot Gro Harlem Brundtland er at hun er for ivrig og engasjert. Det må man ikke være. Og Kåre

Willoch er for kald, det må man heller ikke være. Det er ingen tvil om at folks bedømmelse av politikere i dag ofte skjer på grunnlag av inntrykk fra fjernsynet, ikke ut fra bedømmelsen av politikerens kvalitet som sådan.⁶⁹

I møte med TV-alderen skulle Kjell Opseths erfaring frå skihopping kome godt med då han sjølv kom i regjering. Skihopparen er nemleg også posør. I tillegg må han vere modig, ha god fart og riktig spenst. For Kjell blei det heilt naturleg å sette utfor i den imaginære hoppbakken.

Dei tre eldre brørne mine dreiv og hoppa. Vi hadde eit utruleg godt hoppmiljø i Førde på 1950-talet. Vi hoppa i Kalsetbakken og Bydalsbakken så sant det var snø og nokon lunde føre. Mangt av det eg lærte i idretten, har kome godt med i politikken. Ein måtte lære seg til både å tape og vinne. Vi kan heller ikkje bli uvener om vi taper eller er usamde i politikken. Sak er sak, og person er person.⁷⁰

Elles har Kjell Opseth alltid sett på media som noko som *berre er*, på linje med all anna infrastruktur i samfunn og politikk. Han var i det heile lite opptatt av media, sjølv om avisarkiva vitnar om mange oppslag og ein relativt offensiv strategi. Ifølgje eiga oppfatning var det alltid det politiske spelet, og dei konkrete resultata som var viktige. I heimfylket skulle avisene komme til å legge vekt på at han var ein dugande strateg. *Han flyttar neppe ei einaste brikke i det politiske sjakkspilet utan at trekket er vel gjennomtenkt.*⁷¹

Kraftsosialisten

Erfaringa frå dei formande åra i Grenland kom godt med då Kjell Opseth gjekk inn i fylkespolitikken for eit Arbeidarparti som i Sogn og Fjordane kviler på fleire einsidige industrisamfunn. På 1980-talet, då han sat i energikomiteen på Stortinget, sende han heim følgjande melding gjennom Bergens Tidende: - Tungindustrien må sikrast meir kraft.⁷² Etter Porsgrunn arbeidde han som installatør og arbeidsleiar i Oslo. Mens han bude der, døydde faren Karl, nær 70 år gamal. Etter krigen hadde faren styrt fabrikkene *sterkt og lenge* til han gjekk ut av tida i 1964. Karl Opseth gjorde ein solid innsats gjennom mange år, og fortsatt lever Førde Sementvare i beste velgåande. I fleire år sat Kjell som styremedlem i

⁶⁹ Guttorm Hansen: *Der er det godt å sitte*, Aschehoug 1984, side 196.

⁷⁰ Sogn Dagblad, dato 2. januar 1986.

⁷¹ Ibid.

⁷² Bergens Tidende, 22. mars 1986.

familiebedrifta. Tal frå Brønnøysund viser at driftsinntektene for 2013 var på 85 millionar kroner.⁷³ Den gamle Sogndalspelaren, Lasse Opseth, er i dag administrerende direktør, som tredje generasjon i slekta etter Karl.

Då faren døydde, var Kjell Opseth ein travel ung mann som nærma seg dei 30. Han hadde kone og ungar, som begge blei fødte i hovudstaden. Under den eine fødselen gjekk det nesten gale, men avstanden til sjukehuset var kort, og dei fekk den medisinske hjelpa dei trengte. I 1966 kom så den vesle familien heim til Førde, og Kjell fekk jobb som installasjonssjef i Førde kommunale elektrisitetsverk. Mykje måtte ordnast både av smått og stort, og det var godt å kome heim til resten av slekta, og særleg dei tre brørne. Jobben som installasjonssjef blei eit anker for han dei neste ti åra. Like etter heimkomsten tok han handelsskule, og i 1975 blei han disponent for NEBB-Førde. Denne leiarerfaringa fekk han bruk for i det politiske arbeidet. Jan Edvard Strandenæs, som seinare blei gruppeleiar for Førde Ap i kommunestyret, arbeidde som administrasjonssjef i NEBB då Opseth var disponent.⁷⁴ Han fortel at Opseth kom frå *ein kraftig politisk familie*, og at dei alle var prega av sterk vilje til å gjennomføre. Dei var resultatorienterte, og ville ha ting gjort:

Det Opseth'ane trur på, det går dei for, og det får dei til. Dei gir seg ikkje før saka er løyst. Så er det eit anna særtrekk ved familien. Kjell Opseth var ingen taskenspelar. Han stolte på seg sjølv, og trudde på det han dreiv med. Dette er ærlege folk, og denne mannen er heil ved.

Og han var praktisk. Når dei eldste kundane ringte til NEBB den tida han var disponent, spurte dei etter sjefen. – Er det han Kjell som kjem? Då tok Kjell Opseth med seg instrumentveska i bilen, og køyrte ut til dei som trong hjelp. Der ordna han med det elektriske anlegget til jobben var gjort, før han returnerte til kontoret og arbeidet vidare som disponent.

Om haustane var det hjortejakt i Gaular saman med slekt og vener frå familien til kona Hjørdis. Når hjorten var partert brygga han øl saman med svigerfar og svogeren på Årberg: 70-100 liter til kvar jul. Det same til sommaren. Hadde dei bryllaup blei det meir. Det var som i gamal tid.

Det er ein heil prosess, det der å brygge øl. Som regel blir det ganske godt, men ikkje alltid. Ikkje alltid, seier Kjell Opseth, med eit underfundig smil.⁷⁵

⁷³ <http://www.proff.no/selskap/førde-sementvare-as/førde/betong-og-betongvarer/Z0IAAR93/>

⁷⁴ Intervjua på telefon 7. oktober 2014.

⁷⁵ Widerøes kundemagasin Perpektiv 5-2001.

Kapitel 5 Sentralist i sjukehusstrid og EF-sak

(Tatt ut fordi manuset blei for langt. Sidene skal med i boka)

Kapitel 6 – Kraftsosialisten blir stortingsmann

Under nominasjonen til Stortinget i 1981, var det ledig plass etter radikalaren Oddleiv Fagerheim frå Jakob Sandes heimbygd Dale i Sunnfjord. Oddleiv Fagerheim var ein fargerik folkehøgskulelærer som var i opposisjon til det meste, inklusiv økonomisk vekst. Fagerheim var sterkt påverka av den svenske arbeidarfolkehøgskuletradisjonen, og vurderte etter krigen å bli styrar ved folkehøgskulen i Kungälv.⁷⁶ Allereie på 1950-talet var han vara til Stortinget, og med fast plass frå 1969.

Økosofen og kraftsosialisten

Eg var sjølv heime hos Oddleiv Fagerheim og intervjuar han i 1990.⁷⁷ Heimen hans på Dalsåsen i Fjaler er i dag blitt til Nordisk Kunstnarsenter, eit senter som tar imot frie sjeler frå heile verda. Bygningane i 70-tals funkisarkitektur ligg høgt og fritt med utsikt over Dalsfjorden, i hjarte av Fjaler som må reknast som den mest høgkulturelle delen av fylket. Her ligg United World College, og frå same området kom Islands grunnleggjar Ingolf Arnarson, NRK-profilen Herbjørn Sørenbø, og den kjende norskfilologen Alf Hellevik. Frå dei store vindauga på Dalsåsen ser ein utover eit landskap med omskifteleg lys, og frodig natur. Då eg var der, serverte Fagerheim kaffi i biblioteket, fortalte om venskapen med Jakob Sande, og korleis det var å vere stortingsmann i åra etter krigen. Oddleiv Fagerheim var ein fargerik politisk figur som fortalte at han var mot EF, mot kongehuset, mot alkohol, ihuga målmann, ateist og svært kritisk til kraftsosialisme. For han var det økosofi som var det sentrale. Han var ein slags bygdeideolog som levde i eit anna politisk landskap enn Kjell Opseth. Likevel var dei i same parti. Sonen Torodd meiner at dersom ein skal forstå korleis dette var mogleg, må ein hugse at Arbeidarpartiet er meir enn eit parti. Arbeidarpartiet er ei folkerørsle, ifølgje Fagerheim junior. Eit politisk konglomerat. Faren Oddleiv var ein vidgjeten talar som i ungdomen studerte sosialisme i Genève ved hjelp av eit Conrad Mohr-stipend, og han engasjerte seg altså sterkt i miljøspørsmål. Så sterkt at han i 1985 blei ekskludert frå Arbeidarpartiet då han ved Stortingsvalet stilte til som toppkandidat på ei venstreradikal ”miljøliste” utan å kome inn. Under besøket på Dalsåsen fem år seinare, spurte eg kva inntrykk han hadde av etterfølgjaren på Sogn og Fjordane-benken. Då lynte det i augo på den gamle folkeopplysaren, men han sa ingenting om Kjell Opseth. Sonen Torodd fortel at Oddleiv var idealist til fingerspissane: - Dersom far trudde på ei sak stod han gjerne aleine om

⁷⁶ Ifølgje sonen Torodd Fagerheim, intervjuar på telefon 25. september 2014.

⁷⁷ Intervjuet står i Vårt Blad, andre halvår 1990.

han trudde sterkt nok. For Fagerheim var ikkje det viktige kor stor oppslutnad saka hadde, så lenge han var overtydd om at standpunktet han hadde inntatt var det rette på lang sikt. Det same kan ein neppe seie om Opseth, som var langt meir pragmatisk. For han var resultatet det viktige, og at ein fekk noko gjort.

Den kanskje viktigaste grunnen til antipatien mot Opseth, var at den bjørnssonske Fagerheim var motstandar av å bygge ut Gaular-vassdraget, som rann gjennom nabobygda og ut i Dalsfjorden, han sjølv budde ved. I mellomkrigstida vurderte ein å regulere øvre del av vassdraget, for å hente kraft til aluminiumsverket i Høyanger. Kraftstasjonen skulle ligge ved Vallestadfossen, og Haukedalsvatnet skulle regulerast 20 meter. Gaularvassdraget er eit vassdrag som strekker seg sju mil frå Haukedalen under Jostedalsbreen, gjennom Gaular og til fjorden i Fjaler.⁷⁸ Kampen om elva prega lokalpolitikk og bygdeliv i mange år. Frontane var harde, og saka skapte fiendskap mellom grannar. Stortingskomitear og regjeringsdelegasjonar var på stadige synfaringar, og Gaula blei sentral då arbeidet med *Samla plan for vassdragsvern* i Noreg starta på 1970-talet. Kommunal- og miljøvernkomiteen og tre miljøvernministrar kom på synfaring; først Wenche Frogn Sellæg frå Høgre i 1981, Rakel Surlien frå Senterpartiet i 1984 og Sissel Rønbeck frå Arbeidarpartiet i 1986. Også Nordisk ministerråd blanda seg, og peika på at vassdraga i Gaular, Stryn og Flåm var mellom dei mest verneverdige i Norden. Sogn og Fjordane Fylkesting pressa på for utbygging, og industrimannen Opseth støtta linja. 3. februar 1982 tar han saka opp i Stortinget. Opseth er utålmodig og vil ha svar frå statsråd Vidkun Hveding (H).

Eg tillèt meg å stille olje- og energiministeren følgjande spørsmål: Ifølgje statssekretær Norvik drøftar Regjeringa i desse dagar om konsesjonssøknaden for Gaularvassdraget i Sogn og Fjordane skal slutthandsamast eller utsetjast og takast med i samla vassdragsplan. Stortinget har ved handsaminga av energimeldinga (St. meld. nr.54 for 1979-80) vedteke at Gaula skal konsesjonshandsamast. Konsesjonssøknaden vart send 15. mai 1972 og Hovudstyret i Noregs vassdrags- og elektrisitetsvesen gav ei tilråding 2. mars 1978. Har ikkje konsesjonssøkjaren etter 10 år, og i lys av forvaltningslova paragraf 11a, krav på at det no vert teke avgjerd i denne konsesjonssaka?⁷⁹

⁷⁸ <http://www.nrk.no/sf/leksikon/index.php/Gaularvassdraget>

⁷⁹ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1981-1985&mtid=69&vt=a&did=DIVL60076>

I svaret til Opseth trør Hveding vatnet utan eigentleg å gje noko svar. Opseth får replikk, og legg vekt på det sterke lokalengasjementet:

- Det kan ikkje understrekast sterkt nok kva det vil bety for fylke og kommune at det no blir ei positiv avgjerd på søknaden.⁸⁰

Gaular blei verna

Etter fleire rundar og lang dragkamp blei Gaularvassdraget varig verna av den regjeringa Kjell Opseth blei samferdselsminister i. Vernevedtaket kom i 1993. Når det gjeld Oddleif Fagerheim testamenterte han og kona heimen sin til Nordisk Råd, som i dag driv kunstnarsenteret på det fantastiske platået med utsikt over Dalsfjorden. Torodd Fagerheim seier Opseth tidleg forstod at Gaular kom til å bli verna. Opseth sa då til avisene at han ikkje var av den type politiskar som bar havre til ein død hest. Var slaget tapt, ville han bruke kreftene på andre saker. Denne pragmatismen var eit særtrekk ved Opseth som vi har sett, og ein eigenskap han tok med seg i regjering.

Men sjølv om han vanlegvis var hard i replikken, kunne han også vere ærleg om at alt ikkje var like lett for ein politiskar. Sunnfjordingen blei aldri nokon Cicero i det romerske senat. Første gong han gjekk på Stortingets talarstol, var det krevjande.

- Og det er framleis tøft, innrømmer han fleire år seinare i eit intervju med Firdaposten.⁸¹
- Talarstolen i Stortinget er framleis den tøffaste eg veit å stå på. Sjølv om berre ei handfull høyrer på, så når ein langt fleire, og det som blir sagt, blir ståande og studert både i notid - og all framtid.⁸²

Kraftsosialisten

Som stortingsmann fekk han kontor i fløyen ut mot Akersgata, i tilbygget som blei reist av Gerhardsen på 50-talet. Seinare fekk han kontor i den eldste delen av stortingsbygningen, som er lang meir ærverdig med tepper av raud velour på alle golv. Kjell Opseth frå Førde i Sunnfjord var no blitt ein del av den lange rekka folkevalte, som hadde gjort teneste i den gule murbygningen sentralt i hovudstaden det siste hundreåret. Portretta av desse tre tusen

⁸⁰ Sitat frå stortingsreferatet.

⁸¹ I samband med 50-års dagen 2. januar 1986.

⁸² Firdaposten, januar 1986.

menneske, gjekk Kjell Opseth ofte forbi i sitt daglege virke i den gamle delen. Men førsterepresentanten frå Sogn og Fjordane var ikkje komen til Oslo for å studere historie eller arkitektur. Eitt av verva han pådrog seg i det nye stortingslivet, var som medlem av Stortingets lønnsutval. Der var han hard i klypa, og ein rev, ifølgje administrative kjelder i Stortinget som møtte han i utvalet. Samstundes kjempa han hardt for ressursar til heimfylket. El-avgifta er nemnd. Like viktig var arbeidet med å få Saga til å dele driftsorganisasjonen for Snorre mellom Stavanger og Florø. Og han slåst for verftsindustrien på kysten. I eit innlegg viser han til at industrien sysselsette 20 000 midt på 1970-talet. Ti år seinare var talet redusert til seks tusen. Så var han involvert i samferdselspolitiske spørsmål, og meinte heimfylket fekk altfor lite av kaka. Berre ein tredel av riksevegane i Sogn og Fjordane hadde veg som var seks meter brei, eller meir. Gjennomsnitt for landet var på nesten sju, meinte han.

For Kjell Opseth har skjellsordet *kraftsosialist* alltid vore ei heidersnemning. Difor var han både glad og nøgd då han fekk plass i energi- og industrikomiteen, og kunne arbeide for dei tradisjonsrike industrisamfunna i fylket. For eit Arbeidarparti med sterk støtte i desse industribygdene, blei det viktig å sikre kraft til industrien, og han siterte Gerhardsen frå Stortingets talarstol:

Elektrisiteten var sjølv grunnlaget for den industrielle revolusjon her heime.

Elektrisiteten har ført mange menneske, kommunar og fylkeskommunar bort frå fattigdommen.

Det er nesten så Kjell Opseth lanserer sitt politiske manifest med denne replikken. Han spør retorisk kor Mo i Rana, Glåmfjord, Sundal, Høyanger, Svelgen og Årdal ville vore utan elektrisk straum som basis for industriell verksemd.⁸³

Til Sogn Dagblad i juni 1986 seier han at vi må bygge ut fleire vassdrag fordi etterspurnaden etter energi er aukande. I desse åra arbeidde han hardt for å ofre fossar og stryk, slik at landet kunne få tilgang til meir elektrisk kraft. Men Opseth tok seg også tid til å vere polemisk mot ordførar Dagfinn Hjertenes (H) i Flora, som meinte Widerøe med støtte frå staten måtte sette inn enno ei Dash7-maskin på ruta Florø-Oslo:

Hittil har Hjertenes ikkje kome med eit einaste sakleg og godt underbyggt argument. Å skrike seg til ting, er slikt som ungar driv med.⁸⁴

⁸³ Firdaposten 12. desember 1986.

⁸⁴ Firdaposten 16. august 1988.

Så arbeidde han for meir petroleumbasert aktivitet på kysten. Eit gasskraftverk tilknytta Agarfeltet vest for Bremanger, blei diskutert med Saga, utan at noko meir skjedde. Dette var midt under høgrebølgja, og sjølv om Arbeidarpartiet fekk 37,2 prosent av røystene då han blei valt inn på Stortinget i 1981, og 40,8 ved neste val, skulle dette bli dei borgarleges tiår, og med statsminister Kåre Willoch som frontfigur. Gjennom jappetida arbeidde Kjell Opseth flittig med sitt. Ei av sakene han jobba mest med, gjaldt heimfall, og han blei saksordførar for saka i Stortinget. For kraftkommunane på Vestlandet var det viktig å sikre inntektene frå vasskrafta. Dette har samanheng med konsesjonslovene statsminister Gunnar Knudsen kjempa gjennom for å halde fossane i landet på norske hender.⁸⁵ Dragkampen Opseth var involvert i mellom Finansdepartementet, industrien og kommunane, enda med ein trappemodell som gav kraftkommunane store inntekter. Arvid Lillehaug, som var mangeårig ordførar i Høyanger, fortel om ein slugger som fekk gjennomført det han hadde bestemt seg for. Lillehaug seier Opseth var ein tøffing som aldri gav seg: - Klarte ein å overbevise om at kampen var viktig, stod han på til saka var i mål.⁸⁶

Truga av kjønnskvoltering

Men det var ikkje alt som gjekk på skinner for Kjell Opseth. I 1985 var det på hengande håret at han fekk attval til Stortinget. Partikollega Grete Knudsen skriv i memoarboka *Basketak* at nye reglar for kjønnskvoltering kunne ha stoppa stortingskarrieren.⁸⁷ I Arbeidarpartiet kom det store gjennombrøtet for kjønnskvoltering under partilandsmøte på Hamar i 1981. Der blei det knesett som eit ufråvikeleg prinsipp at det skulle vere minst 40 prosent av kvart kjønn i offentlege styre, råd og utval av ulikt slag. I praksis betydde det at minst to medlemmer av eit styre på fem skulle vere kvinner – og omvendt. Knudsen skriv vidare:

Den første gang dette kravet av noen ble opplevd som et dilemma, var da Sogn og Fjordane Arbeiderparti skulle nominere stortingskandidater til valget i 1985. Partiet hadde da to representanter derfra. Problemet var at både Kåre Øvregard fra Luster og Kjell Opseth fra Førde, ønsket gjenvalg, og de hadde støtte fra et stort flertall i fylkespartiet. Men regler er regler, og kvotering er kvotering – en av dem måtte følgelig vike. Ikke tale om, mente vestlendingene i fjordafylket. De ville selv

⁸⁵ http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/fylkesleksikon/1492426.html

⁸⁶ Lillehaug intervju på telefon 25. september 2014.

⁸⁷ Kagge Forlag 2013, side 63.

bestemme hvem de skulle sende til Stortinget. Både jeg og de andre i Kvinnebevegelsen reagerte sterkt på denne staheten. Likevel fikk de det som de ville. De to herrene ble nominert på de to øverste plassene.⁸⁸

Mangeårig ordfører i Høyanger, Kjartan Longva, var dirigent på dette møtet, og gir Knudsen rett i at stortingskarrieren til Kjell Opseth godt kunne ha enda under nominasjonsmøte på Nordfjordeid om dei hadde retta seg etter føringane frå sentralt hald.⁸⁹

Etter valet i 1989 fekk han så plass i samferdselskomiteen. I stortingsgruppa fekk han selskap av dei to tidlegare samferdselsministrane William Engseth og Kjell Borgen. Sistnemnde måtte gå av etter det sviande flyplassnederlag i 1988. Av den etterkvart lange politiske erfaringa hadde Kjell Opseth lært korleis han skulle unngå å hamne i mindretal. Han såg med mismot på eit samferdsledepartement som ikkje makta å få dei store sakene gjennom i Stortinget. Stamvegen aust-vest hadde det stått strid om i ein mannsalder. Det same gjaldt plassering av ny hovudflyplass for Austlandet. For Opseth blei desse to sakene dei viktigaste, då spørsmålet om regjeringstaburett kom. Tidlegare fylkessekretær Per Bjarne Molnes fortel at Opseth alltid har vore ein ambisiøs kar, og at han eigentleg ville bli industriminister.⁹⁰ Så blei det samferdsel, men det var ei politisk øving ingenjøren frå Førde kjende godt.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Kjartan Longva intervju på telefon 24. september 2014.

⁹⁰ Intervju på telefon 24. september 2014.

Kapitel 7 – Hestehandel om stamveg

Det første Opseth gjorde då han blei samferdselsminister hausten 1990 var å trekke tilbake stortingsmeldinga om Stamvegen Syse-regjeringa hadde lagt fram nokre månader tidlegare. Den borgarlege regjeringa ville satse på Hol-Aurland, men Kjell Opseth hadde andre planar. Grunnngjevinga var at *fleire viktige spørsmål ikkje er drøfta i meldinga*.⁹¹ Med andre ord, her kjem det eit grundigare arbeid. Han fortel sjølv at dei faglege råda var så dårlege, at han måtte skrive meldinga sjølv, saman med dei andre i politisk leining. Målet var å bygge verdas lengste tunell frå Lærdal til Aurland, eit prosjekt som var langt dyrare enn ei opprusting av Hol-Aurland med ein prislapp på 230 millionar kroner. Kjell Opseth visste at vegen fram til vedtak betydde bråk og spetakkel i Stortinget, og eit relativt hardt køyr i media. Akkurat det bekymra han lite, så lenge han hadde fleirtal i salen.⁹²

Striden om stamvegen er interessant av fleire grunnar, men kanskje mest fordi ein her ser kva stamina Kjell Opseth er laga av. Røff og hard i klypa, sterk både fysisk og mentalt, og med ein vilje som nærast kunne sprengje seg gjennom fjell, for å seie det med ein klisjé. Sjølv repliserer Opseth at favorittblomen hans er løvetann, ein plante som er kjent for å kjempe seg veg gjennom asfalt og andre hindringar på veg mot sola og lyset. I ordsiftet om stamvegen hagla det med forsøk på latterleggjing, påstandar om ureint spel, og skuldingar om forsøk på å føre Stortinget bak lyset. Alt dette tok Kjell Opseth med stor fatning. Han var som alltid like roleg.

Løft for samferdsel

Parallelt med dette fekk han uventa medvind frå lågkonjunktoren som prega norsk økonomi. Over 100 000 arbeidsledige pressa fram politisk handling. I slike periodar er den sosialdemokratiske refleksjonen motkonjunkturpolitikk slik denne er utforma av den britiske økonomen John Maynard Keynes, kjent frå den radikale Bloomsbury-kretsen i London. Grunntanken er at staten ved å bruke pengar i nedgangstider får i gang etterspurnaden slik at ein legg grunnlaget for ny økonomisk vekst. Våren 1991 passerte St. prp. nr. 82 (1990-91) statsråd, og Regjeringa gjorde framlegg om å bruke 1,6 milliardar for å få fart på sysselsettinga. 715 millionar skulle gå til det som i Finansdepartementets sjargong heiter infrastrukturinvesteringar. 665 millionar til riksveg, og 50 til tog.

⁹¹ Sitat frå stortingsdebatten, 18. juni 1992.

⁹² Opseth intervju i Førde, desember 2013.

Det er Regjeringens klare mål å holde et høyt nivå på investeringene i infrastruktur, slik at lønnsomme prosjekt kan realiseres i et tempo som gir størst mulig samfunnsøkonomisk avkastning, heiter det i proposisjonen.⁹³ For Opseth kom det friske midlar til nye vegprosjekt. Trekantsambandet i Hordaland fekk eit løft, Drøbaksambandet i indre Oslofjord, og Sunnfjordtunnelen mellom Førde og Florø for å nemne nokre.

Likevel var det stamvegsaka som var hovudfokuset til samferdselsminister Kjell Opseth dei første månadane. Frå han blei statsråd hausten 1990, arbeidde han seint og tidleg med ny stortingsmelding om saka, og i juni 1991 var meldinga klar. At ei regjering trekker tilbake ei melding den førre la fram er ikkje så uvanleg i norsk parlamentarisk praksis. Det spesielle i dette tilfellet var koplinga mellom veg og bane. På veg mot Lærdalstunnelen, allierte Opseth seg med SV som fekk gjennomslag for ein ny jernbanetrasé frå Sandvika til Hønefoss, det som blir kalla Ringeriksbanen. Stortingsrepresentant Inge Myrvoll frå SV fortel at han og Arbeidarpartiets fraksjonsleiar, Sissel Rønbeck, sat saman i påska det året for å legge ein slagplan for å få saka gjennom.⁹⁴ På den tida hadde han også kontakt med tidlegare SV-leiar Hanna Kvanmo. Dei var samde om at Lærdal ville vere SVs førsteval, uavhengig av korleis det elles gjekk. Det var altså Rønbeck og Myrvoll som kom opp med ideen om å gjere jernbanetunnelen frå Sandvika til Hønefoss, til ein del av stamveg-vedtaket. Ikkje Kjell Opseth, slik dei fleste har trudd.⁹⁵ SV ville sjå sambandet mellom landets to største byar i eit større perspektiv, og løfte investeringane på jernbane. Dei presenterte planane for Kjell Opseth, som meinte det var ein god idé, sjølv sagt fordi SV og Ap hadde fleirtal i salen, og han då fekk stamvegen gjennom Lærdal.

Hestehandel og bikkjeslagsmål

18. juni 1992 kom stortingsdebatten etter at komiteen hadde knadd saka gjennom vinteren. Framlegget til vedtak frå SV og Ap blei aldri ein del av proposisjonen, men blei tatt inn heilt på tampen. Debatten som kom er verdt å dyle ved, fordi strategen Opseth kjem tydeleg fram. Stortingsdebatten om stamvegen blei lang. Ordsiftet er interessant, fordi det fortel om norsk parlamentarisk praksis. Det var i dette rikspolitiske habitatet Kjell Opseth treivst, og gjorde karriere. Difor er debatten om Lærdalstunnelen ei viktig referanseramme for alle dei andre politiske sakene han var borti. Ein ser også korleis realpolitikken spelar seg ut i full bredde, noko som er meir vanleg i lokaliseringssaker enn andre saker. Lokaliseringssaker som denne,

⁹³ St. prp. nr. 82 (1990-91)

⁹⁴ Myrvoll blei intervjuet på telefon 5. september 2014.

⁹⁵ Sissel Rønbeck stadfestar at det er slik. Intervjuet på Cafe Opus på Oslo S, september 2014.

er elles vanskelege å forskottere utfallet av, fordi mange representantar ofte bryt ut, og røystar i favør av eigen valkrets i staden for å vere lojale mot partiet. Det skulle bli slaget om stamvegen som gav Kjell Opseth rykte som hestehandlar, og det var eit spel han beherska til fulle. I heimfylket på 1970-talet hadde han gått ein hard skule. På Vestlandet er samferdsel dødsens alvor, og er det noko ein lærer i den politiske skulen, er det å inngå kompromiss. I Sogn og Fjordane er folk manisk opptatt av veg, fordi fylket er såpass kupert med djupe fjordar, og høge fjell. Det skulle bli ein spennande debatt, og kona Hjørdis var komen frå Førde for å høyre på. No sat ho i diplomatlosjen. Over til Kjell og statsrådsstolen, var det berre nokre få meter.

Debatten var avgrensa til tre timar og fem minutt. Det gjekk mot ein politisk thriller der Hol-Aurland stod mot Fillefjell. Veggen gjennom Hallingdal var den yngste av dei to. Bygd av Oslo Lysverker på 1970-talet i samband med kraftutbygginga i Aurlandsdalen, blei veggen opna for fri ferdsel i 1974. Frå snaufjellet på 1100 meter i Hol, var det fleire tunnellar og bratt nedoverbakke til Aurland ved Sognefjorden. I Indre Sogn var i realiteten ferje det einaste alternativet mellom bygdene Gudvangen, Flåm, Aurland, og Lærdal. For bygdefolket handla vegutløysing om langt meir enn gjennomfartstrafikken aust-vest. For dei var turisme ei viktig næring, og då må samferdsla fungere. I seinare år er Nærøyfjorden komen inn på UNESCOs verdsarvliste. Mediedekninga som følgjer ei slik plasseringa, gav området eit løft, og førte til at straumen av cruiseskip skaut fart. I 1991 opna så Gudvangatunnelen og Flenjatunnelen. Etter opninga var det vegsamband mellom Gudvangen og Flåm, og for første gong eit ferjefritt alternativ mellom aust og vest. Mykje av trafikken som hadde gått over Hardangervidda, valte no Aurland – Hol, som opplevde sterk auke. Det andre alternativet som stod på sakskartet denne junidagen i Stortinget, hadde tradisjonar tilbake til dansketida. Regjeringa ville ha veggen over Fillefjell, som dei siste hundreåra hadde vore postrute frå Valdres til Sogn. Allereie i mellomkrigstida starta ein med snøbrøyting over fjellet, noko som gjorde traseen til den første heilårs fjellovergangen aust-vest. Når det gjaldt Frp, levde dei på sida av alt dette. Dei ville ha stamvegen over Hardangervidda med bru over Hardangerfjorden, men det var det ingen av dei andre som tok seriøst.

Saksordførar Ingvard Sverdrup (H) frå Møre og Romsdal opna ballet med å konstatere at tre ulike regjeringar dei siste åra hadde lagt fram kvar sitt forslag til Stortinget med *delvis avvikende konklusjoner når det gjelder trasévalg og gjennomføringsstrategi for stamveien mellom Bergen og Oslo*.⁹⁶ Rett framfor han på statsrådsbureten, sat Opseth og noterte, og

⁹⁶ Stortingsreferatet frå debatten 18. juni 1992. Resten av replikkane og innlegga er frå den same debatten.

nikka at han følgde med. Atmosfæren i salen var lummer denne junidagen i ein stortingssal som den svenske arkitekten Emil Victor Langlet hadde modellert med utgangspunkt i det greske teateret. Det gylne treverket pensla med bladgull, og stolane i lys eik med drakemønster polstra med raudt skinn, under eit tak som minna om eit romersk solsegl, fortalte om dei lange linjene i nasjonens historie.⁹⁷ Stolane var plasserte i ei vifteform i ein halvsirkel, dandert i sju trappenivå bakover mot dei rundboga vindauga. Representantane hadde blikket vendt mot presidenten, og Oscar Wergelands måleri *Eidsvold 1814*. På varme dagar i det gamle Roma trekte ein duk over Colosseum slik at publikum fekk det svalare. Den skikken var det arkitekt Langlet tok med seg nordover då han teikna det innvendige taket i stortingssalen. Halvsirkelforma understreka at rommet var riksstyrets sentrum. *Der er en indre Sandhed: Enhver kan se, hvad Rotundens Bestemmelse er, og det er den væsentligste Del af Bygningen*, skreiv han.⁹⁸ På 1860-talet, då bygningen var ny, meinte folk at forma minna om både kyrkje, borg og teater – bygningstypar som kunne forbindast med folkemakt. Sunnfjordingen Opseth hadde gått seg varm i salen etter ti år, og følte seg heime her. Han såg opp på trearkitekturen og dei raude veggane som dominerer interiøret. Målet var at vegen skulle gå gjennom Lærdal. Svensken Langlet hadde også henta inspirasjon frå Lærdal då han teikna salen. Plasseringa av dei opne galleria i andre etasje med opning ut mot stortingssalen, minna om galleriet i Borgundkyrkja. Rundgangen under, var som korgangen rundt alteret i stavkyrkja.⁹⁹

Representanten Sverdrup peika på at Vegdirektoratet nærast hadde kome med ei motmelding i saka om stamvegen, der konklusjonen var at sambandet Aurland-Hol var den beste løysinga. Sverdrup opplyser så at komiteen har delt seg i tre når det gjeld spørsmål om linjeval og gjennomføringsstrategi. Etter at Gudvangatunnelen blei opna var det etablert ferjefritt samband mellom landets to største byar. På strekninga Bergen-Voss-Aurland er det investert nær 1,5 milliardar kroner. Gudvangatunnelen var på dette tidspunkt landets lengste vegtunnel med sine 11,4 kilometer. Når det gjeld den foreslåtte tunnelen på 24 kilometer sa Sverdrup følgjande:

Lange tunneler med lav standard er av mange grunner lite ønskelig. Mange trafikanter får en sterk følelse av utrygghet, det er vanskelig å rømme tunnelen, og i tillegg vil kostnaden ut fra drift, ventilasjon og beredskap kunne bli høye. Ut fra

⁹⁷ <http://www.dinside.no/30962/en-rundtur-paa-stortinget>

⁹⁸ <http://no.wikipedia.org/wiki/Stortingsbygningen>

⁹⁹ https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/bygningen_og_kunsten/bygningen-og-kunsten-bm.pdf

miljøkonsekvenser representerer også frakt og deponi av 2,5 millioner kubikk masse et stort problem, som Fylkesmannen i Sogn og Fjordane har påpekt.

Sverdrup drar på enno litt meir, og fortel at Norges Naturvernforbund vil ha Hol-Aurland, som er 400 millionar kroner billegare enn Lærdalstunnelen. Sverdrup kritiserer så departementet for ikkje å tenke kost/nytte, og viser til at fleire instansar har gått mot Lærdalsalternativet. Han viser til Rapportar frå Norges Handelshøgskule, Møreforskning og konsulentfirmaet Civitas som konkluderer mellom anna med følgjande: *Aurland-Hol har, med balanserte forutsetningar, det klart laveste investeringsbehovet, og bør ut fra en samfunnsøkonomisk vurdering foretrekkes som stamvegalternativ. Konklusjonen er rimelig sikker til tross for mange usikre forutsetningar.* Sverdrup understrekar at det meste av vegen Hol-Aurland vil gå i friluft, og meiner *det er en vesensforskjell mellom en tunnel på 8,7 kilometer, og en på 24 km.* Så viser han til OECD som åtvarar mot bygging av tunnelar over 10 km: *Rapporten tar i særleg grad opp spørsmålet om beredskap, sikkerhet, ventilasjon og fluktmuligheter i tilfelle brann og eksplosjoner.* Inge Myrvoll (SV) frå Nordland reflekterer over det Sverdrup har sagt, før han legg til at *Vi i SV ønsker en stamveg og en jernbane.* Sverdrup svarar at opposisjonen ikkje vil ha ei slik kopling:

Vi ønsker ikke å bli med på å legge en krokvei om Lærdal, og samtidig være med på et spill om å rette opp denne krokveien gjennom å gi en bevilgning i størrelsesorden 2 000 – 3 000 millioner kroner, for å rette opp jernbanestrekningen mellom Bergen og Oslo, slik som SV har gått med på.

Rikard Olsvik (Ap) frå Møre og Romsdal konstaterer at fagfolka ikkje har hatt innvendingar mot ein flat tunnel ved Sognefjorden. *Vil ikkje representanten Sverdrup legge vekt på faginstansane sine vurderingar av denne tunnelen,* spør han retorisk, og får svar:

Uavhengig av dette har både Vegdirektoratet og departementet sagt at vi her står overfor en betydelig teknologisk utfordring. (...) Vegdirektoratet og Samferdselsdepartementet ønsker å høste rimelig erfaring fra den lange tunnelen som allerede er bygget, og Norges lengste tunnel er Gudvangatunnelen. Den ble åpnet 17. desember i fjor.

No kjem Kjell Opseths næraste våpendragar med i dramaet. Sissel Rønbeck (Ap) er fraksjonsleiar i samferdselskomiteen:

Kjernen i forliket mellom Arbeiderpartiet og SV er at vi har valgt å se stamvegen og jernbanen mellom Bergen og Oslo i sammenheng. (...) Beskyldningene om såkalt hestehandel tar jeg for min del med stor ro. Kjært barn har mange navn, som kjent – for eksempel hestehandel, kompromiss eller forlik. (...) Det er blitt sagt at opplegget som Arbeiderpartiet og SV nå har lagt på bordet, vil bidra til økt politikerforakt. (...) Jeg tror at det i tida framover vil være mange som synes at det var framsynt og klokt å se innkorting av Bergensbanen og ny stamveg mellom Bergen og Oslo i sammenheng.

Rønbeck held fram med å åtvare mot det sektorinndelte ekspertveldet og interesseorganisasjonane, som saman med offentleg forvaltning har fått auka påverknad dei siste åra:

Og så vil jeg tilføye i dag: Den innstillingen vi nå behandler, er et skoleeksempel på dette. Dessuten er den full av detaljer og nesten ikke til å begripe for andre enn de særs interesserte og innvidde. Sånn sett kan vi trygt si at den er komitern, komitéintern. (...) Men i innstillingen finner vi i grove trekk også historien – den har vart i 17 år – om Stortinget som vil, og Vegdirektoratet som ikke vil. Vi finner henvisninger til forskere som mener det er intet mindre enn prinsipielt betenkelig at storting og regjering fungerer politisk, at vi ser valg av stamveg i sammenheng med de følgene det vil få for framtidige investeringer – som kjent, det finnes saker som man må være fagmann for å begripe. Og sist, men ikke minst: Det gjøres et stort nummer av Regjeringen faktisk mener noe annet enn Vegdirektoratet. La meg si det sånn: Jeg er enig med den Sverdrup-en som kjempet for *all makt i denne sal*. Jeg er mot å utvikle Norge fra embettsmannsstat til embettsmansstat. Jeg ser på faglige råd som det de er – og verken noe mer eller mindre. Jeg setter pris på å få dem for det de er verd. Men som stortingsrepresentant mener jeg at jeg har både rett og plikt til å tenke selv – til å tenke politisk og i større sammenhenger enn det fagfolk ofte gjør. (...) og jeg er glad for at NSB allerede har lagt et løp på plansiden som kan gjøre det mulig å realisere enn innkorting av Bergensbanen rundt år 2000. (...) all erfaring viser at *det er på den sistnevnte (les: Fillefjell) vi finner den suverent sikreste fjellovergangen mellom*

Østlandet og Vestlandet. (...) Mellom Grimsete og Hol er vegen bratt, veldig bratt. Den er nokså svingete og utsatt for både snøras og vinterstenging.

På galleriet følgjer delegasjonane frå Hallingdal og Valdres spent med. Utsendingane frå Fagernes vil ha kompensasjon for at Valdresbana blei lagt ned. Ordførarane frå Nord-Aurdal, Vang, Sogndal og Lærdal var komne til Oslo med E16-skilt, og følgde ordskiftet frå stortingsgalleriet. Veg over Fillefjell var viktig for Fagernes som turistdestinasjon. Ein stamveg gjennom Valdres, ville gjere det lettare å ta opp kampen med Gudbrandsdalen og Hallingdal. På fortauet utanfor Stortinget denne dagen, venta ei svær blautkake, forma etter modell av stamvegen med Rådhuset i Oslo i eine enden, og Bryggen i Bergen i den andre. Alt var klart for storstilt feiring.

Anders C. Sjaastad frå Oslo Høgre ber så om ordet:

Sissel Rønbeck var også opptatt av å unngå uforståelig politikerspråk. Men det som fru Rønbeck så fint kalte forlik, oppfattes av folk flest som den største hestehandel i manns minne. For å kunne håpe på et flertall for en stamvei over Lærdal til en overpris på ½ milliard kroner har Arbeiderpartiet og samferdselsministeren fristet SV med en jernbanetunnel på 2-3 milliarder kroner. Etter dette finnes det ingen grenser lenger for hva slags hummer- og kanarisaker som kan inngå i en politisk hestehandel her i Stortinget.

Rønbeck:

Selvfølgelig må en også komme tilbake til Ringerikstunnelen i jernbaneplanen. Der vil både den og alle andre prosjekter som tas opp i den perioden, måtte vurderes nærmere. Det vi inviterer til å fatte vedtak om i dag, er en politisk viljeserklæring fra Stortinget til å forsere det prosjektet.

Lodve Solholm (Frp):

Det er tydeleg at ho (les: Rønbeck), ikkje lyttar til andre enn seg sjølv, og det er jo eit godt sosialistisk prinsipp (...) For å få vedtatt denne vegen i Stortinget må ein gi ein lapp på 3-4 milliardar kroner, tre-fire gonger det tunnelen i Lærdal kostar. (...) Så til

slutt: Kor i alle dagar vil dei plassere 4-5 millionar kubikk lausmasse i dei tronge fjordane og bygdene i Aurland og Lærdal? Det skulle vere interessant å få svar på. Rønbeck: Etter den prislappen for Ringerikstunnelen som her ble presentert, er tunnelen plutselig blitt dobbelt så dyr som den NSB foreløpig har regnet seg fram til: i underkant av to milliarder kroner.

Kjell Opseth ser heilt avslappa ut der han sit på taburetten til samferdselsministeren, og ser framover det raude valourteppet opp på talarstolen, og riksløva. Han smiler og blar i sakspapira. Ser opp på replikkvekslinga. Nikkar at han høyrer etter, utan å be om ordet.

Lodve Solholm gjentar at Frp vil ha stamvegen over vidda: *Trafikkanalysen syner at Hardangervidda vil ha den dominerande trafikken uansett val av alternativ i Sogn.* Sitatet er henta frå stortingsmeldinga, og frå supplerande utgreing om Stamvegen Bergen-Oslo, seier han. Solholm viser så til ein rapport frå Møreforsking, Handelshøgskulen i Bergen og Statens Sikkerhetshøgskole, og meiner rapporten karakteriserer Lærdals-alternativet som eit samfunnsøkonomisk håplaust alternativ: *Dersom man satser på Aurland-Lærdal, vil dette i realiteten føre til at vegen over Hardangervidda også i fremtiden blir hovedvegen mellom Bergen og Oslo.*

Men Solholm gir seg ikkje med det:

Så nokre ord om sakshandsaminga til Regjeringa i denne saka: Eg må seie at eg er sjokkert over måten denne saka har vorte handsama på. Ein veit knapt om ein skal le eller gråte når statsråd Opseth i rein panikk – ja eg seier rein panikk for at ikkje stamvegen skulle ta ein lang omveg om hans eige fylke, regelrett kjøper seg stemmer i Stortinget – hestehandel kallast det visst – ved å love bort fleire milliardar kroner til ein jarnvegstunnel som korkje er planlagd utover skissestadiet eller har prioritet i jarnvegsplanar. Og at SV, som så gjerne vil vere ærlegdomen sjølv, let både miljø og tryggleik fare på båten, er mest ikkje til å tru.

Solholm går også til angrep på finansieringsmodellen som er lagt til grunn:

SV og Arbeidarpartiet meiner at Sogn og Fjordane fylke skal betale 30 prosent. 70 prosent skal takast frå ikkje-fylkesfordelte midlar, og vert tekne frå andre stadar i

landet vårt, som kanskje har større behov for veg, og kanskje har større nytte/kostfaktor. Ein skal legge merke til at denne forma for finansiering ikkje vert nytta andre stadar i landet når det gjeld stamvegnettet vårt. Det skulle vel ikkje tilfeldigvis ha noko med den geografiske plasseringa å gjere?

Han avsluttar med eit siste spark til Opseth: *At ein statsråd så til dei grader på fagleg grunnlag diskvalifiserer sin eigen fagetat, må vel vere ei historisk hending.*

Under heile denne debatten sit Kjell Opseth sindig på plassen sin, og høyrer på alt som blir sagt. Med utsikt til Eidsvoldsmaleriet, får han det eine angrepet etter det andre retta mot seg, og ser heilt upåverka ut. Det er ingenting som bit. Han rettar på slipset, smiler, og ser ut til å trivast med angrepa. Han veit at sigeren er sikra før runden i salen, og er ikkje nervøs for utfallet. Han sit der i svart dress, kvit skjorte og med eit spraglete slips. Det er eit antrekk vi har sett så mange gonger før på trauste sosialdemokratar. Dressen var definitivt ikkje frå Armani, skjorta neppe frå Eton, og ikkje hadde han slips av silke. Å skulle ikle seg slike tekstilar ville då også vore ein framand tanke for Kjell Opseth. Han ville vel sett det som sløsing med private midlar. Noko moteløve hadde han aldri vore, men likevel alltid kledd på eit vis som var formelt riktig, og ikkje kom i vegen for arbeidet som skulle gjerast.

Parlamentarisk leiar i SV, Erik Solheim, tar ordet og seier at SV er opptatt av å sjå jarnbane og veg i samanheng: *Det andre vi er opptatt av, er at for første gang i en så viktig veisak er gang- og sykkelveier og hensynet til de myke trafikanter meget betydelig vektlagt. Det tredje vi har lagt vekt på, er så lenge som mulig å sette en stopper for Hardangerbrua, som miljøorganisasjonene er opptatt av.* Solholm: *Vi hiv ikkje rundt oss med ein sjekk på 3 milliardar kroner til eit prosjekt som ikkje er kome lenger enn på skissestadiet, og som står langt nede på ei eventuell prioriteringsliste.* Rønbeck tar ordet for å opplyse om at Direktoratet for naturforvaltning har åtvara sterkt mot den løysinga Frp vil ha, som er stamveg over Hardangervidda. Til det svarar Solholm følgjande: *Turistane er ikkje interesserte i å sjå Norge frå "innsida" gjennom 24 kilometers tunnelar.* Inge Myrvoll er stadig vekk mest opptatt av jarnbane, og seier seg glad for at Stortinget endeleg har makta å sjå ut over ei enkeltsakt, og no ser veg og jarnbane under eitt:

Med det forlik Arbeiderpartiet og SV har kommet fram til, ser vi muligheten for å starte på virkeliggjoringen av det motto som Norsk Jernbaneforbund har lansert: *90-åra – jernbanens tiår. (...) Jernbanesatsinga skal ikke skje på bekostning av prioriterte*

prosjekt som Østfoldbanen og Vestfoldbanen eller Intercity. Vi står med andre ord foran en liten jernbanerevolusjon i Norge.

Representanten Hallgrim Berg (H) frå Hallingdal går på talarstolen: *Lenin nytta i si tid uttrykket "nyttige idiotar" om folk han drog nytte av ei stund og deretter vende ryggen eller sparka ut.*" Berg meiner SV oppfører seg som ein slik nyttig idiot.

Måten saka er lagt fram på får også parlamentarisk leiar Kjell Magne Bondevik i KrF, til å reagere: *Det hr. Myrvoll og hans parti nå gjør, er å ta ett enkelt jernbaneprosjekt i forbindelse med et veiprosjekt totalt ut av en prioriteringssammenheng, og så binder de seg til det.*

Magnus Stangeland (Sp) frå Hordaland: *All erfaring viser at dei som gjev seg inn på hestehandel står i fare for å bli lurte, ein av partane. I den samanheng og i denne saka er eg ikkje i tvil om kven som er i den største fare for å bli lurt. Det er representanten Inge Myrvoll og partiet SV.* Kjellaug Nakkim frå Høgre i Østfold: *Tidligere samferdelsminister Lars Gunnar Lie valgte den gang som nå det raskeste, billigste og det mest miljøvennlige alternativ. Han unløt å henfalle til lokalpatriotisme og opptre som en kommunestyrerepresentant fra Førde.* Stangeland: *Den rettaste og kortaste vegen mellom Oslo og Bergen er utan tvil over Hardangervidda. I dag veit vi at 90 prosent av trafikken går over Hardangervidda så lenge denne har vore open. (...) Ringerikstunnelen er eit prosjekt som enno ikkje er ferdig planlagt hos NSB.* Stangeland siterer så ein uttale frå Bergen Næringsråd:

Lærdals-alternativet er det dårligste alternativ for effektiv transport. Når Stortinget velger å gå på tvers av brukernes behov, må Stortinget finne seg i at veimillionene vil bli bortkastet fordi Lærdals-alternativet kun vil bli brukt som reservevei. Derfor vil heller ikke Stortinget bli ferdig med stamveisaken ved å velge det dårligste alternativ. Brukerne vil ganske enkelt av driftsøkonomiske grunner ikke kunne benytte det, og man vil fortløpende møte et press for å oppruste de korteste alternativ." *Vidare slår Bergen Næringsråd fast: -Lærdalsalternativet er ikke stamvei Bergen-Oslo, men stamvei Sogn-Oslo.*

Stangeland seier at: *Dersom Lærdals-alternativet vinn fram her i Stortinget i dag, vil eg likevel gratulera statsråd Opseth og Sogn med dei mange ekstra hundretals millionane. Men det er næringslivet og folket i Bergensregionen og Hordaland som er dei store taparane dersom denne lina får fleirtal her i dag.* Opseth noterer i sakspapira, kikkar opp på galleriet,

og lar blikket vandre til lysekrona i taket, før han lener seg tilbake i stolen med roleg mine. Olsvik frå Møre og Romsdal Ap har bedt om ordet:

Etter stortingsvedtaket i 1975 om stamveg over Fillefjell er det brukt bortimot 1,5 milliardar kroner for å ruste opp vegen frå Bergen over Voss til Aurland til god standard. (...) Vegen over Fillefjell blir noko lengre enn vegen over Aurland-Hol, men stigninga blir vesentleg mindre, og den blir ein sikrare heilårsveg. (...) Den skal bli til størst mogleg nytte for både Hordaland og Sogn og Fjordane fylke, både for trafikken austover og for trafikken nord-sør mellom fylka. (...) Du skal høyre på ekspertane, men du skal tenkje sjølv, heiter det.

Og nettopp *det* har vore Kjell Opseths mantra gjennom alle år som polititar. I eit folkestyre skal polititarane tenke sjølv. Vel kunne han ha ein hang til teknokratisk tenking i spørsmål som handlar om anlegg og ingeniørkunst, men det sunne bondevitet var vel utvikla, og eiga dømmekraft hadde han aldri tvilt på. Når alle instansar hadde uttalt seg, var det viktig å skjære gjennom. Skjedde ikkje det fekk ein ingenting gjort, og systemet var overlatt til sin eigen dynamikk, som veldig ofte handla om å produsere fleire spørsmål enn svar.

Høgres Anders C. Sjaastad er framleis moralsk indignert:

Hestehandel har forekommet før i politikken. Men aldri i manns minne har et så skrøpelig øk blitt tilbudt Stortinget til en slik overpris som det vi opplever i dag. Og ikke nok med at Stortinget inviteres til å vedta at stamveien mellom Bergen og Oslo skal gå en omvei via Sogn til en ekstra kostnad på en halv milliard kroner. For liksom å styrke et samfunnsøkonomisk svakt prosjekt kaster hestehandleren inn i potten en ikke-prosjektet og ikke-prioritert jernbanetunell på Ringerrike som det gjettes på vil koste et par milliarder kroner. NSB sier selv at prislappen er basert på en ”forstudie”, og det innebærer at man ikke engang er i nærheten av den vanlige usikkerhet ved en hovedplan på pluss-minus 40 prosent. I klartekst betyr dette at den endelige prislappen på Ringerrikstunnelen kan bli både tre milliarder og mer til – i dag er det ingen som kjenner den virkelige prisen. Er det noe rart at politikk er kommet i vanry! (...) Istedenfor en forsvarlig og normal saksbehandling inviteres altså Stortinget til i dag å ta ut et prosjekt i 2-3 milliardersklasse uten å se dette i sammenheng med den øvrige

jernbaneutbygging i Norge. (...) Stortinget inviteres i dag til å se bort fra alle faglige råd om hvor stamveien skal gå. (...) Alle innvendinger blir avfeid med en jeg-alene-vite-holdning.

Trøndaren Ola Røtvei (Ap) frå Oppland:

Med hestehandlerblod flytende gjennom årene etter flere generasjoners virke, vil jeg si i motsetning til representanten Sjaastad, at i denne saken er det gjort en god handel. Produktet, hesten – om man kan kalle det det – vil vise seg å ha både sterke tenner og solide hover, og vil tjene sine brukere og fedreland på den beste måte.

Per Risvik frå Møre og Romsdal FrP, tar ordet for å få fram at også Oslo Handelskammer vil ha Hardangervidda.

Etter den koblingen som har skjedd i saken, kan jeg ikke være med og stemme for Lærdals-alternativet – en stamveg som utløser bygging av en jernbanetunnel til 2-3 milliarder kroner . det er et beløp som ligger himmelhøyt over det vi skulle ha behandlet i dag, stamvegen uansett alternativ. Hallgrim Berg: Saka har utvikla seg til ein politisk såpeopera. Ein har funne fram til ei einsleg sjel ved distriktshøgskulen i Sogndal som favoriserer Fillefjell, men ser elegant bort frå tunge rapportar frå i alt fire uavhengige forskingssenter som alle går i favør av Hol-Aurland. Kva er det for slags politisk og økonomisk styring i dagens regjering, som har råd til å ha ein slik mann gåande laus? Tom Thoresen, Ap i Østfold: Å gjøre dette til et spørsmål om en statsråds person eller egeninteresser, synes jeg er – for å si det mildt – svært søkt. Tor Mikkjel Wara, Frp: Dette er altså en debatt om hvordan norsk distriktpolitikk virker. Vi skal bygge en vei mellom Oslo og Bergen, og de eneste som ikke blir hørt i denne saken, er de som bor i Oslo og Bergen. Berit Brørby Larsen, Oppland Ap: Jeg sitter igjen med en litt ekkel følelse av at i denne saken har Vegdirektoratet drevet med politikk og blandet seg inn i det skjønnet vi som politikere skal ha. Jeg må si at jeg liker dårlig at vi fortsatt har ”småkongeverde” her i dette landet.

Opseth tar ordet

Så går Kjell Opseth på talarstolen, etter at representantane har kjekla seg imellom ei god stund. Frå stortingets talarstol har han utsikt til Studenterlunden og Karl Johan opp til Slottet. Då fagstatsråden for vegsaker tar ordet, har han ei praktisk tilnærming til saka:

Striden om stamvegen Oslo-Bergen har pågått i snart 20 år, og det er ikkje få meter spalteplass som er brukt på å omtale saka, særleg det siste året. I den seinare tida har det vore sterk fokusering på at statsråden er på kollisjonskurs med dei faglege råd. Dei som trur at det går ei skarp line mellom fag og politikk i samferdselssaker, veit knapt kva dei talar om. I alle høve er det ingen som skuldar meg for å ha underslått nokon av dei faglege råd, verken gode eller dårlege. (...) Berre dei som har opplevd vinterstengde vegar, veit til fulle kva problem det skapar for næringslivet, og for dei reisande elles. (...) Alle kjenner Fillefjell som det sikraste sambandet aust-vest. Regulariteten ligg langt over dei andre sju-åtte fjellovergangane mellom Vestlandet og Austlandet. Fillefjellsvegen er den fjellovergangen aust-vest som har best stigningstilhøve. (...) Nyttan må difor vurderast nøye, og i ein større og breiare samanheng enn dei vanlege transportøkonomiske nytte/kostnad-analysene tek omsyn til. (...) Det er grunn til å peike på at Regjeringa i kapitel 3 i meldinga har sett val av stamvegalternativ i lys av verknaden på så vel jernbane som flytransport. (...) Eg støttar difor forslaget om å forsere arbeidet med innkorting av Bergensbana, slik at saka kan vurderast i Norsk jernbaneplan 1994-97, og slik at prosjektet ikkje fortrengjer andre høgt prioriterte investeringar i jernbanen. (...) Til Wara: Det er faktisk den lokale og regionale trafikken som er størst og har mest nytte av alle dei samband ein byggjer i dette landet.

Opseth står der, lett dansande, som boksaren Cassius Clay. Bodsken er tydeleg og klår, akompagnert av den personlege skarpe røya som er sjeldan heime i Førde. Røysta er fast utan fakker og pathos. Han er stram i ryggen, stram i blikket, og stram i røysta. Statsråden resonnerer roleg og sakleg frå Stortingets talarstol. Innimellom løftar han blikket frå manus, men stort sett ser han ned. Minnar litt om ein fagforeingsleiar. Saksordførar Sverdrup tar replikk, og opplyser at Hol-Aurland har opplevd auke siste tida. Opseth svarar: *Det er rett, og det skal vi vere glade for. Elles hadde dei vel 1,5 milliardane som er lagt til Aurland, vore heilt utan verdi.* Solholm tar igjen ordet for å snakke om hestehandel og den uvanlege måten saka er køyrt fram på. Til det svarar Opseth at *representanten Solholm veit godt at*

Arbeidarpartiet ikkje har fleirtak i denne sal, og då må vi syte for å få fleirtal der vi kan få det.

Så blir møte heva klokka 15.00. Kjell og kona Hjørdis går til stortingsrestauranten for å finne seg eit bord. Der et dei middag og snakkar om familielivet heime i Førde. Dei gler seg til sommaren på hytta ved kysten. I dag er det stamvegen det gjeld, men den er ikkje tema under middagen. Etter statsråd på Slottet i morgon, er planen å reise heim til Sunfjord. På Vestlandet snakkar ein framleis om herjingane etter nyttårsorkanen, og det er vel litt og gjere på hytta i Stavang også. På den storpolitiske arenaen har EF skifta namn til EU, og i februar blei EØS-avtalen ferdigforhandla. Finland har allereie søkt medlemskap. Dei fleste ventar at Sverige vil gjere det same.

I god tid før klokka 18.00 er Kjell Opseth tilbake i stortingssalen til opninga av kveldsmøte. Denne gong med Jo Benkow på presidentplassen. No skal det endeleg avgjerast. Tore Haugen frå Høgre i Østfold ber om ordet for å snakke om Ringerikstunnelen: *Dette attpå-prosjektet står det ingenting om i proposisjonen, det står svært lite i innstillingen, det er ikke utredet, det er ikke ferdig vurdert, trasévalg og tekniske løsninger er ikke avklart, ingen vet hva det endelig vil koste og heller ikke hvordan det skal finansieres.*

Hans J. RøsJORde, Frp: *Jeg sitter med et inntrykk av at man fra tid til annen har en jernbanemelding til behandling. (...) Det er vel også slik at hestehandel er en naturlig del av livet i de strøk av landet der statsråden har sin opprinnelse.* Så kjem den fargerike emissæren Peder I. Ramsrud frå Oppland Frp: *Våre forfedre helt fra sagatiden har brukt vegen over Fillefjell som hovedveg øst-vest og til Lærdal. Det er kun veien over Fillefjell som gir oss en ferjefri forbindelse mellom øst og vest – og en helårsveg mellom øst og vest.* Partifellen Oscar D. Hillgaar frå Aust-Agder er ikkje like begeistra: *I dag, i full åpenhet og uten skam, fremmes en hestehandel med ramme på flere milliarder kroner.* Debatten tar så ei meir lokalpolitisk vending ved at Åse Klundelien frå Buskerud Arbeidarparti er uroleg for at Ringerikstunnelen vil føre til redusert jarnbanetilbod mot Kongsberg, Indre Telemark og Modum. Nils O. Golten frå Hordaland Høgre tar ordet, og minner igjen om den uhøyrde kopling mellom veg og jarnbane: *Dei som tapar på samferdselsstatsråden sine geniale løysingar i denne saka, og som vert sitjande att med svarteper, er hordalendingane, det er Bergen og omlandet der.* Ingeborg Botnen frå Rjukan og Telemark Ap er meir uroa for vegen over Haukeli, og Folgefonntunnelen. Og korleis skal det gå med Vestfoldbanen, om pengane no skal brukast på Ringerrike? Ho får følgje av Ragnhild Barland frå eige fylkesparti, som kan fortelje at koplinga med jernbane har ført til uro i Telemark, fordi folk er redde for mindre løyvingar til dei lokale linjene i området. Saksordførar Sverdrup prøvar seg igjen, denne gong med ein ny

vri på OECD-rapporten: *OECD trekker inn ytterligere usikre verdivurderingskriterier, bl.a. spørsmålet om internasjonale regler for tunneldrift, miljø og trafikk.* Steinar Maribo frå Frp i Hedmark vil også vere med i slagsmålet:

Så opplever vi altså et pokerspill på slutten som best kan betegnes som et falsknerspill. Plutselig trekkes det ett ess opp av ermet til statsråden som ikke lå inne da kortstokken ble delt ut, og som ikke har noe i det spillet her å gjøre. Det er helt utrolig å være vitne til at en jernbanestrekning som i seg selv koster minimum to milliarder kroner, og som man ikke har regnet kost/nytte-verdi på, blir trukket inn for å få et flertall for en vei hvor kost/nytte-verdi er svært ugunstig. (...) Hurra Toten – skitt i Norge!

Ole Johs. Brunæs frå Vestfold Høgre drar inn både Østfoldbanen og Vestfoldbanen, og partikollega Arild Hiim frå Buskerud er heller ikkje nådig: *Vi skal tvinges til å snarest oppfylle Opseths og Arbeiderpartiets kongstanke: tunnelen til Lærdal og ny kongevei over Lillefjell.* Statsråden går igjen på talarstolen:

Det viktigaste er at næringslivet på begge sider av Langfjella no får etablert eit samband som er så sikkert som det går an å få det når ein skal krysse over nettopp Langfjella (...) Eg held meg til det Vegdirektoratet har sagt, at det ikkje er noko i vegen for å byggje ein 24 km lang tunnel av trafikk-, tryggleiks- og miljøomsyn, og det burde vere godt nok grunnlag for andre som tydelegvis har meir tillit til Vegdirektoratet enn eg har, ifølgje dei same representantane sine utsagn.

Anders C. Sjaastad: *Jeg vil gjerne gi samferdselsministeren honnør. Han vedkjente seg åpent og ærlig før pause at han var hestehandler.* Inge Myrvoll: *Vi har prøvd å se litt visjoner i samferdselspolitikken. Men fra Høyres side har man vært mest moralsk indignert.* Carl I. Hagen vil vere med i ordsiftet og slår fast at landet er i ein vanskeleg økonomisk situasjon. Han konstaterer at begge dei mest aktuelle alternativa som fleirtalet har drøfta, har dårleg eller svak kost/nytteverdi. Opseth igjen:

No har vi altså statistikk for den første vinteren, og eg må seie at eg uttalar meg særskild forsiktig når eg seier at Norges Geotekniske Institutt har bomma nokså radikalt når dei seier at vegen vil vere stengd 18 timar for året. Det faktiske forholdet er at Aurland-

Hol har vore stengd 208 timar frå 12. desember til 1. mai i år. (...) Så til representanten Solholm, som bad meg gi til kjenne mitt syn på Hardangerbrua. Ja, det har eg gjort i spørjetimen opptil fire gonger, og det har ikkje endra seg med desse fire spørjetimespørsmåla. Det er ikkje annleis her i dag.

Anders C. Sjaastad: *Nå er det mange her som har hørt alle fire svarene og i tillegg har lest dem, uten helt å oppfatte hva statsråden mener.* Opseth overhører skuldinga.

Mot vedtak

Debatten går mot slutten og stortingspresidenten orienterer om voteringsrekkefølga. Også her blir det dramatisk. Både Åse Klundellien og Odd Holten stemmer feil, før dette forslaget frå SV/Ap kjem opp til votering:

Stortinget ber Regjeringen forsere arbeidet med innkorting av Bergensbanen (Hønefoss-Oslo), med sikte på oppstart i planperioden 1994-97. Det legges til grunn at prosjektet ikke skal fortrenge prioriterte investeringer for eksempel på Østfold- og Vestfoldbanen, eller i Intercity-sammenheng. Prosjektet innarbeides og vurderes nærmere i Norsk jernbaneplan for 1994-97.

Forslaget blir vedtatt med 82 mot 68 stemmer. Det neste framlegget gjeld Stamvegen Bergen-Oslo:

Stamvegen Bergen-Oslo legges over Aurland-Lærdal-Fillefjell. Hovedplanarbeidet starter umiddelbart, og saken tas opp i NVVP 1994-97.

Forslaget blir vedtatt med 85 mot 65 stemmer.

Representantane frå SV, og Arbeidarpartiet, samlar seg om Opseth for å gratulere. Han smiler, og tar imot.

Lurte han SV?

I ettertid har mange hevda at SV blei lurt, og at Kjell Opseth var arkitekten bak det heile, ettersom det aldri kom noko jarnbanesatsing på 1990-talet. Det er ei kjent sak kor dårleg det har stått til med infrastrukturen på bane i ettertid, heilt til Stoltenberg-regjeringa fekk fart på

løyvingane. Tunnel til Ringerike, blei det ingenting av. No har rett nok samferdselsminister Kjetil Solvik-Olsen (Frp) sagt at Ringeriksbanen skal inn som ein del av InterCity-triangelet, men førebels er dette ei teoretisk øving. Pengane ligg enda ikkje på bordet, og før dei gjere det, må han få finansminister Siv Jensen (Frp) til å opne lommeboka. Inge Myrvoll seier det var mangel på investering som gjorde at tunnelen aldri kom på 90-talet.¹⁰⁰ Han meiner Rønbeck og Aps intensjon var at heile vedtaket skulle realiserast. Det høyre med til historia at Hole kommune protesterte i fleire omgangar på det foreslåtte trasévalet, som var tenkt plassert i eit våtmarksområde.¹⁰¹ Også dette la hindringar i vegen for Ringeriksbanen. Når det gjeld Opseth blir det sagt at han aldri var interessert i jarnbane. For Opseth var det veg som var det viktige, noko han hadde til felles med veljarane i heimfylket. I Sogn og Fjordane er Flåmsbana den einaste jernbanelinje.

Under striden om Stamvegen beklaga Opseth seg til fylkessekretær Molnes heime i Førde. Samferdselsministeren meinte det var eit problem for framdrifta at altfor få i prosessen hadde ingeniørutdanning. Kommentaren fortel om det strenge fokuset Opseth hadde på resultata han ville ha fram. Folk utan ingeniørutdanning trong gjerne meir tid på å forstå sakene. Dermed tok også prosessane lengre tid.

Lærdalstunnelen opna i 2000

Den 24 kilometer lange Lærdalstunnelen, blei opna av kong Harald 28. november 2000. Vegdirektør Lars Lefdal i Sogn og Fjordane fortel at det meste gjekk etter planen, at dei fekk ein liten kostnadssprekk på slutten, men at sprekken var såpass moderat at dei slapp å få på pukkelen frå høgare makter.¹⁰² Massen frå fjellet som blei tatt ut for å bygge tunnel, blei brukt til å forsterke kaianlegga for cruiseskipa. For Visit Flåm kom steinen frå tunnelen godt med. Flåmsbana er av dei største turistattraksjonane i landet. I travle sommarmånadar tar 600 000 turistar toget frå fjorden opp til Myrdal på 900 meter.

Med stamvegen var det første store slaget utkjempa for den ferske statsråden. No venta eit som var enno større, og denne gongen var det hovudflyplassen det gjaldt, eit prosjekt som var langt meir omfattande - og dyrare enn tunellane i Sogn.

¹⁰⁰ Intervjua på telefon september 2014.

¹⁰¹ Ifølgje avdelingsdirektør Magnar Alsaker i Samferdselsdepartementet.

¹⁰² Intervjua på telefon, august 2014.

Kapitel 8 – Landing på Gardermoen

Etter at Kjell Opseth hadde fått gjennom den første av dei to store sakene han hadde på blokka, stod den neste for tur. Kampen om flyplassen skulle bli den største enkeltsaka i sektoren på fleire tiår, og den som suverent produserte mest politisk spetakkel, og omtale. Saka har blitt ståande som kroneksemplet på at det står politisk strid om samferdsel. Det politiske slaget i overgangen mellom 80- og 90-talet gjaldt ny hovudflyplass på Austlandet, fordi kapasiteten på Fornebu var sprengt. Allereie Luftfartskommisjonen av 1947 lufta tanken om å etablere ein storflyplass. Saka blei reaktualisert i 1968 gjennom arbeidet til Flyplasskomiteen for Oslo-området. Komiteen meinte saka burde greiast ut. Dermed sette Samferdselsdepartementet ned eit nytt organ: Hovudflyplassutvalet av 1970. Den politiske handsaminga gav resultat. Det blei fatta eit stortingsvedtak i 1973 om at ein ny hovudflyplass skulle ligge i Østfold, nærare bestemt Hobøl, men at bygginga ikkje kunne komme i gang før på 1980-talet. I realiteten blei dermed spørsmålet skuva ut i tid.

Spørsmålet om hovudflyplass var den andre store saka Kjell Opseth ville ha gjennom som statsråd. Knappt nokon sektor har vore gjenstand for så mykje lokal og regional strid som samferdsel, og knapt nokon sektor har fått større merksemd frå politisk hald, om ein ser historisk på det. Betre samferdsel blei då også sett på som en grunnleggande føresetnad for moderniseringa av Noreg etter krigen.¹⁰³

Utover i 1970-åra blei det klart at det var grenser for kor lenge Fornebu kunne klare å ta unna auken i flytrafikken. Spørsmålet om ny hovudflyplass pressa seg fram, og styresmaktene kom med stadig nye utgreiingar, heilt til samferdselsminister Kjell Borgen (Ap) la fram saka for Stortinget på slutten av 1980-talet. I Stortingsmelding nr. 55 (1986/87) gjekk Brundtlandregjeringa inn for Gardermoen, fordi dette ville skape store næringsmessige ringverknadar i regionen nord for Oslo, det som blir kalla *oljeskuggen*. Denne ”skuggen” omfatta dei delane av Austlandet som låg for langt unna oljerikdommen i Nordsjøen. Det var eit problem at fylka nær svenskegrensa ikkje fekk dra nytte av velstanden frå oljen utanfor kysten av Vestlandet. Trass i alle desse gode argumenta for Gardermoen, var både SAS, Braathens, og ei rekke andre organisasjonar, imot å bygge på Romerike. Under stortingsbehandlinga kjempa dei for Hurumlandet mellom Drammen og Drøbak og det uventa skjedde. Hurumtilhengarane fekk støtte frå Stortinget då 81 mot 76 representantar, røysta ned forslaget frå Brundtland-regjeringa om Gardermoen. For Ap-regjeringa var dette eit sviande

¹⁰³ http://www.luftfartshistorie.no/fly/Gardermoen_-_Politikk_i_høyeste_potens

nederlag. Gunnar Berge, som var finansminister på denne tida, omtalar i memoarane sine saka som eit mytteri. Opprørsleiar var Olaf Øen frå Buskerud:

Stortingsbehandlingen 8. juni endte dramatisk. Regjeringen fikk flertallet imot seg. Hurum ble valgt. Grunnen til dette var at 14 av Arbeiderpartiets representanter stemte mot sin egen regjering. Det har skjedd mange ganger at enkeltrepresentanter i Stortinget har gjort det, men slikt skal ikkje skje når en regjeringskrise kan bli utløst. Jeg mener at det som skjedde, var uakseptabelt og et resultat av måten saken ble behandlet på i Arbeiderpartiets gruppe. Kjell Borgen hadde presentert regjeringens forslag for gruppa, og fått tilslutning fra et klart flertall før det ble fremmet. Da det under selve behandlingen i Stortinget viste seg at mange av våre egne representanter under påtrykk fra sine egne valgkretser, signaliserte at de ville stemme for Hurum, skule gruppeledelsen ha innkalt til ekstraordinært gruppemøte. Her skulle Kjell Borgen sagt klart fra om at dersom han fikk flertallet mot seg ved at noen av våre egne stemte mot regjeringens forslag, ville han måtte gå av.¹⁰⁴

Som medlem av gruppa såg Kjell Opseth dramaet utspelet seg på nært hald. I ettertid blir det sagt at sogningen Einar Førde, som då var parlamentarisk leiar, rota det til for Ap fordi han ikkje hadde kontroll på sine egne denne dagen i 1988.

Hurum forsvann i skodda

Hurum blei valt, og Borgen gjekk av. Men både politikken og vêret er lunefullt. Målingar som Meteorologisk institutt gjorde på Hurumlandet, viste at skodda kunne bli eit problem for regulariteten - at forseinkingar og dårleg tilgjenge kunne bli resultatet dersom flyplassen blei bygd i Buskerud. Dermed stansa Syse-regjeringa planlegginga av Hurum. Det var duka for omkamp i Stortinget.

Etter regjeringsskiftet, og med Kjell Opseth som ny mann i samferdsel, blei det viktig for regjeringa Brundtland å unngå eit nytt audmjukande nederlag. Den neste episoden i striden om ny hovudflyplass skulle bli eit politisk spektakkel landet vel aldri har sett maken til, verken før eller seinare, med ingrediensar som frå ein amerikansk thriller. Forteljinga handlar om store pengar, heftig maktkamp, sterke interesser med tilhøyrande personkonfliktar, påstandar om komplott, avlytting, overvaking, innbrot, tjuveri – ja, til og med påstand om mord.

¹⁰⁴ Gunnar Berge: "Til kongen med fagbrev". Aschehoug 2011, side 258.

Arbeidet med hovudflyplassen på Gardermoen er av dei største byggeprosjekta i noregshistoria, og vedtaket ville skape store konsekvensar for mange menneske. Sterke pressgrupper spelte på sine respektive maktpolitiske strengar. I kompleksitet og langdrag er det heller inga sak i etterkrigstida som kan måle seg med utbygginga på Romerike. Aktørar i dramaet var, slik det stort sett er i store og viktige politiske saker: politikarar, ulike parti, lobbyistar, juristar, konsulentar, ekspertar, byråkratar, journalistar, redaktørar, entreprenørar, næringslivstoppar, private organisasjonar, privatpersonar – og kverulantar.

Inn for landing

I boka *Maktspillet om Gardermoen* skildrar tidlegare samferdselsminister Ronald Bye, og forfattar Finn Sjøe, stemninga i Stortinget før den endelege voteringa:

Onsdag den 8. oktober 1992 var det en sjeldent fortettet stemning i Stortinget. Alle bordene i kafeen var fylt opp. Det klirret i kopper og glass, og det summet av stemmer. Ute i den store vandrehallen foran stortingssalen sto det små grupper av representanter, journalister og små og store byråkrater i ivrige samtaler og hektiske diskusjoner. Rykter og mer eller mindre velfunderte spådommer drev som tett høstregn i Stortingets kriker og kroker, korridorer og saler. Mange var sikre på utfallet av dagens møte, men få var skråsikre. Da klokkene som varsler møtestart begynte å kime, var det som tiden sto stille noen sekunder før en strøm av stortingsrepresentanter fløt inn i stortingssalen, mens journalistene hastet for å tilkjempe seg en plass i presselosjen. Losjen så raskt ut som en overfylt sardinboks. Diplomatosjen ble fylt opp av ekspedisjonssjefer, byråsjefer, statssekretærer og politiske sekretærer. Også her ble det ganske trangt, men på en noe mer høflig og høytidelig måte enn i presselosjen. Publikumsgalleriet var også fullt av nysgjerrige, både tilhengere og motstandere, små og store lobbyister og en og annen halvskremt tilhører ute fra landet som tilfeldig hadde funnet på å avlegge Stortinget et besøk akkurat på denne dagen.¹⁰⁵

Stikk i strid med det som er vanleg i Stortinget, var saka langt frå avgjort før avrøystinga. Spelet låg ope for ringrevar av Kjell Opseths kaliber, og Arbeidarpartiet var det einaste partiet som ville ha hovudflyplassen til Gardermoen. No var poenget med OL på Lillehammer også

¹⁰⁵ Bye og Sjøe: *Post festum Gardermoen – Maktspillet om Gardermoen*. Universitetsforlaget 2001.

kome med i argumentasjonen. Det var mykje som peika i favør av Gardermoen, også det faktum at omlandet var stort om flyplassen seinare trong utviding.

Då Opseth gjekk inn i stortingssalen klokka 10 på føremiddagen visste han at dette kunne bli hans siste dag i statsrådstolen. Dersom Høgre vann fram med Hobøl, var han ferdig som statsråd. Men denne oktoberdagen skulle han igjen demonstrere sin politiske kløkt og stå fram som den store parlamentariske strategen, i ei sak han meinte måtte få ei avklaring. Opseth var smerteleg klar over at det dårlege valresultatet i 1989, hadde gitt partiet åtte færre mandat i salen. Nederlaget førte til at dei borgarlege partia (Høgre, Kristeleg Folkeparti og Senterpartiet) tok over med ei koalisjonsregjering, men regjeringspartnarane stod ikkje samla i saka. Kristeleg Folkeparti ville ha delt løysing mellom Fornebu og Gardermoen og slett ikkje Hobøl, som låg sør for Oslo, slik Høgre ville. Den borgarlege regjeringa sprakk og gjekk av etter berre eit år. Dermed var Arbeidarpartiet igjen i posisjon, med eit svakt grunnlag, men med fleire sterke statsrådar – fleire av dei frå det indre Austlandet. Då Høgre ikkje hadde Senterpartiet og Kristelig Folkeparti å ta omsyn til lenger, vekte dei Hobøl opp frå dei døde. Senterpartiet var for delt løysing, og Sosialistisk Venstreparti, som særleg var mot full utbygging av Gardermoen. Med andre ord hadde Arbeidarpartiet berre sine egne 63 representantar for forslaget sitt. Grensa for fleirtal gjekk då ved 83 representantar (det var 165 på Stortinget).

Opseth var på plass i salen i dei same kleda som han brukte under stamvegsaka fire månadar tidlegare. Det spraglete slipset var der, den kvite skjorta og den svarte dressen. Det var ein folkeleg dress som godt kunne vore kjøpt på Frislid i Nordfjord.

I månadane før dette politiske slaget, hadde Kjell Opseth og namnebroren Kjell Borgen, som var parlamentarisk leiar, mange og lange møter for å legge strategi. Dei hadde begge erfaring frå buklandinga på Gardermoen fire år før, og var fast bestemt på at historia ikkje skulle gjenta seg, denne gong i favør av Hobøl og Østfold. Proposisjonen om Gardermoen passerte statsråd i mai det året, og etter passeringa auka presset. For å stå i alt dette var det igjen fysisk fostring som gav Kjell Opseth styrke. Jogging i slottsparken, og trappene opp til kontoret i regjeringskvartalet, hørte med til den daglege treninga. I flyplass-saka visste han kva han ville, og han hadde for vane alltid å avklare sakene før den demokratiske debatten i salen. Han kjente Stortinget godt, men denne gongen var han langt frå sikker på utfallet. Som den reven han var, visste han at det måtte gjerast ein grundig jobb der alle partar måtte involverast, inklusiv Høgre, dersom saka skulle vinnast - og eit vedtak treffast. Strategien Kjell og Kjell kom ned på er eit studium verdt, for den som er interessert i

realpolitikk, eller meir presist, maktpolitikk innanfor demokratiets rammer. Problemet med flyplass-saka var at ingen av framlegga hadde fleirtal i Stortinget den dagen vedtaket skulle gjerast. Høgres forslag låg i utgangspunktet først i voteringsrekkefølgja, nummer to var Kristeleg Folkeparti og Senterpartiets, nummer tre Sosialistisk Venstreparti, nummer fire Framstegspartiet, og til sist Arbeidarpartiets. Når ingen av framlegga hadde fleirtal, blei det viktig kva partia ville stemme subsidiært. Derfor ville Høgre vite kva Arbeidarpartiet kom til å stemme dersom dei ikkje fekk fleirtal for sitt forslag. Svaret frå Opseth og Ap var at dei kom til å stemme for delt løysing mellom Gardermoen og Fornebu, fordi dei visste at dette ville presse Høgre, som minst av alt ville ha ei slik delt løysing. På dette tidspunktet tenkte dei fleste at løpet var køyrt, og at forslaget om delt løysing ville få fleirtal: Arbeidarpartiets 63, Senterpartiets 11, Kristeleg Folkepartis 14 og Sosialistisk Venstrepartis 17, til saman 105 stemmer. Men når subsidiær stemmegjeving blir viktig, blir det også viktig i kva rekkefølge forslaga blir røysta over. Dermed blei det kamp om voteringsrekkefølgja, noko som er svært uvanleg. I Kjell Borgen si tid som samferdselsminister nådde ikkje framlegget frå Arbeidarpartiet fram i det heile. Det blei aldri votert over. Den fadesen ville dei to strategane unngå å oppleve igjen.

For Senterpartiet var det viktig at Hobøl i Østfold ikkje blei stemt over. Ettersom Høgres forslag var først, kunne Senterpartiet vere med på Aps forslag om å endre rekkefølge. Dermed var 11 stemmer vunne for Gardermoen, men Arbeiderpartiet mangla fortsatt ni. Då også Kristeleg Folkeparti sa ja til å stemme på Aps forslag først, var planen i boks: No kunne Arbeidarpartiet krevje votering over voteringsrekkefølgja, og regjeringa unngå å stille kabinettsspørsmål for å få viljen sin igjennom.

Debatt om voteringsrekkefølga

Dermed fekk ein den uvanlege situasjonen i Stortinget at det blei debatt om voteringsrekkefølgja. Kjell Borgen argumenterte med at *det ville være uriktig om ikke det største partiets forslag skulle gis mulighet til å bli votert over.*¹⁰⁶ Sps Johan J. Jakobsen støtta dette synet, og viste til at førre gang saka var til behandling fekk ikkje regjeringa høve til å fremje sitt eige forslag, noko han synest var urimeleg. Om forslaget frå Ap sa Borgen at *dette gir samtlige partier muligheten for å stemme for sine prinsipale forslag, og dessuten gis alle*

¹⁰⁶ Smith-komiteens Dokument nr. 18 (2000-2001).

*partier unntatt Høyre anledning til å stemme subsidiært.*¹⁰⁷ Med utgangspunkt i Stortingets reglement om at ein startar med framlegget som har minst støtte, og held fram med dei forslaga som har stadig sterkare støtte, bifalt stortingspresident og høgreman Jo Benkow framlegget frå Borgen. Arbeidarpartiet hadde fått det som dei ville, og Høgres forslag skulle stemmast over til slutt. Høgre var dermed komen i ekstrem knipe. Parlamentarisk leiar Anders Talleraas forstod at dei var trengt opp i eit hjørne, og bad om ekstraordinært gruppemøte nesten tolv timar ut i debatten. Partiet måtte be om pause for å drøfte situasjonen på eige gruppemøte. Høgre innsåg at dersom dei ikkje røysta for Arbeidarpartiets forslag, ville delt løysing bli resultatet. Dermed måtte Høgre røyste for Arbeidarpartiets forslag – flyplassen blei vedtatt, og lagt til Gardermoen med 96 mot 69 stemmer, fordi, som Talleraas sa *de må ta til vettet de som har det – eller vi som har det, var det noen som sa*. Tidlegare statsminister Kåre Willoch (H) skreiv fleire år seinare i Aftenposten at:

det endelige vedtaket om Gardermoen kan bare forklares med at Arbeiderpartiet lyktes med å skape flertall for å *hindre* at Stortinget fulgte normal prosedyre ved avstemningen. I klar strid med regler og praksis bestemte et flertall at det skulle stemmes over regjeringens forslag om Gardermoen *før* et forslag fra Høyre om utredning av Hobøl, som kunne fullføres på kort tid. Grunnen til dette overgrepet var at Arbeiderpartiet fryktet at normal prosedyre ville føre til at utredningsforslaget fra Høyre ville bli vedtatt.¹⁰⁸

Til dette er det å seie at Smith-kommisjonen diskuterte voteringsrekkefølga side opp og side ned, utan at dei fann grunn til å bringe saka inn for Stortinget på anna vis enn at tematikken utgjør ein vesentleg del av sluttrapporten.

Forsiktig feiring

Då vedtaket var eit faktum kan ein ane eit forsiktig smil hos Kjell Opseth. Det er ikkje veldig stort, men det er der. Partivenene flokkar seg omkring han, og gratulasjonane strøymer på frå saksordførar Sissel Rønbeck, regjeringskollegaene Godal, Knutsen og Berntsen, og fleire andre representantar. Til NRK like etter vedgjekk han, at han var sveitt på ryggen, men sa samstundes at fornufta hadde sigra, og at det var ein styrke for det politiske systemet. Vedtaket var det primære, og med tanke på den høge arbeidsløysa landet opplevde, var det

¹⁰⁷ Ibid

¹⁰⁸ Aftenposten 10. oktober 1998.

like viktig å få folk i arbeid. Til NRKs Geir Helljesen i Kveldsnytt på spørsmål om det no skulle feirast, var svaret frå Opseth ein sunnfjording verdig:

Nei, noe sånn voldsom feiring blir det ikkje, men eg går no ikkje og legge meg med ein gong.

Sta maktpolitikar

To dagar seinare er han portrettert i Laurdagsrevyen. Der blir eit knippe sentrale parlamentarikarar spurt om kva det meiner om han. Frps Carl I. Hagen svarer at Opseth er ein smart politiker som gjer sitt beste for å vinne ei kvar sak, og at han ikkje har det minste respekt for skattebetalaranes pengar. *Visst han kan mæle sin egen kake og få et vedtak han sjæl vil ha gjennom.*¹⁰⁹ Anders Talleraas frå Høgre, meiner at han som sogningar flest er sta. (Kjell Opseth er frå Sunnfjord, ikkje frå Sogn. red. anm.) Kjell Magne Bondevik frå KrF fortel at han har begge foreldra sine frå Sogn og Fjordane, og at han difor er på bølgielengde med Opseth på eit reint menneskeleg plan. SVs Kjellbjørg Lunde frå Naustdal meiner Opseth er som sunnfjordingar flest, han er seig og uthaldande og han veit kva han vil. Gjere ein ryddig og god jobb. Anne Enger Lahnstein (Sp): *Han er nok ganske sta. Han veit hva han vil og har stor erfaring fra Stortinget, og det kommer godt med når man er statsråd.*

Sjølvs seier Opseth i intervjuet at hans viktigaste og beste eigenskap som politikar truleg er evna til å skjære gjennom, stå på vedtaket, sørgje for at det blir gjennomført, og til sist sett ut i livet. På spørsmål om kva som er hans svakaste side, er svaret at han i enkelte samanhengar kan bli for snill. Han vedgår at han sorterer under kategorien maktmenneske, og det er fordi han vil ha noko gjort.

Konspirasjon på konspirasjon

Kor vidt det er snakk om den store konspirasjon eller alminneleg kamp om makt, er spørsmålet mange har stilt seg i etterkant av vedtaket, og teoriane har vore mange. Fleire konspiratorar meinte til dømes at multinasjonale konsern og NATO, saman tok styringa over landets politiske organ, og sørgde for at flyplassen blei lagt til Gardermoen. Føremålet med det skal ha vore å drive business og utvikle teleindustri, for å erobre verdsmarknaden med basis i Gardermo-regionen. Som eit siste ledd i planen skulle ein få dei Olympiske Leikane til

¹⁰⁹ Dagsrevyen 10. oktober 1992.

Lillehammer i 1994. Av dei tre alternativa låg Gardermoen nærast Lillehammer. Med effektive transportsystem kunne ein nå Mjøsbyane raskare enn frå Hobøl eller Fornebu.

Striden rundt plassering av ny hovudflyplass sette sterke kjensler i sving. Argumenta som blei brukt var kraftige. Ifølgje Opseth sjølv hadde striden ingenting med moral eller livssyn å gjere, det var inga ideologisk konflikt, inga verdikonflikt, men ein kamp mellom, og om, interesser.

Saka handlar om politikk og politisk prosessar, om makt og maktspel, om politisk hestehandel og politisk manipulasjon, ifølgje boka til Ronald Bye.¹¹⁰

Og reven, som gjekk omkring i den politiske hønsegarden, var utan tvil Kjell Opseth. Bye/Sjue hevdar saka blei avgjort i aksen Samferdselsdepartementet-Stortinget, som er ei vurdering dei fleste deler i ettertid. Lobbyisme for/mot Gardermoen og for/mot Hurum, og medieomtalen om det same, hadde lite å bety for det endelege vedtaket.

Opseth i kontrollkomiteen

Journalist Halvard C. Hanssen er inne på det same i en kommentar frå 2009.¹¹¹ Kommentaren stod på trykk i Dagbladet dagen etter at Kjell Opseth måtte svare for seg i opa høyring på spørsmål frå Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité. Teksten er interessant fordi den garva Dagbladjournalisten her nærmar seg det ein kan kalle kjernen i Kjell Opseth politiske legning. Hanssen opnar med å slå fast at den som hadde venta eit knefall frå Kjell Opseth i møte med komiteen, kjenner han dårleg.

Det ble ikke engang tilløp til dramatikk da Norges mest utskjelte samferdselspolitiker forklarte seg om byggingen av Norges mest utskjelte flyplass. Gardermoen ligger der, og Kjell Opseth sitter der og sier at en statsråd ikke har noe å tjene på å holde opplysninger tilbake for Stortinget.¹¹²

Journalisten held fram:

Den statsråden som prøver seg på det, lever et farlig liv, sa Opseth. Og Opseth kan ha rett i at det er etterpåklokskapen som rår i striden om hovudflyplass. Etter den uforklarlege

¹¹⁰ Bye og Sjue: *Post festum Gardermoen – Maktspillet om Gardermoen*. Universitetsforlaget 2001.

¹¹¹ Dagbladet 18. januar 2009.

¹¹² Ibid.

omvegen om Hurumlandet, var det ikkje snakk om anna enn Gardermoen og kanskje delt løysing med Fornebu. Opseth gjør ikke noe stykkevis og delt. Han bygde Gardermoen som han bygde flyplasser, stamveier, bruer og tunneler på Vestlandet og i andre landsdeler. Ingen moderne norsk samferdselspolitiker har skaffet så mange kilometer vei og fastlandsforbindelser i kongeriket. Og få har skaffet seg flere uvenner underveis.¹¹³

Hanssen meiner dette ikkje nødvendigvis skuldast at Opseth valsar motstandarane *flate som asfaltdekket i Sogn og Fjordane. Opseth lukter politikk og politiske muligheter på lang avstand og vet nesten instinktivt hva han kan få gjennom.*¹¹⁴ Kjell Opseth fekk med seg SV på å bygge stamvegen gjennom Lærdal mot å love planlegging av Ringeriksbanen. Som det kanskje aldri blir noe av. Dels fordi Opseth ikkje hadde tiltru til jarnbane, dels fordi vi neppe får ein samferdselsminister av hans kaliber på lenge, skal vi tru Dagblad-journalisten. For urbane austlendingar verkar den bistre elektrikaren frå Førde som inkarnasjonen av ein politisk rev. Ein innful vestlending som lurar pengar frå sentrale strok ut i distrikta. Faktisk er det slik at han seier kva han vil, og deretter får det som han vil:

Han er bedre forberedt enn andre politikere, han er staere, og han bryr seg ikke mye om hvor støtten kommer fra. Når vedtaket skal fattes, er en stemme en stemme om den kommer fra SV, RV eller Fremskrittspartiet. Han reiser hjem til sin Hjørdis hver eneste fredag, og lørdag er han å finne i diskusjon med folk utenfor Domus. Det heter diskusjoner også i Førde, selv om det høres ut som bygdekrangel.¹¹⁵

Ein granskar døyr

Etter at Syse-regjeringa la Hurum-alternativet dødt i 1990, engasjerte dei som framleis ville ha Hurum, sivilingeniør Jan Wiborg for å kvalitetsrevidere målingane frå Meteorologisk institutt. Wiborg kom til at målingane var feil. Stortinget sette difor ned eit utval som skulle gjennomgå analysane frå Wiborg. Utvalet kom til at målingane i regi av Meteorologisk institutt ga eit riktig bilde av siktforholda på Hurumlandet. Dermed var Hurum for godt lagt død.

Den verkelege dramatikken oppstod først fleire år etter stortingsbehandlinga, då Jan Wiborg blei funnen død i København 21. juni 1994 etter å ha falle ut av vindauget på

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

hotellrommet der han budde. Dette skjedde berre nokre dagar etter at han hadde fortalt to stortingsrepresentantar at han om kort tid ville offentliggjere bevis for at Stortinget var ført bak lyset i flyplassaka. Dansk politi slo fast at Wiborg hadde begått sjølv mord. Dødsfallet blei derfor ikkje etterforska som mistenkeleg. Tekniske bevis blei ikkje sikra, og berre nokre få vitne blei kalla inn. Dødsfallet blei offentleg kjent først fleire år seinare etter at stortingsrepresentant Hallgrim Berg (H) fekk tilsendt den danske politirapporten anonymt. Saka fekk då stor merksemd i media, og det blei retta sterk kritikk mot dansk politis manglande etterforsking.

Hausten 2014 gav journalisten Knut Lindh ut boka *Hvem drepte Jan Wiborg* på Kagge Forlag. I boka kjem det fram at Lindh meiner nye opplysningar viser at Wiborg vanskeleg kan ha kome seg gjennom eit dobbelt termopanvindaug på eigenhand, for å ta sitt eige liv. Kjell Opseth er i boka sitert på at han var ”skremt av hvor sterke utenomparlamentariske krefter som var i sving i striden om hovedflyplassen”.¹¹⁶ Boka til Lindh svarer ikkje på spørsmålet i tittelen, og framstår som spekulativ.

Etterspel

Det politiske spetakkelet etter vedtaket tidleg på 1990-talet held fram i årevis, og i år 2000 sette Stortinget i 2000 ned ein kommisjon der mandatet var å foreta ein brei gjennomgang av planlegginga og utbygginga av den nye storflyplassen på Gardermoen. Kommisjonen, som blei leia av jussprofessor Eivind Smith, konkluderte med at Wiborg-saka var medieskapt, og at ingenting peika i retning av at Wiborgs død skuldast kriminelle handlingar eller andre illegitime forhold. Hausten 2014 skreiv tidlegare stortingsrepresentant Ingvald Godal frå Høgre brev til Stortingets presidentskap der han ba om at saka blei tatt opp att. Stortingspresident Olemic Thommessen (H) kvitterte med å svare at presidentskapet ville diskutere saka etter at nye opplysningar kom på bordet i samband med boklanseringa.¹¹⁷

*

Etter vedtaket om Gardermoen hadde Kjell Opseth landa begge dei store sakene han ville ha gjennom som samferdselsminister då han kom i stolen to år før. Dei politiske sigrane gav han ei høg politisk stjerne i media og ute blant folk. Mange var irriterte på den gjenstridige vestlendingen, men dei fleste respekterte gjennomføringskrafta , og evna han hadde til å få

¹¹⁶ Knut Lindh: *Hvem drepte Jan Wiborg?* Kagge Forlag 2014, side 145.

¹¹⁷ ABC Nyheter, 10. oktober 2014.

sakene gjennom i Stortinget. Dei neste fire åra som fagstatsråd for samferdsel skulle by på nye oppturar, og eit sviande nederlag få har visst om.

Kapitel 9 Nederlag og storkapital på IT Fornebu

(Tatt ut fordi manuset blei for langt. Sidene skal med i boka)

Kapitel 10 – Trussel om riksrett, igjen og igjen

Opseth risikerer inntil fem års fengsel, meldte Norsk Telegrambyrå 6. mars 1998.

Bakgrunnen var ein førebels rapport frå Riksrevisjonen, og som gjaldt Gardermoen-prosjektet. Etter at han gjekk av som statsråd kom høyringane og rapoortane tett som hagl. Hadde han vore for hard då vedtaka skulle settast ut i livet? Sjølv viste han ingen teikn til anger. Også gjennom desse stormane stod han støtt. Avhøyra jussprofessor Eivind Smith gjennomførte i 2001, har vore klausulerte inntil nyleg, men er no offentlege. I referatet er det mykje snakk om riksrett, der hypotesen er at Opseth som samferdselsminister ikkje informerte Stortinget godt nok. Opseth er i avhøyra stri som vanleg. Professoren og kommisjonen fekk seg ein hard tårn.

Umogleg å anke

Riksrett har ikkje vore brukt i Noreg sidan 1926 då statsminister Abraham Berge (V) og seks av statsrådene hans måtte svare for ein slik særdomstol fordi regjeringa hadde tildelt løyvingar, uten å informere Stortinget. Dersom Stortinget meiner det er grunnlag for å vurdere riksrett, skal ein spesialoppnemnt stortingskomité vurdere saka nærare. Riksretten blir sett saman av medlemmer frå Stortinget og Høgsterett etter eit relativt komplisert system. Avgjerda retten kjem fram til, er endeleg og kan ikkje ankast. Riksrett kan reisast mot noverande og tidlegare representantar i regjering, Storting og Høgsterett for forsømmingar dei har gjort seg skuldige i, i kraft av det embetet dei har hatt. Ei forsømming ein statsråd kan gjere seg skuldig i, og som kan føre til riksrett, er å unnlate å gje Stortinget korrekte opplysningar eller halde tilbake informasjon som vedkommande visste eller burde ha visst at hadde betydning for Stortingets arbeid. I den førebelse rapporten frå Riksrevisjonen om Gardermoen-prosjektet heiter det mellom anna det er *avdekket vesentlige mangler i Samferdselsdepartementets informasjon vedrørende hovedflyplassen og Gardermobanens bedrifts-økonomiske lønnsomhet og usikkerhet*.¹¹⁸ Ansvarleg statsråd i departementet på den tida, var Kjell Opseth. Ein riksrett kan måle ut ulike straffer, frå bøter til fengsel i inntil fem år, heiter det i meldinga frå NTB. Men det var ikkje berre Gardermoen som fekk Stortinget til å rasle med sablane, og true med riksrett.

¹¹⁸ NTB 6. mars 1998.

Mot riksrett

Samferdselsminister Kjell Opseth arbeidde med mange saker, og det vil føre for langt å nemne alle. Ei vegsak som likevel peikar seg ut, er FATIMA-prosjektet i Finnmark der budsjettsprekken enda på fleire hundre millionar. Fastlandssambandet til Magerøya er eit samband med veg og tunnelar på nesten tre mil som blei opna i 1999. Prosjektet kom på ein milliard 1999-kroner. Av dette blei 210 millionar finansiert med bompengar.

Fordi FATIMA blei langt dyrare enn prognosen som låg til grunn, hamna saka hos Kontroll- og konstitusjonskomiteen der Frps Carl I. Hagen var den som snakka høgst om riksrett.¹¹⁹ Høyringa i kontroll- og konstitusjonskomiteens blei eit antiklimaks. Før høyringa hadde Hagen trua med riksrettsak mot Opseth, som kommenterte at *Hagen må få lov til å håndtere denne saka som han selv synes best.*¹²⁰ Under høyringa viste Opseth både til Stortingets- og den lokale folkeviljens krav, om å gjennomføre prosjektet. Stortinget var dessutan blitt informert i dei årlege budsjettproposisjonane, utan at samferdselskomiteen hadde merknadar. Dermed blei det inga riksrettssak, sjølv om motstandarane gjorde det dei kunne for å få han i saksa.¹²¹

I eit brev frå Samferdselsdepartementet til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité etterpå, blei det peikt på at dei samla kostnadsoverskridingane for fastlandssambandet til Magerøya blei på nesten 400 millionar 1993-kroner, av eit opphavleg estimat på 625. Den svimlande overskridinga var på meir enn 60 prosent. Størsteparten blei forklart som eit resultat av geologiske problem.¹²²

Hardangerbrua nedstemt

Ei anna stor vegsak gjaldt spørsmålet om bru over Hardanger sett i samanheng med tunell under Folgefonna, og Trekantsambandet på kysten av Sunnhordland. Desse tre prosjekta, som mange i Hordaland meinte var eitt prosjekt, er interessante fordi Opseth ikkje ville ha verken Trekantsamband eller Hardangerbru.¹²³ Han ville berre ha Folgefonntunnellen, som var viktig for industristaden Odda. Konsekvensen blei ein lokal thriller i Hordaland, der både vegsjefen og Fylkestinget spelte ei aktiv rolle. Enden på visa blei at fylkestinget vedtok å sidestille Trekantsambandet og Hardangerbrua.

¹¹⁹ Knutsen og Boge side 242.

¹²⁰ Olav Trygve Størvik: *Hagen krever Opseth stilt for riksrett*. Aftenposten 15. februar 2000.

¹²¹ Inst. S. Nr. 205 (1999-2000): 4, 5, 8, 10.

¹²² Knutsen og Boge, side 242.

¹²³ Knutsen og Boge side 248.

På Arbeidarpartiets gruppemøte våren 1992 gravla samferdselsminister Kjell Opseth draumen om Hardangerbru.¹²⁴ Stortingsrepresentant og partifelle, Hallvard Bakke frå Hordaland, meinte Kjell Opseths problem var at *Hardangerbru-prosjektet blir for attraktivt for bilistene*.¹²⁵ Ifølgje Bakke frykta statsråden trafikksvikt i sitt eige prosjekt, som var heilårsvegen over Lærdal med tunnelen han ville ha Stortinget til å vedta seinare den våren. Men sjølv om brura blei stoppa, gjekk gruppa samrøystes inn for å bygge Trekantsambandet i ytre Sunnhordland. Under plenumsbehandlinga nokre år seinare kom Opseth til å vere ufrivillig morosam då han grunngav regjeringas nei til bru i Hardanger, med omsynet til villreinen på vidda.¹²⁶ Dette er eit uventa argument frå den gamle kraftsosialisten, og seier vel aller mest om maktpolitikaren som brukte det som skulle til for å få viljen sin gjennom – også i møte med sine eigne. Grunngjevinga er også spesiell samanlikna med argumentasjonen han brukte for fastlandssambandet til Magerøya i Finnmark. Då meinte han at sambandet måtte byggast av omsyn til Stortingets truverde, fordi FATIMA var med i Norsk veg og vegtrafikkplan (NVVP) 1990-93. Hardangerbrua var også med i NVVP 1990-93, men dei same krava til politisk truverde galdt tydelegvis ikkje i den saka.¹²⁷ Kanskje var han redd for å tape Lærdalstunnelen? Forslaget om å bygge bru over Hardangerfjorden blei seinare nedstemt av Stortinget med 96 mot 71 stemmer.

Likevel revolusjon i Hardanger

I dag er dei tre sambanda i Hordaland ein realitet. Den 11 kilometer lange Folgefonntunnelen, er landets tredje lengste etter dei to i Sogn. Tunellen går gjennom fjellet under Folgefonna, og bind Eitrheim i Odda saman med Mauranger i Kvinnherad. Bygginga starta i 1998, og arbeidet tok tre år. Ei reise som tidlegare tok fire timer, tar no ti minutt. Pris: 400 millionar 2004-kroner.¹²⁸

Trekantsambandet knytte saman kommunane Stord og Bømlo med Sveio på Haugalandet. Sambandet, som erstatta fire ferjestrekningar, er ein del av kyststamvegen mellom Stavanger og Trondheim. Prosjektkostnad: 1,8 milliardar 2001-kroner. Det høyrer med til historia at hardingane etter mange års kamp, til slutt fekk brua dei kjempa for. I åra etter nederlaget på 90-talet endra fleire parti, mellom anna Ap, Sp og Venstre, standpunkt i saka. I 2006 blei brua så vedtatt i Stortinget, med 79 mot 24 røyster. Hardangerbrua, som går

¹²⁴ Terje Valestrand, Bergens Tidende 8. februar 1992. "Hardangerbro og Trekantsamband ut i det blå".

¹²⁵ Knutsen og Boge side 252.

¹²⁶ Stortingstidende (1995-96): 4060.

¹²⁷ Knutsen og Boge side 254.

¹²⁸ Samferdselsminister Torild Skogsholm (V) til Arne Sortevik (Frp) i Stortinget 20.02.2004.

mellom Vallavik i Ulvik og Bu i Ullensvang, blei offisielt opna seinsommaren 2013. Sambandet representerer ei av verdas lengste hengebruer, og er den lengste i Noreg. Hovudspennet er 30 meter lenger enn Golden Gate i San Francisco. Prislapp: 1,8 milliardar 2005-kroner.

For Kjell Opseth blei det mykje veg gjennom eit langt politisk liv, og særleg dei seks åra han sat i regjering. Med dette som utgangspunkt karakteriserer samfunnsforskaren Rune Slagstad, sunnfjordingen på denne måten:

Den dynamitt Martin Tranmæl i sin tid ville stikke inn i borehullene, fikk sin endelige utløsning på 1990-tallet ved statsråd Kjell Opseths utrettelige penetrering av de vestlandske fjellrygger. I dag ser vi resultatet av at vi i det protestantiske Norge har et femte evangelium - Samferdselsevangeliet.¹²⁹

Åsta

Like etter nyttår i 2000 kolliderte eit tog frå Trondheim med eit frå Hamar på Rørosbana. 19 menneske omkom i brannen som oppstod, og 67 kom frå ulukka med livet i behald. Åsta-ulykka sør for Rena i Østerdalen, fekk også eit konstitusjonelt etterspel i form av ei opa høyring i Stortinget. Her måtte Kjell Opseth igjen spele rolla som slaktoffer. Denne gongen fordi *Kjell Opseth (Ap) var samferdselsminister da sikkerheten på Rørosbanen ble ignorert. Gardermobanen fikk pengene i stedet.*¹³⁰

Indirekte fekk mannen avisa kallar *tidenes kanskje mektigste samferdselsminister* skulda for at Rørosbana ikkje fekk på plass godt nok tryggingsutstyr til å hindre Åsta-ulykka. I rapporten etter ulykka heiter det: *Det ble etterhvert klart at Gardermobanen med nødvendige tilleggsinvesteringer i det eksisterende jernbanenettet medførte at tidligere prosjekter med ATC (automatisk togstopp) på Rørosbanen ble skjøvet ut i tid.*¹³¹ Og vidare:

Årsaken til at ATC ikke ble utbygget innen 1995 som planlagt og heller ikke var ferdigstilt 4. januar 2000 skyldes antakelig flere forhold. Dels at NSB ikke klarte å ferdigstille interne planer mens ATC stod høyt oppe på budsjettene, og dels at overføringene til Gardermobane-tilknyttede prosjekter senere ga ATC budsjettmessig

¹²⁹ http://www.luftfartshistorie.no/fly/Gardermoen_-_Politikk_i_høyeste_potens

¹³⁰ VG 7. november 2000.

¹³¹ <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nou-2000-30/id143393/>

dårligere behandling.¹³²

I samband med høyringa blei det sagt at ATC på Røros-bana ikkje var ei stor nok sak til å hamne på statsrådens bord. Det kom vidare fram at innføringa av ATC og togradio på Rørosbanen blei nedprioritert i forhold til andre jernbaneprosjekt. ATC var planlagt innført på Rørosbana i 1995., fem år før ulykka var eit faktum Kjell Opseth kunne under høyringa ikkje gje noko konkret svar på kvifor ATC ikkje kom som planlagt: *Dersom det har skjedd omprioriteringar på dette punktet, er dei komne etter initiativ frå NSB. NSB har relativt stor fridom til å omprioritere midla, og eg kan ikkje hugse at eg blei orientert om omprioriteringar for ATC*, sa Opseth til NTB etter høyringa.¹³³ Han understreka at ATC ikkje var det mest presserande spørsmålet for NSB då han var statsråd, men at kravet om auka kvalitet og punktligheit sto øvst på lista.

Riksrett – nytt forsøk

Som vi har sett var Kjell Opseth som avgjorde spørsmålet om ny hovudflyplass ein gong for alle. Men sigeren hadde sin pris, og sunnfjordingen terga på seg mang ein motstandar. Fredag 12. januar 2001 møtte han difor til rettsleg avhøyr i Tollbugata 31 i Oslo. Utspørjinga var leia av jusprofessor Eivind Smith. Stridens kjerne gjaldt spørsmål om riksrett, og om Kjell Opseth som samferdselsminister hadde informert Stortinget om alt dei trengte å vite, eller om han med vilje hadde villeia nasjonalforsamlinga i saka om Gardermoen. Referatet, som var hemmelegstempla i ti år, seier ein god del om kva type han er. Eg har difor valt å referere heile dialogen mellom Opseth og granskingskommisjonen.

Eivind Smith opnar avhøyret med å slå fast at kommisjonen i utspørjinga vil konsentrere seg om to roller. Om 1989, då Opseth var saksordførar for flyplassaka samt våren 1990, og tida etter at han blei samferdselsminister hausten 1990. Smith konstaterer først at Kjell Opseth blir tillagt *skulda* for ein god del ting som Kjell Opseth etter kronologien ikkje kan ha gjort.

Eivind Smith:

¹³² Ibid.

¹³³ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/togulykken-paa-aasta/nye-avgangsrutiner-for-tog-ikke-godkjent/a/2297548/>

- Medfører det riktighet at Stortinget på forslag fra komiteen der du var saksordfører, vedtok at man *bare* skulle planlegge med sikte på Gardermoen og *ikke* planlegge med sikte på delt løsning?
- Vi visste nok om delt løysing, og at dette ikkje var eit alternativ å byggje på for framtida. Arbeidarpartiet såg Gardermoen som det rette alternativ, då jobba vi for ei utgreiing. I alle åra frå 1988 til 90 og 92, ville partiet ha Gardermoen.
- Hvilken rolle spilte den såkalte Hedmarksmafiaen?
- I lokaliseringsspørsmål innanfor samferdsel er det vel ”mafia” i dei fleste saker, dersom ein skal bruke det uttrykket. Ein slåst for sine interesser. Og at Hedmark slåst for sine interesser, er det ikkje nokon særleg tvil om – det er heilt legalt det.
- Var dette Borgen og Nordli?
- Ja, Oddvar Nordli i samband med Østlandskomiteen si innstilling, og Kjell Borgen som samferdselsminister. Kjell Opseth svarar her konkret og ærleg på alt han blir spurt om, og får spørsmål om han på noko tidspunkt har prøvd å skjule noko for Stortinget. Dette avviser han.
- Nei, eg hadde jo vore så lenge i Stortinget at eg visste at det å prøve å skjule noko for Stortinget er noko av det dummaste ein statsråd gjer. Då lever han uhyre farleg. Og eg likte meg så godt der eg var, at det tok eg ikkje sjansen på!

Smith snakkar så om dei ulike rapportane og utvala som blei etablert i samband med flyplassaka, til dømes det faktum at Kjell Opseth som statsråd utnemnde tidlegare statsråd Rakel Surlien som leiar for det såkalla Surlien-utvalet. Surlien er jurist. Opseth svarar:

- Rakel Surlien var eit godt val. Surlien ville ha Gardermoen som representant for Oslo Sp. Smith går så over til snakke om Gardermobanen. Det er tydeleg at kommisjonsleiaren har samla ei rekke kritiske spørsmål i forkant:
- Åtte prosent bedriftsøkonomisk avkastning på Flytoget. Var ikke det hårreisende optimistisk?
- Ærleg talt hadde eg vel ikkje nok fagleg grunnlag for ikkje å tru på det, all den tid det var det som vart presentert både av dei som er fagmyndigheit på dette området, og av dei som verifiserte desse tala i etterkant. Det ville jo vere underleg om eg då som politkar og som elektrkar skulle greie å sjå dette. Men i ettertid har eg jo sett at det er mange som meiner at det burde ein ha sett. Eg legg ikkje skjul på at for meg var det ei

gledeleg overrasking at det var slik. Men når det er sagt, det toget hadde jo blitt bygd same kva for tal ein hadde presentert. Det er det ikkje noko tvil om.

Av referatet forstår ein at Kjell Opseth kan sakene godt, han er godt førebudd, og svarar grundig og reflektert. Smith prøvar seg igjen. Denne gong med Mydske-utvalet og påstand om strategisk budsjettering, det vil seie budsjettering som ikkje var uhilda, men hadde eit politisk mål. Opseth avviser skuldinga blankt.

- Hva syns du om at Mydske-utvalget kommer med påstander de selv ikke klarer å dokumentere?
- Det mislikar eg sterkt, fordi det var jo ikkje den slags tankar eg sat og jobba med, i alle fall. Det er eit spørsmål om å leggja fram dei beste prognosane ein kan, og det var dei prognosane som låg der. For meg var det heilt likegyldig kor den flyplassen i og for seg låg, bortsett frå at vi ønskte den nordaust for byen av andre enn flyplasstekniske forhold, rett og slett regional utvikling. Men bortsett frå det var det det å få lokalisert den flyplassen som var det avgjerande. For ei ny utgreiing, som det då var snakk om, av Hobøl ville sendt den saka ut på ei ny ørkenvandring.
- Betyr det at du for eksempel systematisk sørget for at forhold som kunne tale til Hobøls fordel ble om ikke underslått, så i hvertfall gjemt bort litt, eller at tvil ble utnyttet til fordel for Gardermoen og mot Hobøl og slike ting?
- Det er nesten så eg blir litt sånn småirritert over at ein kan tenkje i den retning. Men eg skal ikkje bli det. For det er ikkje mogleg som politiskar å leve lenge dersom ein jobbar etter den slags retningslinjer.
- Ble det gitt noen instruksjoner om systematisk å stille Gardermoen i det gunstigste lys?
- Nei. Igjen må eg seie at ein skal leggje fram ei så balansert framstilling som råd er, og det er det ein har forsøkt å gjere heile vegen. I ettertid er det blitt fortalt at det er usikkerheit med ulike anslag, og det er så. Men det var dei beste anslaga vi hadde på den tida, og det er å prøve å lure Stortinget til å vedta noko, det går rett og slett ikkje.
- Kan du bekrefte at det forelå en avtale på forhånd mellom Ap, Sp og KrF om voteringsordenen som Borgen foreslo?
- Ja, det kan eg stadfeste.
- Hvor tidlig forelå den avtalen?
- Den forelå – ja, det var delvis dagen før og delvis på morgonen same dag.

- Kan du si litt mer om begrunnelsen for å velge den voteringsordningen som faktisk ble fulgt?

- Ja, det var jo fordi eg viste at det var fleirtal i Stortinget som ønsket Gardermoen, det var berre spørsmål om å få det fleirtalet fram. Den risikoen som vi tok ved å stemme for Gardermoen før delt løysing, var at vi kunne kome i den situasjon at vi fekk delt løysing. Men det var den einaste måten å prøve å få fram det fleirtalet som ein visste var i Stortinget. Det er ikkje noko meir dramatisk enn det.

Aanund Hylland: - Vet du noe om hva som var Sp og KrFs motiv for å gå med på den avtalen? For deres primære standpunkt var jo delt løysing, sånn at det kan se ut som de dermed gikk med på en voteringsordning som var i strid med deres egne interesser?

- Ein skal jo ikkje spekulere på kva slags tankar som rører seg i andre parti, men eg sjølv har gjort meg dei refleksjonar at dei såg at det var den einaste sjansen dei hadde for å få vedteke delt løysing.

- At det var slik de tenkte?

- Ja.

- Når det gjelder Høyre, virket det jo som om det var usikkerhet og spenning helt fram til siste slutt hvor vidt Høyre ville stemme for Gardermoen når voteringsordningen ble slik den ble. Følte du deg, da dere inngikk avtalen med Sp og KrF, trygg på at Høyre ville komme til det standpunktet som de da faktisk kom til? Eller forelå det hos deg og Arbeiderpartiet da en reell frykt for at Høyre ville gjøre det motsatte?

- Sikker kunne ein jo ikkje vere. Og sikker var eg vel ikkje heller før voteringa skjedde. Så det låg ein kalkulert risiko for at det kunne bli delt løysing, som da hadde blitt vald dersom ikkje Gardermoen hadde blitt vedteken. Men den risikoen var vi jo nøydde til å ta, for det var einaste sjansen for at vi kunne få fatta vedtak.

- Jeg oppfatter deg slik at dersom Gardermoen hadde falt, ville Ap, eller i hvert fall det overveiende flertall av Aps representanter, ha stemt sammen med Sp, KrF og SV for delt løysing. Er det korrekt?

- Ja, det er korrekt, slik eg oppfatta det i iallfall.

Smith: - Hvilket da ville ført til det som kan se ut som den dårligste løsningen, hvis man ikke var fra Sp eller KrF?

- Ja, det kunne det ha gjort iallfall i ein periode. Men eg føler meg nokså sikker på at over tid ville vi hamna på Gardermoen likevel.

– Det blir sagt av noen at du er en skurk. Har du selv tenkt litt på hvordan du klarte å pådra deg et sånt image ute i folkedypet?

- Nei, det har eg nok problem med å skjøne. Men det er jo sånn, er ein oppteken av resultat. Og i samferdselsspørsmål er det alltid to fløyer – minst to fløyer. Dei standpunkta du tar, vil alltid vekke motstand i minst ei fløy og bli tiljubla i ei anna. I flyplassaka, som til dei grader var politikk, var det sterkare krefter enn nokon gong – det ser eg. Eg tok berre med eit lite knippe kort, sikkerheitssjefen har fått ein langt større bunke enn dette. Og det siste kom til jul. (Opseth tar fram bunken med kort han har fått tilsendt i posten. red. anm.) Eg skal berre lese det – det er til og med på nynorsk dette! Der står det: *god julehelg og godt nyttår, men riksrett lyt det verta!*
- Hva sa du, men ...?
- *men riksrett lyt det verta!*
- Og det er det bildet mange går rundt med, og det er det som er bakgrunnen for mitt spørsmål.
- Men det har rett og slett med flyplassengasjement blant folk å gjere - kor den skulle lokalisert. At den vart lokalisert på Gardermoen, er det særdeles mange som ikkje kan avfinne seg med og gjev uttrykk for det, og det lyt ein finne seg i. Dersom ein vil få gjort noko i samferdselssaker, store som små, må ein vere budd på å leve i den storm som ein lever i. Elles får ein ikkje gjort noko.

Denne siste replikken er som å høyre ekkoet frå faren. Tidlegare fylkessekretær Per Bjarne Molnes i Sogn og Fjordane fortel at Opseth ikkje tok trugsålet om riksrett særleg tungt.¹³⁴ – Dei får berre halde på, sa han. Dette tar eg med stor ro.

Slapp riksrett

I juni 2001 meldte NTB at Stortinget sette sluttstrek for Gardermosaka, nesten ti år etter vedtaket hausten 1992.¹³⁵ Dermed fekk ei 40 år gamal sak si endelege avslutning. Eit breitt fleirtal i Stortinget meinte at det ikkje var grunnlag for å stille tidlegare statsrådar til ansvar for budsjettoverskridingar og saksbehandlingsfeil. Til slutt var det berre Framstegspartiet og dei uavhengige Frp-utbrytarane som røysta for å starte førebuingar til riksrettssak mot dei tidlegare Ap-statsrådene Kjell Opseth og Sissel Rønbeck for mangelfullt og feilaktig arbeid med planlegginga av Gardermobana. Riksrettstiltale blei det heller ikkje mot tidlegare samferdselsminister Lars Gunnar Lie frå Kristelig Folkeparti trass i at Smith-kommisjonen

¹³⁴ Molnes blei intervjuet på telefon 24. september 2014.

¹³⁵ NTB 5. juni 2001.

meinte det var grunnlag for det, fordi Lie ikkje hadde oppfylt informasjonsplikta overfor resten av Syse-regjeringa og Stortinget. Stortingsfleirtalet tok utgangspunkt i Smith-kommisjonens rapport som tilbakeviser påstandane om at ulovlege metodar skal ha vore brukte for å få hovudflyplassen lagt til Romerike nord for Oslo. Media var i dagane etter at rapporten blei lagt fram, opptatt av at tidlegare samferdselsminister Kjell Opseth hausta hard kritikk for si handtering av saka. Under stortingsdebatten oppmoda Aps hovudtaler Inger Lise Husøy difor opposisjonen om å be Opseth om unnskyldning for dei mange angrepa.

Han har måtte tåle meir enn nokon andre i denne saka. Eg har ikkje registrert at ein einaste har bedt om unnskyldning. Såpass *stor* bør enkelte vere. Den sjansen bør dei ikkje unnlate å benytte seg av, for maken til personforfølging skal ein leite lenge etter, også blant stortingspolitikarar, sa ho.¹³⁶

Sjølv tok ikkje Opseth den manglande orsakinga så tungt. Han var fornøgd med at dei i si tid fekk vedtatt flyplassen, og at både den og Gardermobanen fungerte i tråd med det Stortinget hadde bestemt, og til beste for dei reisande.

Gjorde mest for Austlandet

Sjølvs om ettermælet til Kjell Opseth i stor grad handlar om favorisering av eige heimfylke, viser dei tørre fakta at han gjorde meir for Austlandet enn for Vestlandet den tida han var statsråd. Tidlegare informasjonssjef i departementet, Ivar Torvik fortel at Opseth levde godt med at journalistane meinte han favoriserte heimfylket. – Opseth, gjorde ingenting for å korrigere det inntrykket, seier han.¹³⁷ E18 gjennom Vestfold, og Ekeberg/Plaza-tunnelen i Oslo er døme på vegprosjekt som Opseth arbeidde fram, og fekk vedtatt i Stortinget. Torvik fortel at Opseth ikkje var særleg flink til å skrive, at han var litt dyslektisk på det feltet, men at han arbeidde fort og effektivt. Opseth var heller ingen ideolog, og stod utan kulturelt eller litterært bakland. Torvik legg til at Kjell Opseth som type var sjenert, og at arbeidsdagen var prega av beinhard jobbing. Statsråden kom på kontoret grytidlig, og arbeidde hardt gjennom heile dagen. Då Dagsrevyen begynte klokka 19 sette han seg på mosjonssykkelen framfor fjernsynet på kontoret. Etterpå jobba han gjerne til midnatt. Han var heller ikkje særleg sjenerøs med politiske motstandarar. Likte ikkje å høyre at andre var flinke. Elles var han

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Intervjua 12. august 2014.

svært lojal mot partiet, og på mange måtar ein enkel type som stod midt i partiet. Han tilhøyrt saman med næringsminister Finn Kristensen den delen av regjeringa pressa kalla *Sølvguttene* fordi dei var uklanderlege, pliktoppfyllande og alltid leverte det partileiinga forventa. At Opseth hadde lang erfaring som hestehandlar frå Sogn og Fjordane kom godt med i rolla som samferdselsminister.

Kapitel 11 – Riper i lakken, og meir strid

Etter stortingskarrieren prøvde Kjell Opseth seg igjen i næringslivet, denne gong som lobbyist og styregrossist. Det ville vere synd å seie at han lukkast særleg godt med det. 2000-talet blei ikkje Kjell Opseths ”finest hour”.

Det var mangeårig stortingsrepresentant for Hedmark, Einar Olav Skogholt frå Nord-Odal, som fekk Opseth inn i denne geskjeften. Skogholt hadde langt fartstid frå kommunepolitikken då han kom på Stortinget i 1989. Med lite formell utdanning hadde karrieren handla om ei lang rekke betalte formelle verv, og ein periode som rådmann. Kjell Opseth var styremedlem i meir enn ti ulike selskap etter at han gjekk ut av Stortinget.

Opseth til salgs

*Trenger du en politisk ringrev med et enormt kontaktnett til å åpne dører for deg i din bedrifts kommende prosjekt? Eksstatsråd og høringsgjenganger Kjell Opseth er tilgjengelig på det frie markedet, kunne Dagbladet melde i juni 2001.*¹³⁸ Denne sterke formuleringa, som er ganske sarkatisk, seier noko om kor upopulær Kjell Opseth var i hovudstadsmiljøet på denne tida. Stabeisen frå Vestlandet hadde valsa over dei fleste av motstandarane, og media hadde skapt eit bilde av ein mann som hadde eit mål i livet: Å få fleire samferdselskroner til heimfylket. *Han vil vere vår mann i offentlig sektor, seier bedriftsrådgjevar Tove Kristin Gulbrandsen ved Melskog AS til avisa.* Kjell Opseth sjølv stadfesta at han hadde inngått samarbeidsavtale med eit rådgjevingssfirma, og meinte dei kunne dra nytte av kvarandres kompetanse. Han legg til at han vil kunne tilføre kunnskap og kompetanse i skjæringspunktet mellom næringsliv og det offentlege.

Svindlaren Seim

Det gjekk ikkje lange tida før Opseth hamna i den første dårlege omdømme-saka. Sommaren 2002 kjøpte den unge forretningsmannen Carl Fredrik Seim det tradisjonsrike skipsverftet Mjellem & Karlsen i Bergen. Verftet blei like etter slått konkurs og over 300 tilsette mista jobben. I august meldte Dagbladet at *Gamle Ap-topper hjelper Seim.*¹³⁹

¹³⁸ 23. juni 2001.

¹³⁹ 21. august. 2002.

Den omstridte mangemillionæren Carl Fredrik Seim (28) beskyldes for å slakte Mjellem & Karlsen Verft AS - med hundremillionersgevinst. 28-åringen har fått god hjelp fra flere tidligere Ap-topper på veien mot verftsovertakelsen, stod det å lese.

Etter konkursen meinte fleire meklarar at tomteverdien sentralt i Bergen var på ca. 250 millionar kroner. Saman med Grete Knudsen, tidlegare ordførar Bengt Martin Olsen, og direktør for Store Norske Spitsbergen, *raude-Robert Hermansen*, arbeidde Kjell Opseth for mannen som velta landets eldste skipsverft. Opseth tok på seg vervet som styreleiar i Svein Hatvik AS, eit elektroselskap Seim fekk med på lasset då han overtok Mjellem & Karlsen-konsernet. Opseth stadfesta at han var på plass som ny styreleiar, men ville ikkje seie noko om konkursen: *Slik eg kjenner Seim, driv ikkje han med slakting av bedrifter for slaktens del. Eg har opplevd ham som ryddig og open.* Kjell Opseth trur det er helt tilfeldig at Seim har omgitt seg med såpass mange tidlegare Ap-toppar, heiter det i VG.¹⁴⁰ *I andre bedrifter finst det heilt sikkert andre konstallasjonar med annan politisk profil. Så det meiner eg er håplaut å spekulere i. Men det er jo media flinke til, ifølgje Opseth.*¹⁴¹

Året etter blei Carl Fredrik Seim arrestert på Bergen lufthamn Flesland, og tiltalt for grov økonomisk utruskap, og bedrageri. Rettssaka i Bergen tingrett starta i februar 2007. Aktor la ned påstand om sju år og seks månaders fengsel. Seim blei i tingretten dømd til fem og eit halvt års fengsel utan vilkår, og blei frådømt retten til å drive næringsverksemd på livstid. Dommen blei anka, og to år seinare blei han dømd til fire års fengsel i Gulating lagmannsrett, og frådømd retten til å drive næringsverksemd i ti år. Anke til Høgsterett førte ikkje fram, og dommen blei rettskraftig i januar 2010.

På denne tida tente Kjell Opseth gode pengar på å hjelpe Seim og andre. På toppen av ein statsrådspensjon på 456 000 kroner kom eit utbytte på 290 000 kroner frå rådgjevingsselskapet for rekneskapsrådet 2002. I tillegg tok han ut 80 000 kroner i lønn.¹⁴² *Eg er sikker på at det var samfunnsøkonomisk bra at eg arbeidde. Eg betalte skatt, arbeidsgjevaravgift og moms, seier han om denne perioden.*¹⁴³ Den lakoniske kommentaren er typisk for Opseth. Han står på sitt, er ordknapp, og uttalar seg i form av eit statement. Etter arrestasjonen på Flesland, intervjuar VG Opseth om oppdraget for Seim, og det konkurstruga elektroselskapet Svein Hatvik AS. Opseth forsvarar seg som best han kan, men det er ikkje akkurat Sokrates' forsvarstale vi er vitne til: *Eg var fullstendig klar over at selskapet var i ein økonomisk vanskelig situasjon. Mi utfordring var å redde flest mogleg*

¹⁴⁰ VG 11. juli 2003.

¹⁴¹ Ibid..

¹⁴² Bergens Tidende, 20. juli 2003.

¹⁴³ Ibid

*arbeidsplassar, noko vi også klarte, sa han.¹⁴⁴ Opseth la til at då han fekk spørsmål om å gå inn i selskapa Svein Hatvik AS og Hatvik Trading AS, meinte han det var interessant fordi han hadde bakgrunn frå elektrobransjen gjennom 15 år forut for tida som politiskar. Like etter han avslutta eit langt liv på Stortinget, starta han selskapet Kjell Opseth Rådgiving AS. Sommaren 2002 blei han difor henta inn som styreformann til dei Seim-eigde selskapa. Han meinte arbeidet med å redde flest mogleg arbeidsplassar var vellykka. 10 gjekk frivillig, og 20 er/ble? sagt opp av dei nye eigarane grunn marknadssituasjonen. Då Hatvik blei selt til Rogaland-selskapet NSI Holding trekte Opseth seg ut av Seim-systemet. På spørsmål om rolleblanding, kjem den vestlandske sribukken fram igjen: *Når folk snakkar om at eg har skifta side, så gjorde eg også det då eg gjekk inn i politikken. Då kom eg frå næringslivet som bedriftsleiar. Eg greier ikkje å få med meg skilnaden mellom å gå tilbake til eit arbeid som leiar og vanleg tilsett.* Han la til at han sto inne for at alt han gjorde i forhold til Carl Fredrik Seim.¹⁴⁵ Med andre ord, den som vil ha Kjell Opseth til å gå inn i rolla som apologet, arbeider forgjeves.*

Helse Førde – og meir spetakkel

I åra etter at stortingskarrieren var over, var Kjell Opseth også nestleiar i styret for Helse Førde. Dette var eit verv han hadde hatt frå oppstarten i 2001. Affæren med Seim-saka i Bergen førte til sterk folkeleg motstand i heimfylket, og mange var nok samde med Morten Simonsen i Jostedalen Arbeidarlag då han i Sogn Avis langa ut mot Opseth med krav om at han måtte trekkje seg frå helseforetaket.¹⁴⁶ Leiaren for arbeidarlaget meinte Opseth i Seim-saka blanda pengar, makt og posisjon og difor diskvalifiserte seg sjølv til å vere nestleiar for det offentlege føretaket.

Opseth har rysta det sosialdemokratiske grunnfjellet og burde skamma seg, sa Simonsen, som meinte partiveteranen burde ha forstått at då Seim tok opp 100 millionar kroner i lån, var målet å tene mest mogleg pengar på kortast mogleg tid, slakte verftet og arbeidsplassane, og driva profittmaksimering. Lenger ut i intervjuet kom det fram at Simonsen, som var tilset på høgskulen i Sogndal, var kritisk til sjukehusreforma som gjorde sjukehusdrifta om til regionar og føretak, og at han var ein sterk støttespelar for sjukehuset i Lærdal. Lokallaget i Jostedalen arbeidde for å reversere heile reforma, sa han.¹⁴⁷

¹⁴⁴ VG 11. juli 2003.

¹⁴⁵ Ibid

¹⁴⁶ 14. Juli 2003.

¹⁴⁷ Bergens Tidende, 14. Juli 2003

Lokalt såg mange på Kjell Opseth som Helse Førdes sterke mann, ein posisjon som gjentatte gonger førte til strid. Tilhengarane av dei lokale sjukehusa, skulda han for utelukkande å kjempe for Sentralsjukehusets og Førdes interesser. Ser ein på Opseths eiga historie og saka som fekk han inn i politikken, er det lett å nikke atkjennande til skuldingane. Engasjementet i Helse Førde toppa seg under ein demonstrasjon i Lærdal i 2003, då Opseth såg utover folkehavet, og kom med den famøse uttalen om at han *hadde no sett større demonstrasjonstog enn dette*. Aktivistane som kjempa for lokalsjukehusa i fylket, var sjokkerte. Vinteren 2007 stakk han igjen handa inn i kvepsebolet. *Det einaste rette er å samle spesialisthelsetenesta i fylket til Førde. Eg er utolmodig, og vil trekkje meg om eg ikkje får dette gjennom.*¹⁴⁸ Utsegnene skapte reaksjonar i Nordfjord og Sogn. Leiar i sjukehusaksjonen for Nordfjord sjukehus, Knut Leirgulen, kravde Opseth fjerna frå styret i Helse Førde, men den gamle krigaren stod på sitt: *Eg meiner at dei som ikkje er samd i tanken om å samle spesialistane i Helse Førde er lite framtidsretta. Det er innbyggjarane i Sogn og Fjordane eg tenkjer på, og eg vil kjempe for dette om eg så vert tvungen til å gå frå vervet.*¹⁴⁹

Vinteren etter melder så NRK at veteranen gir seg i styret for det lokale helseføretaket.¹⁵⁰ Han hadde takka ja på førespurnad om ein nyrunde, men etter at Helse Vest ville påleggje Helse Førde endå ei innstramming, meinte han at nok var nok. *Vi blir overstyrte på ein måte som er i strid med intensjonane i helsereforma. Vi har ikkje handlingsrom tilbake. Då har eg ikkje lenger noko i dette styret å gjere*, sa han – og forsvann ut.¹⁵¹ Kjell Opseth viste seg her som ein forferdeleg stabeis av godt vestlandsk merke. Ein vestlending av det slaget som klorar seg fast på fjellhyller i Sogn, og som vi kjenner så godt frå programma til Oddgeir Bruaset i *Der ingen skulle tru at nokon kunne bu*. Han kjempa både drabeleg og lenge. Då han ikkje fekk vilkjen sin lenger, kasta han korta. Som om ikkje dette var nok, skulle han få fleire striper i lakken.

Ein skitten affære i Gulen

Våren 2007 eksploderte ein tank med giftgass på Vest Tank sitt anlegg i Gulen, ytst i Sognefjorden. Innhaldet frå ein nabotankane rann ut, og brann opp. Begge tankane var fulle av giftige restar etter ulovleg «vasking» (reinsing) av koksbensin, for sal på den afrikanske marknaden. Dei miljø- og helsemessige konsekvensane av ulykka blei omfattande. Stoffet

¹⁴⁸ Fjordenes Tidende, 10. januar 2007.

¹⁴⁹ Ibid

¹⁵⁰ NRK 3. februar 2008.

¹⁵¹ Firda, 3. februar 2008.

som eksploderte var det same som tok livet av 17 menneske og gjorde nesten 100 000 sjuke, i Abidijan på Elfenbenskysten nokre år tidlegare. Eksplosjonen i Gulen fekk solid mediedekning og eit rettsleg etterspel som surra og gjekk i årevis. Kjell Opseth sat i styre for Vest Tank då tankane eksploderte. Men han var ikkje særleg godt inn i den tekniske drifta ved anlegget, forklarte han i Nordhordland tingrett i samband med ei av dei rettslege rundane, ifølgje Avisenens Nyhetsbyrå.¹⁵² Han ga uttrykk for at han stolte på dagleg leiar Jostein Berland.

Berland og eigaren av Vest Tank, Trond Emblem, blei tiltalt for brot på ei rekke lover i samband med eksplosjonen. I 2014 blei dei dømde til å betale 55 millionar kroner til Alexela Sløvåg etter eksplosjonen.¹⁵³ Dei måtte også betale sakskostnader på nær 1,9 millionar kroner, går det fram av dommen frå Nordhordland tingrett. Kjell Opseth slapp med vitneprovet i retten. Juridisk sett gjekk han fri, men ser ein på omdømmet, blei ikkje det akkurat styrka av engasjementet.

Synnøve Finden

Opseth hadde mange verv i denne perioden, mellom anna for Saga Fjordbase i Florø, Børingen Invest AS i Troms, og Telekontroll AS på Hermansverk. Eit anna selskap han gjekk inn i like etter at han gjekk ut av Stortinget, var tradisjonsrike Synnøve Finden, som har røter i Sogn. Synnøve Finden frå Vik var ei fascinerande dame det kan vere verdt å stoppe opp ved. Fødd tidleg på 1880-talet kom ho til Stavanger ved førre hundreårsskifte for å gå på meieriskule, og i mellomkrigstida etablerte ho så Synnøve Finden Ostefabrikk i Oslo. Overskotet frå bedrifta gjekk difor til evangelisering og misjon. Finden og Holmen budde saman, og delte hus og seng, i ein stor bustad på Kjelsås. Verksemda Synnøve Finden har i vår tid ca 260 tilsette, og inntekter på over ein milliard.¹⁵⁴

Under ein mediestorm der Tine blir skulda for å prøve å skvise ut Synnøve, seier Kjell Opseth til Firda at han ikkje er uroleg for Tine-arbeidsplassane på Byrkjelo i Nordfjord.¹⁵⁵ I intervjuet er det næringslivsmannen som blir intervjuet. *Større konkurranse er til fordel både for bøndene og forbrukarane kilde?, sa han som styremedlem i Synnøve. Opseth trur ikkje arbeidsplassane på Byrkjelo står i fare sjølv om Tine taper terreng.* Han understrekar at det ikkje er slik at Synnøve Finden går ut for å ta Tine. Nedgangen for Tine kom på grunn av Tine sine eigne handlingar i ICA-saka, då forbrukarane heller handla produkt frå Synnøve

¹⁵² 7. desember 2009.

¹⁵³ Bergens Tidende, 1. april 2014.

¹⁵⁴ <http://www.proff.no/selskap/synnøve-finden-as/trollåsen/meierier/Z0025LDN/>

¹⁵⁵ Firda, 16. februar 2005.

Finden, argumenterer han. Konkurransen av foredling av mjølka var til fordel både for bønder og forbrukarar, ifølgje Opseth.

To år seinare var det slutt også med dette vervet. Avisene spekulerte i at både han og styreleiaren gjekk i samband med ein strid med staten om mjølkeprisordninga. Verken Erik Gjellestad eller Opseth vil uttale seg, og viser til ei børs melding sendt ut frå selskapet der det står om avgangen.¹⁵⁶

Hålogalandsbrua inn på Nasjonal Transportplan

Det lengste styrevervet hadde Opseth for Hålogalandsbrua i Nordland, som hyra samferdselsveteranen for å få prosjektet realisert. I sju år arbeidde Kjell Opseth for dette selskapet. Våren 2012 blei innsatsen krona med siger då Stoltenberg-regjeringa gav grønt lys for oppstart av E6 Hålogalandsbrua i Narvik kommune. Prislapp: 2,5 milliardar statlege kroner.¹⁵⁷ Bruprosjektet blir drive av Hålogalandsbrua AS, der Narvik kommune er majoritets eigar med 75 prosent av aksjane. I samband med at brua blei innlemma i Nasjonal Transportplan, sa dagleg leiar Odd Andreassen til VG at innsatsen til Opseth var avgjerande. *Kontaktnettlet Opseth har inn mot Vegvesenet, regjering og Storting har vore unikt for oss. Det same gjeld kunnskapen om kva som skal til for å kome inn i Nasjonal Transportplan.*¹⁵⁸ På spørsmål frå avisa om det var uklokt av han å vere lobbyist på denne måten var svaret frå Opseth: *Det kan då ikkje vere galt å oppsøke tidlegare kollegaer når føremålet er å drive samfunnsnyttig arbeid.*¹⁵⁹ Ifølgje avisa var det årlege styrehonoraret på 40 000 kroner.

I pressemeldinga frå Samferdselsdepartementet våren 2012 er dåverande statsråd Magnhild Meltveit Kleppa sitert på at prosjektet vil vere eit løft for landsdelen. Brua vil forkorte E6 mellom Narvik og Bjerkvik med 18 kilometer, og reisetida med 15-20 minutt. Hålogalandsbrua blir landets lengste hengebru med sine 1533 meter mellom Narvik og Øyfjord i Ofoten. Brua skal etter planen opne for trafikk i 2017.¹⁶⁰

Kva med Førde Lufthamn Bringeland?

Ei anna interessant side ved saka, er at regjeringa foreslår nedlegging av Narvik lufthavn i 2016, samtidig med opninga av Hålogalandsbrua. Nedlegginga er ein føresetnad for bygging av brua, og i tråd med lokale vedtak og avklaringar. Når den regionale flytrafikken blir samla

¹⁵⁶ Nationen, 16. mai 2007.

¹⁵⁷ <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/e6-halogalandsbruaanleggsstart-for-halog/id683680/>

¹⁵⁸ VG, 9. mars 2010.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ <http://www.haalogalandsbrua.no/default.asp>

på Evenes, vil Evenes styrke rolla si som knutepunkt i regionen. I tråd med lokalpolitiske vedtak skal prosjektet finansierast ved ein kombinasjon av statlege midlar, bompengar og eit mindre tilskot frå Narvik kommune. Også denne saka kan ein seie at Kjell Opseth kan ta sin del av æra for, rett nok ikkje som politiskar, men som lobbyist.

Ei anna problematisk side ved historia frå Narvik, er korleis ein flyplass her blir veksla inn mot ei bru. I Sogn og Fjordane bur det knapt hundre tusen menneske. Likevel har det vesle fylket fire flyplassar, der to ligg i Sunnfjord. Den siste og nyaste er Førde Lufthamn på Bringeland i Gaular. I ei tid der Avinor ser på flyplass-strukturen, og vurderer å redusere talet på landingsplassar, gå diskusjonen høgt også i fjordfylket om denne strukturen. Kritiske røyster viser til Nordland, og peikar på at vegstandarden til Florø har fått så høg kvalitet, at Bringeland med fordel kan leggjast ned. Utspelet har sett kveik i den gamle fogderistriden med påfølgjande *balkanisering*. Sjølv er Kjell Opseth overtydd om at Bringeland er komen for å bli, men det kan like gjerne vere heimstadpolitikaren, som den tidlegare statsråden, som meiner det.

Kapitel 12 – Heimstadpolitikaren – har vi han no?

Det er vel ingen tvil om at sunnfjordingen Kjell Opseth ikkje alltid kom like godt overeins med dei urbane miljøa på Austlandet. Sosialist, nynorskbrukar og sterk vilje, kan vere ein dårleg kombinasjon. I sum blei det kanskje for mykje for dei bornerte miljøa i hovudstaden? Det er så ein tar seg i å tenke på Guldbrandsens karikatur *Måltrollet rykker inn i Christiania* frå 1890-talet. På den teikninga ser vi Per Sivle, Arne Garborg og Ivar Aasen som eit mangehoda troll på veg ned Karl Johan mellom Tostrupkjellaren og Stortinget, mens dei velkledde bymenneska flyktar i panikk. Opseth var ingen ideologisk nynorskbrukar, men han kom frå den same karrige jorda som dei tre hovdingane for landsmålet, og nynorsk har alltid vore viktig.

Gjennom Kjell Opseths lange politiske karriere er det særleg ei hending der desse motsetnadane møtes, og som fortel noko om den dåverande samferdselsministerens stamina. Hausten 1991 var han som samferdselsminister invitert til Polyteknisk Forening i Oslo for å snakke om flyplassaka. Foreininga held til i ærverdige *Håndverkeren* i Kristian IVs gate sentralt i hovudstaden. Klientellet er prega av lett høgrevridde middelaldrande menn, farga av den sjølvtilfredse grunnhaldninga ein kan oppleve i urbane ingeniørmiljø. I den ærverdige festsalen hadde folk samla seg på eikeparketten under det sju meter høge taket. Blyglasvindauga langs eine veggen, gav assosisjonar til førre hundreårskifte. På den andre langveggen, trona Per Kroghs måleri *Håndverk og Industri*.

Ettersom møte skreid fram, utvikla seansen seg i retning av ein karakterkomedie Holberg kunne ha skrive. Kvelden begynte på sivilisert vis ved at formann i Hovedflyplassutvalget, mangeårig NIBR-sjef Svein Erik Lundby, presenterte utvalets innstilling som konkluderte med at Hobøl var å foretrekke framfor Gardermoen.¹⁶¹ Mangeårig SAS-direktør Knut Hagerup støtta Lundby, og argumenterte med at det burde gjennomførast ei ny utgreiing for å samanlikne Hobøl med Gardermoen.¹⁶² Industrileiar Alf Ihlen, og mannen som blir kalla *Forskningsrådets far*, Robert Major, argumenterte begge for at departementet hadde underslått viktige argument for å få Gardermoen til å framstå som det naturlege valet. Hagerup klargjorde at Hobøl var det beste - og rimelegaste alternativet:

¹⁶¹ NIBR er forkorting for Norsk institutt for by- og regionforskning.

¹⁶² <http://old.polyteknisk.no/flyplassaken.html> Resten av innlegga og replikkane er baserte på same lenka, om ikkje anna er opplyst

Hobøl ligger sør for Oslo, og det er gunstigere for størstedelen av de potensielle flypassasjerene. Majoriteten av passasjerer sparer tid, trafikkgrunnlaget for flyplassen er større, og det gir bedre driftsøkonomi. Støy og forurensning ved trafikk over Oslo-området blir praktisk talt eliminert, og langt færre personer rundt flyplassen blir plaget av støy enn ved Gardermø-alternativet.

Vidare meinte Hagerup at *området for flyplass på Hobøl er praktisk talt ikke bebygget og består stort sett av mindreverdige skogsarealer. Gardermø-alternativet omfatter landbruksarealer og krever nedleggelse av 30 gårdsbruk og fraflytting av 270 boliger, mens tallene for Hobøl er henholdsvis 2 og 10.* Og han gav seg ikkje med det:

Grunnforholdene for rullebane er gunstigere på Hobøl. Værforholdene er like gunstige for Hobøl som for Gardermoen. Utbygging av Gardermoen krever flytting av sentrale militære anlegg for Hæren og for Flyvåpenet. Flyttingen er uønsket av de militære instanser og beregnet til å koste ca 3 mrd. kr. Utbygging av tilfredsstillende tilbringertjeneste ved Hobøl (veg og jernbane) er beregnet til å bli ca 2,5 mrd. kr. billigere enn tilsvarende tilbringertjeneste til Gardermoen. Trafikken til Gardermoen vil belaste trafikksystemet i Oslo langt mer enn trafikken til Hobøl, særlig etter at tverrforbindelsen ved Drøbak er fullført.

Som om ikkje dette var nok konstaterte Hagerup at:

Transport av drivstoff til Hobøl, som kan skje gjennom en relativt kort rørledning opp fra Oslofjorden, blir enklere og billigere enn til Gardermoen. Ved Gardermø-alternativet vil byggearbeidene bli forstyrret av pågående flytrafikk. Stortinget har understreket at Hovedflyplassen må bygges slik at den kan tjene sitt formål også på lang sikt. Forholdene for å bygge en tredje rullebane er betydelig gunstigere på Hobøl enn på Gardermoen.

Heile denne rekka av argument sat Kjell Opseth og hørte på, og han fekk med seg applausen etterpå. Denne kvelden hadde han også med seg statssekretær Gisle Handeland, som seinare blei fylkesordførar i Hordaland. Robert Major oppsummerte innleiinga og kommentarane frå Hagerup slik: *Er ikke argumentene for Hobøl så overbevisende at valget i grunnen er avgjort?*

Då Opseth gjekk på talarstolen for å tilbakevise argumenta, begynte det å koke i formsamlinga. Etterkvart blei temperaturen så høg at Opseth poengterte at resultatet kunne bli delt løysing mellom Gardermoen og Fornebu dersom Hobøl-tilhengarane ikkje gav seg. Då Kjell Opseth sa dette rakna det for dei dresskleddde herrane, og dei begynte å pipe han ut, utan at Opseth let seg affisere av det. For Gisle Handeland var dette både sjokkerande, og uventa. I ettertid har han ofte filosofert over kva som faktisk skjedde denne kvelden. Handeland meiner Opseth tidleg blei oppfatta som eit gudsord frå landet, og at dette var særleg merkbart i austlandsmiljøa. Veldig ofte reagerte folk med forbausing når dei møtte og fekk høyre Opseth. Etter at sunnfjordingen begynte å produsere resultat, reagerte mange med respekt, andre med forakt og ei meir nedlatande haldning. I enkelte tilfelle gjekk det så langt at motstandarane prøvde å ramme han politisk og rettsleg. Enda meir insisterande blei denne motstanden når dei opplevde at Opseth innkasserte den eine sigeren etter den andre. Handeland meiner mange undervurderte styrken til Kjell Opseth, og trudde dei skulle få lett match, men at dei forrekna seg:

Opseth profitterte nok mykje på at folk undervurderte han. Dette var ein mann som arbeidde seint og tidleg. Han stod på frå morgon til kveld, og følgde dei politiske sakene heilt fram. Hadde han sendt ei melding, eller ein proposisjon, til Stortinget, var det å vere i Stortinget til saka var i mål, og endeleg vedtatt. Ofte tørna vi ut på Karl Johan i 3-4 tida om morgonen etter ei lang komitébehandling.¹⁶³

Kanskje er det her vi finn forklaringa på at Opseth lukkast så godt som statsråd? Han ville at sakene skulle vere skikkeleg gjennomarbeidd, og hadde hukommelse som ein elefant. Siterte ordrett frå fleire år gamle proposisjonar, og var nøye med detaljane. Sørgde alltid for å ha ryggdekning i Stortinget. Handeland fortel at han aldri verken før eller etter har opplevd eit menneske som klarer å sjå gjennom kompliserte samferdsels-saker og trekke ut det viktige, slik Opseth kunne. I tillegg hadde han som samferdselsminister god kontakt med grunnplanet i partiet. Frå eiga erfaring visste han kor frustrerende det kunne vere for partislitarane å ikkje vite kva som skjedde på toppen. Og han hadde respekt for vanlege folk. Opseth var dønn ærleg, men også ein smart taktikkar og strateg som var god til å fortelle akkurat det som skulle seiast, men aldri noko meir. Ofte hadde han stor glede av å unngå å beklage frå stortingets talarstol. Dersom ein statsråd brukar ordet *beklage* i salen, har det klåre

¹⁶³ Handeland intervjuja på telefon 2. april 2015.

konstitusjonelle konsekvensar. Kjell Opseth presiserte at på nynorsk sa ein seg lei for, og at det kunne han godt gjere frå Stortingets talarstol. Som samferdselsminister sa han seg lei for både det eine og det andre, men han beklaga aldri noko. Støtta frå familien heime i Førde må ha gitt han sterk jording i livet, trur Handeland – og det gode ekteskapet med Hjørdis.

Etter rabalderet i Polyteknisk Forening var flyplassen året etter tema i Antennetimen på NRK.¹⁶⁴ Programmet opna med ein reportasje der reporter Lars Jacob Krogh fortel at den nye flyplassen vil skape 50 000 arbeidsplasser. Reporter Per Øyvind Heradstveit intervjuar så Robert Major, som er indignert over Opseths framgangsmåte. Tidlegare departementsråd Bjørn Larsen er også kritisk til saksbehandlinga, som han meiner er mangelfull, og av dei styggaste sakene han kjenner. Larsen går langt i å antyde at Stortinget har blitt manipulert. Opseth er i studio, og smiler når han blir konfrontert med at han har halde Hobøl-alternativet utanfor. Robert Major gjentar at han meiner Opseth prøvde å halde Stortinget utanfor for å få merksemda vekk frå Hobøl. Robert Major tviler på om informasjonsplikten ovanfor Stortinget er overhalden. Jussprofessor Carl August Fleischer går lenger, og hevdar at det Opseth driv med er rettsstridig. Fleischer er tydeleg i favør av Hobøl, og hevdar Opseth har manipulert Stortinget. Statsråden tar angrepa med stor ro, og går inn i detaljane for å svare. Stadig nye moment blir brakt inn. Til slutt er det vanskeleg å følgje med på stormløp frå næringslivet i Oslo-regionen, og høgresida. Opseth ler og smiler, og seier at regjeringsadvokaten har gjennomgått alle påstandane utan å finne noko kritikkverdige, før han slår fast at *næringslivet og dei som reiser frå distrikta til og frå Oslo treng ei avklaring*. Kanskje er dette det næraste ein kjem ei hovudforklaring på at Opseth ville ha Gardermoen? At også her skin heimstadpolitikaren gjennom, og omsynet til folk frå heimfylket som skulle til og frå Oslo. Seinare har han poengert at det var viktig å legge flyplassen til eit område der det var mogleg å utvide, eit område med stort omland.

Seint og tidleg

Kjell Opseth fekk gjort mykje dei seks åra han var samferdselsminister. På folkemunne i heimfylket blir det sagt at Sogn og Fjordane ikkje har hatt ein så mektig mann sidan Audun Hugeliksson var høvding i Jølster på 1200-talet. Som kongens høgre hand, under Magnus Lagabøte og Eirik Magnusson, blei Audun Hugeliksson sett på som ein viktig politisk og jurist i samtida. Jølstringen hadde ei sentral rolle i utforminga av det norske lovverket i høgmedialderen.

¹⁶⁴ Antennetimen 3. september 1992.

Lista over vegar og tunnelar som blei opna i Kjell Opseths tid er lang, og langt lenger enn det denne teksten dokumenterer. Verdt å nemne er også delinga av NSB og Jernbaneverket i to separate statsaksjeselskap. Frisleppet i lufta er ei anna sak han fekk gjennom som statsråd, og som førte til Norwegians seinare suksess.

Det går mange historier om alt Kjell Opseth gjorde, og ikkje gjorde. John S. Tveit (KrF i Rogaland), som var leiar av samferdselkomiteen tidleg på 1990-taket fortel om ein sein kveldstime på stortingshybelen i Parkvegen. Det banka på døra, og utanfor stod Kjell Opseth. Dei gjekk begge i fritidsklede, så vidare formelt var ikkje dette møtet mellom fagstatsråden og komitéleiaren på ein hybel i hovudstaden. Opseth budde på same gangen. Tveit ønskte han velkomen inn, sette fram litt småkaker, og var spent på kva som kom. Årsaka til gjestinga var at Opseth ville tilby Tveit støtte i Rennfast-prosjektet, som skulle gå frå Rennesøy til Stavanger, mot at han sjølv fekk støtte i ei anna sak. Dei to revane blei samde der dei sat, i lun passiar etter ein lang arbeidsdag i det offentleges teneste.¹⁶⁵ Vestlendingar er vande med å forhandle, og veit at samferdselspolitikk handlar om kompromiss.

Regjeringskollega Gudmund Hernes fortel at Kjell Opseth alltid var argumentsterk når ein sak skulle avgjerast i regjeringskonferansen. Men at han alltid var open for andre innvendingar, og lojal mot vedtak ein trefte også når det gjekk mot hans eige framlegg – og sta til tusen når det gjaldt gjennomføring:

Kjell Opseth fortjener, men trenger egentlig ikke noe monument. For det han gjorde er synlig overalt. Hans Norge er blitt vårt Norge, og alle bruker det hver dag. Og det er et Norge som vil bestå, på samme måte som Fredrik Stangs, ”løfte-Stangsens” bidrag til landets materielle basis stadig ligger der som spor i landskapet. Kjell Opseth var selve legemliggjørelsen av politikk som handlekraft – og merkene står som stabbesteiner. Det kommer ikke slike folk fra bygdene nå til dags.¹⁶⁶

Kystveg gjennom heimbygda

Likevel er det ikkje alt han gjorde som samferdselsminster, alle på Vestlandet sette pris på. Strekninga Trondheim – Ålesund – Bergen – Stavanger – Kristiansand blei skilta E39 etter eit vedtak han signerte då han var statsråd. Det spesielle med E39 er at traseen går på kysten heile vegen frå Stavanger til Trondheim, med eit unntak. Då E39 nærmar seg heimtraktene til

¹⁶⁵ Tveit intervju på telefon hausten 2014.

¹⁶⁶ Økonomisk Rapport 12-13/2001.

Kjell Opseth, gjer vegen ein sving innover i landet gjennom Førde over Jølster, og til Nordfjord. Folk på kysten irriterer seg framleis over dette trasévalet, og hevdar dette er årsaka til at kystområda i Sogn og Fjordane ikkje har fått ut det same næringspotensialet som Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal, populært kalla *Gullkysten*. – Dei fire vestlandsfylka har dei same ressursane utanfor stovedøra, men på kysten av Sogn og Fjordane får ein ikkje tilgang til denne rikdommen, fordi Opseth la E39 i innlandet, blir det sagt. Tidlegare vegsjef, og stortingsrepresentant for Sogn og Fjordane Høgre, Lars Lefdal, seier linjevalet austover er i tråd med føringane frå Fylkestinget, og at Kjell Opseth var på trygg grunn også her, då han bestemte seg. I stortingskomiteen var det berre Senterpartiet ved Magnus Stangeland som protesterte. Sp meinte E39 måtte gå på kysten, også gjennom Sogn og Fjordane:

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet viser til at Kyststamvegutredningen konkluderer med at bosetting, arbeidsmarked og næringsliv får størst positiv virkning ved å velge ytre trasé. I utredningen heter det ”Alternativ C2 fanger opp 60 prosent av folketallet i sonen.¹⁶⁷ Alternativet C2 vil føre til svært positive virkninger for kystkommunene med en tilleggsvekst på fem prosent. Stagnasjon i folketallsutviklingen blir snudd til positiv vekst.¹⁶⁸

Legg ein til at Opseth i mange år har vore aktiv i selskapet Nordfjordkryssing AS, som arbeider for ferjefri kryssing over Lote-Anda langt frå kysten, teiknar det seg eit avklarande bilete.

Heimstadpolitikaren

Lokalhistorikar Johs. B. Thue sa til meg vinteren 2014 at Kjell Opseth aller mest må reknast som ekstrem heimstadpolitikar. At Helse Førde fekk nettopp det namnet med Opseth i styre, og held hus i sjukehuset som Opseth har utsikt til frå eigen veranda, bygger opp under hypotesen. Likeeins mot å sjå på flyplass-strukturen i fylket, som betyr risiko for nedlegging av Bringeland. Også er det Kyststamvegen E39, som han også har utsikt til frå stoveglaset. Lærdalstunnellen gjorde en større sving innom heimfylket enn tilfelle ville vore for Hol-Aurland, som Syse-regjeringa ville ha. Når det gjeld Gardermoen, var argumentet om å gjere

¹⁶⁷ Alternativ C2 var traséen langs kysten.

¹⁶⁸ Stortingsmelding nr. 21 (1994-95).

det lettare for folk frå distrikta, viktig for han. At Kjell Opseth har vore ein drivane dyktig politiskar kan ingen ta frå han. Feilskjeret med Seim-saka, og dei andre sakene han sysla med etter Stortinget, blei ei ripe i lakken. Vestlendingen Harald Stanghelle i Aftenposten er inne på noko i Seim-saka, når han plasserer partiveteranen i ein større tradisjon:

Når fordømmelsene nå hagler, er det viktig å tenke på at Opseth opererer i en omdiskutert sosialdemokratisk tradisjon. Siden fredsslutningen har ingen som en Jens Christian Hauge forent det private initiativ og statlig regulering. Finn Kristiansen representerte Gro-æraens inntogsmarsj på den samme arena - og gjør det på sitt nesten usynlige vis fortsatt. Og et av sosialdemokratiets uekte barn, Jens P. Heyerdahl, har vist en sjelden evne til å skape bejublet samarbeid mellom rå kapital og langsiktig LO-samarbeid.¹⁶⁹

For Kjell Opseth viser engasjementet i IT Fornebu til det same, inspirert av eigen oppvekst, men også LO si klare støtte til prosjektet.

Heidra av fylkeskjendisane

På 70-års dagen i 2006 blei han heidra av sine eigne under ei tilstelling i Førde. Fylkesleiar Tor Bremer la i talen sin vekt på at Kjell Opseth ikkje treng nokon bauta, fordi han er ein bauta. 100 meneske var med på festen, mellom anna den lokale kjendiseliten.¹⁷⁰

Kjell Opseth er eit godt førebilete for alle. Han er handlekraftig og evnar alltid å sjå framover, men kanskje aller mest fordi han aldri firte ein tomme når han hadde teke si avgjerd. Sjølv om det storma både internt og i media, sa Bremer, som roste Opseth for å ha meiningars mot, for alltid å vere ærleg, og til å stole på.¹⁷¹

Jubilanten var sjølv overvelda over merksemda. Aller helst ville han vel ha feira stille og roleg i varmare strøk, ifølgje leiar i Førde Ap, Jorunn Eide Kirketeig. *Eg har aldri feriert i Syden, og kjem aldri til å gjere det. Syden er for meg rett vestover. Til hytta i Stavang,* repliserte jublanten før han spretta den ruvande marsipankaka til allmenn jubel.

¹⁶⁹ Aftenposten, 10. desember 2010.

¹⁷⁰ Firda, 3. januar 2006.

¹⁷¹ Ibid.

Men partitoppene frå Youngstorget glimra med sitt fråvær då partiet feira veteranen, sjølv om jubileumskomiteen hadde invitert fleire av dei mest markante i partiet til festen. Gunnar Berge var invitert. Det same var Sigbjørn Johnsen, Sissel Rønbeck og Grete Faremo. Invitert var også tidlegare Telenor-sjef Tormod Hermansen, og jernbanedirektør Steinar Killi. Alle melde avbod, dei fleste fordi dei var på reise, eller opptekne på anna hald. Men alle sende personlege helsingar til mannen Tor Bremer karakteriserte som ein bauta i norsk politikk.

Familien

Korleis skal ein så forklare dei psykologiske kreftene som dreiv Kjell Opseth som politiskar? At farfaren var fødd som husmann, må ha prega familien. Ved å gifte seg med dottera til skreddar Bruland gjorde faren ei klassereise der han gjennom dei harde 30-åra klarte å få sementvarefabrikken til å gå med overskot. Fabrikken arbeidde Karl sjølv fram, men at han fekk familie som hadde greie på butikk, må ha vore til inspirasjon og hjelp i strevet. Arbeidet med fabrikken, må ha vore ein seig kamp som involverte dei alle. Så kom krigen i Kjell Opseths barneår. Alvoret som prega dei russiske krigsfangane i Førde, og det militaristiske gufset frå dei tyske soldatane, må ha gjort inntrykk. At han var oppvaksen på gard gjorde han til arbeidsmaur. Ikkje berre fordi arbeidet ordlar mannen, som det heiter, men fordi folk måtte arbeide simpelten for å overleve. På toppen av alt dette kom kameratskapen med søskena, og særleg brørne i det som må kunne kallast ein idrettsfamilie. Som brørne blei også han teknikkar, men han gjekk lenger, og blei ingeniør frå Porsgrunn der han fekk med seg sterke inntrykk frå industrimiljøet i Grenland. I sum la alt dette grunnlaget for sterk fysikk, sterk mental helse, og rik erfaringsbakgrunn, som er ein viktig føresetnad for den som vil nå langt i livet. I tillegg var han velsiga med sterk logisk sans. Med bråket i Helse Førde vinteren 2008 kan ein seie at ringen blei slutta. Kjell Opseth var tilbake i det feltet som fekk han inn i politikken 30 år tidlegare. Sjølv om mykje hadde forandra seg, var han framleis den same sentralisten. For meg blir han ståande som heimstadpolitiskar, og kanskje til og med lokalpatriot. Ikkje som Per Bufast i *Det store spelet* av Vesaas, men kanskje meir som August i bøkene til Hamsun. Kjell Opseth stridde for det han trudde på. Han ville ha resultat, og det fekk han. Tryggleiken frå eigen oppvekst, særleg frå foreldra og brørne, må ha vore kolossal. Seinare møtte han Hjørdis, som han blei oppriktig glad i, og hadde det godt saman med. I sum blei dette eit solid grunnlag for ein eineståande politisk karriere.

Palme, Willy Brandt og Kjell Opseth

Vi kjenner alle sitatet frå Olof Palme om at eit sitat som kan passe til Opseth. Men det finst ein annan markant europeisk sosialdemokrat som heller ikkje kjente Opseth, men likevel seier noko treffsikkert om arbeidsmåten.

I 2013 var det ei større samling på Litteraturhuset i Oslo i samband med at det var 100 år sidan fredsprisvinnaren, og den tidlegare vesttyske forbundskanslaren, Willy Brandt blei fødd. På 1950-talet ferierte Willy Brandt fleire somrar på Svanøy i Sunnfjord fordi han og den norske kona frå Hamar, var vener med familien Myklebust i Florø. Under markeringa på Litteraturhuset heldt tidlegare utanriksminister Thorvald Stoltenberg eit innlegg der han snakka om Brandt.

Willy Brandt fortalte meg noe viktig om det å være politiker, sa Stoltenberg: – At når du kjemper for en sak, blir du først latterliggjort. Dersom du likevel står på ditt, og kjemper videre forstår motstanderne dine at du mener alvor, og da kommer du til å oppleve virkelig motstand. Klarer du å stå også det løpet, som er andre fase i arbeidet med å få frem en politisk sak, vil det bringe deg over i tredje fase, som fører til at motstanderne gir opp, og du blir selvfølgeliggjort. Da vil du få høre at det du sier er både selvsagt, og innlysende.

Stoltenberg kunne like gjerne ha sagt dette om sin gamle regjeringskollega Opseth.

A Late Bloomer

Dersom ein brukar skihoppet som metafor på karrieren til Kjell Opseth, ser ein at han kom seint i gang. Han fekk ein barndom på stillaset i ovarennet, ungdomstida på den rampeliknande hoppkanten, aukande utover i 30-åra som lokal næringslivsleiar, før han nærma seg 40, og blei politiskar på stigande kurs. Midt i 50-åra slevde han på toppen av karrieren, der 1992 blei det store året, før han kom over kulen i 60-åra, og ned i unnarennet der han gav seg på Stortinget som 65-åring. Nedslaget var lite vellukka med Seim-saka, Vest Tank og bråket i Helse Førde. No er den gamle skihopparen tilbake på tribuna som pensjonist på snart 80, heime i Førde.

*

Takk

Største takka går til Kjell Opseth og familien, som har svart samvitsfult på alle spørsmål. Takk særleg til Kjell, som er open om at han ikkje hugsar så godt lenger, og er ærleg på det. Takk til rettleiaren min, Siri Neergaard, som har gitt inspirerende mykje motstand. Takk også til redaktørane mine på Samlaget, Bente Riise og Sverre Tusvik, som kom på ideen om at eg burde skrive om Opseth. Personalet på Ås bibliotek, Nasjonalbiblioteket, NRK-arkivet, Stortingsarkivet, Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane, Førde bibliotek og Torkjell Djupedal i Selja Forlag skal alle ha stor takk. Takk også til alle intervjuobjekta som velvilleg har stilt opp for å fortelle om politikaren Kjell Opseth. Dei fleste er nemnde i notane. Takk til familie og vener som tålmodig har holdt ut med at eg brukte kveldar og helgane til å skrive. Ettersom masteroppgåva markerer avslutningen på tida som student ved Høgskulen i Vestfold, nyttar eg høve til å rette ein varm takk til lærekreftene på Bakkenteigen, som har inspirert meg og mitt kull, og vil kome til å gjere det same for nye kull i åra som kjem.

DEL B

Kjell Opseth & den politiske biografien

Fagartikkel av Dag H. Nestegard

Frå eg var 20 til eg blei 30, las eg mange biografiar, og bøkene gjekk ned på høgkant. Ein tidleg årsak til det, er truleg at eg allereie frå fødselen av måtte lære å leve med eit farstap. Hungeren etter biografiar, er sikkert eit spørsmål om leit etter eigen identitet, ei søking etter mannlege rollemodellar. Lesinga førte også med seg auka kunnskap om historie og samfunnsliv, og særleg politikk, fordi den politiske biografien tidleg blei ein favoritt. Eg har ofte lurt på kvifor desse biografiane blei ein så stor fascinasjon for meg. Identitet er nemnt. Eg trur likevel det viktigaste svaret handlar om at mange av desse bøkene var godt fortalte. Anders Johansen, som er sakprosaforfattar i Bergen, har sagt noko om kor viktig den språklege forma er:

Jeg tror vi kan si at en tekst har et visst litteraturpreg når spørsmålet om den språklige formen er blitt viet særlig oppmerksomhet. Det merkes som glede ved lesningen, når det lykkes, og det bunner i vilje til språklig gjennomarbeidning.¹

Oppslukt las eg om prøvingane den biograferte opplevde, motstanden, sigrane og – eventuelle tap. Historiene fortalte om det strevande menneske, om livet og sikkert også kunsten, eller i alle fall politikken. Særleg sette eg pris på biografiane presse mannen Egil Helle skreiv om Ap-pionerane med røter i mellomkrigstida, oppvaksten som eg var i eit industrisamfunn på Vestlandet. Fordi desse bøkene er godt skrivne, steig Christian Holtermann Knudsen, Kyrre Grep og Nils Langhelle fram for meg som levande menneske av kjøt og blod. Eg opplevde at eg forstod kven dei var. Same kjensla fekk eg då eg las *Eminent Victorians* av Lytton Strachey, og blei betre kjent med ”heltane” frå viktoria-tida; kardinal Manning, Florence Nightingale, Thomas Arnold og general Gordon. Desse folka gjer Strachey sitt beste for å rive ned frå pidestallen. Boka, som kom ut like etter første verdskrigen, førte til kraftig rabalder i samtida. Strachey inspirerte meg, fordi han skriv med psykologisk innsikt og medkjensle, kombinert med at teksten er respektlaus og har vidd. Bertrand Russel skreiv om boka, då han sat fengsla for pasifisme:

It is brilliant, delicious, exquisitely civilized. I enjoyed as much as any the Gordon, which alone was quite new to me. I often laughed out loud in my cell while I was reading the book. The warder came to my cell to remind me that prison was a place of punishment.²

¹ <http://www.tekstualitet.no/?p=761>

² *The Selected Letters of Bertrand Russell* av Bertrand Russell. Nicholas Griffin 2002.

Seinare har eg sjølv skrive biografi om den norskamerikanske flypioneren Thor Solberg. Rett nok ikkje i same litterære liga som Strachey og kollegaen hans frå Bloomsbury, Virginia Woolf. Men likevel. Arbeidet med boka lærte meg mykje om vala ein biografiforfattar må gjere. Eg tenkjer på slike val som forteljarstemme, dramaturgi, språklege sider ved teksten - og dei etiske vurderingane, til dømes.³ I sum blir denne mosaikken til ein konstruksjon, som igjen blir til bok. Å skrive biografi på denne måten er eit filigransarbeid, og eit sisyfosarbeid, der eg innsåg at eg aldri kom til å bli fornøgd med teksten. Det er alltid noko å rette på, alltid meir å skrive inn. Ein veit aldri når det er tid for å setje punktum. Likevel bestemte eg meg tidleg for ikkje å skrive for langt. Å produsere ein Nansen-biografi på åtte hundre sider til dømes, var aldri aktuelt. Dermed blei boka på i underkant av to hundre sider. Men sjølv om sidetalet er mindre, må teksten like fullt arbeidast med. I prinsippet er det dei same kompositoriske, etiske og litterære vurderingane som ligg til grunn. Retorisk kan ein dermed spørje; når er eit maleri ferdig? Kanskje aldri. Men redaktøren ventar, og deadline ventar, og så bra gjekk det at Samlaget ville eg skulle skrive fleire bøker.

Opseth

I arbeidet med masteroppgåva om Kjell Opseth, har mykje vore likt, men også mykje ulikt i høve til biografien eg skreiv om Solberg. I motsetnad til flypioneren er den tidlegare politikaren framleis i live sjølv om han har dårleg minne, og ikkje lenger kan brukast som primærkjelde. Kjell Opseth nærmar seg 80, og har gjennom åra takka nei til mange spørsmål frå folk som vil skrive biografien hans. Etter at eg fekk pengar til å skrive bok om den tidlegare samferdselsministeren frå NFF, tok eg likevel kontakt med familien. Kontakten førte til fleire rundar på telefon, og ein del korrespondanse fram og tilbake med familien og sonen Erik, før eg blei invitert på kaffi og lutherske småkaker i heimen til Kjell og Hjørdis i Førde. Der blei eg tatt godt imot, og møtet gjekk fint. Vi fekk ein lang og god prat. Tidleg i samtalen la Kjell vekt på at han ikkje hugsar så godt lenger, men at han likevel ville prøve å samarbeide så godt han kunne. Kona Hjørdis, som hugsar godt for alderen, (ho er eldre enn Kjell) var også hjelpsam og imøtekomande. Etter denne seansen, som varte i tre timar, takka eg for meg, sette meg i bilen og køyrte mot kysten, der mor mi då framleis budde. På veg utover fekk eg telefon frå sonen. Svaret var ja, Opseth-familien ville samarbeide om ein biografi.

³ Lenke til boka: <http://www.samlaget.no/nn-no/forfattarar/n/dag-h-nestegard.aspx>

Deretter starta eit omfattande arbeid med å hente inn kjeldemateriale frå Stortingsarkivet, Nasjonalbiblioteket, familien, og NRK-arkivet. I tillegg kom alle biografiane og sjølvbiografiane frå tida Opseth var aktiv. Eg tenkjer på bøker om Reiulf Steen, Gro Harlem Brundtland, Grete Knudsen, Sylvia Brustad, Thorbjørn Jagland, Gunnar Berge, Erik Solheim og mange fleire. Bøker frå andre parti- og samferdselsministrar som Dørum og Jakobsen stod også på lista. Men det viktigaste var intervjuar med folk som stod politikaren Opseth nær. Sissel Rønbeck, som var saksordførar for Gardermoen, og Gisle Handeland som var statssekretær i Samferdselsdepartementet, er to av dei viktigaste. Lista er lang, og før boka kjem i handelen blir ho garantert lenger.

Skihoppet som metafor

Parallelt med dette arbeidet starta skrivinga. Først som notatar og stenograferte intervju. Seinare som tekst som skulle på trykk. I løpet av andre semester på studiet skreiv eg eit essay om Opseth, der hovudpoenget var at han hadde vore skihoppar i ungdommen. Denne skihopp-metaforen bestemte eg meg for å gå vidare med, fordi eg meinte metaforen sa noko viktig om mennesket Kjell Opseth. Då eg kom så langt fram at eg kunne begynne å tenke på dramaturgi og komposisjon, bestemte eg meg for å begynne med eit fiktivt kapittel der han og brørne er i skibakken i Førde på 1950-talet. I opninga går eg rett inn i ein situasjon, det som litteraturteoretikarane kallar *in media res*. Teksten fokuserer på handlinga, utan innleiing. Slik gjorde eg det, fordi eg ville komme så nær den 14 år gamle Kjell Opseth som mogleg. Scena i dette kapitlet er rein fiksjon, men likevel ikkje meir fiksjon enn at Opseth-brørne hoppa mykje saman i bakken som er omtalt. Det konkrete hoppet er representativt for alle hoppa desse gutane dreiv med. Som forfattar fabulerer eg om kva den unge Opseth tenkte då han fauk nedover stillaset på veg mot hoppkanten og det lange svevet. Med det grepet forsterkar eg fiksjonen, som går over i fri fantasi. Uetisk vil sikkert nokon meine, men eg gjorde det for å få på plass tidskoloritten, seie noko om hopparens psykologi – og for å skape nerve i teksten. Å hoppe på ski er ikkje ufarleg, og det var kanskje farlegare den gong enn i dag. Forteljinga er skriven i historisk presens med grep frå skjønnlitteraturen. Så finn ein fleire døme på intertekstualitet, til dømes frå romanen Thorvald Steen skreiv om den unge guten som driv med skihopping.⁴

⁴ Thorvald Steen: *Vekten av snøkrystaller*. Forlaget Oktober, 2006.

Kjernen hos Opseth

Feministen Paula Backscheider har reformulert Woolf med forslaget om at det biografen egentleg vil, er å komme under overflata til *the person beneath, the core of the human being*.⁵ Det er akkurat dette eg har eg prøvd på med Opseth. Eg trur skihoppet nærmar seg kjernen Woolf snakkar om. Artikkelen frå Samtiden der Arild Linneberg skriv om skihoppets estetikk flettar hoppet saman med hellenistisk retorikk. Linneberg klarer å skrive fram ein samanheng mellom svevet og politikken som seier noko om kjernen hos Opseth. Det han seier om dei vågale skihopparane, stilhopparane og det planmessig dristige ved dei beste hoppa, og hopparane, kjenner eg igjen hos Opseth. Skihoppet representerer det viktigaste litterære grepet. Det er gjennom den metaforen eg har prøvd å nå Opseths psykologi.

Etter at skihoppet er unnagjort, går eg til dagen då Kjell Opseth blei samferdselsminister. Dette er kapitel to, og eg prøvar å lage eit portrett av mannen, der han står ved inngangen til det største politiske hoppet i karrieren. Opseth verkar nervøs då han tar imot nøkkelen frå den utgåande ministeren Lars Gunnar Lie frå KrF. Detaljen med dei blafrande buksebeina skreiv eg inn fordi scena viser at Opseth var prega av stundens alvor, sjølv om han gjorde sitt beste for å halde fasaden, og dermed oppretthalde det politiske omdømmet som fortalte om ein slugger ingenting beit på. Vidare i teksten prøvar eg å setje Opseth inn i ein større samferdselspolitisk samanheng, der eg ved hjelp av ulike kjelder samanliknar han med dei andre før han, som har hatt denne posten i regjering. Eg skriv også om heimfylket, som opplevde ein vegrevolusjon den tida han var statsråd. Bakgrunnen for det er todelt. For det første vil eg setje han inn i ein større sosial og kulturell samanheng. Like viktig er det å minne om at han fekk æra for å ha bygd langt fleire vegar og tunnelar enn dei han hadde ansvar for i heimfylket.

Først i kapittel tre, får vi historia om foreldre og besteforeldre. Her kjem den sosiokulturelle arven fram, og eg prøvar å seie noko substansielt om prototypen på ein sunnfjording, som er den etniske merkelappen på folk frå denne regionen i Sogn og Fjordane. Teksten går vidare til formande år. Ein slik kronologisk måte å legge opp teksten på, er kommentert av fleire av pensumforfattarane, mellom dei den britiske biografen Nigel Hamilton. Hamilton hevdar denne type kronologi må reknast som eit sjangerkrav, og viser til Shakespeare-skodespelet *Som dere vil ha det*.⁶ Karakteren Jacques seier i andre akt, scene VII:

⁵ Caine, side 40.

⁶ Til norsk ved André Bjerke. Aschehoug Forlag.

En enkelt mann
må spille mange roller i sitt liv.
Syv akter må han gjennomgå: Først barnet
som skriker, sikler i sin ammes armer.
(...)
Og så siste scene
som ender dette rare, rike drama:
Den annen barndom og totale glemsel,
helt uten tenner, øyne, smak – og alt.

Eg skriv heile tida med fokus på politikaren og det handlande mennesket. Brukar mykje tid på dei to største sakene hans, som var Stamvegen Bergen-Oslo, men den etterkvart så famøse Lærdalstunellen på 24 kilometer, og vedtaket som gjorde Gardermoen til ny hovudflyplass for Austlandet. I kapitelet som omhandlar IT Fornebu, prøvar eg å få fram at folk med sterk handlekraft risikerer å gå seg ideologisk vill. Dette er ei side ved Opseth eg ville belyse, og som passa godt i samanhengen. Mot slutten av teksten, i kapittelet om riksrett, kjem personlegdommen til Kjell Opseth tydelegare fram. Han er sta som den bibelske småprofeten Jona, men også eit maktmenneske i tradisjonen etter florentinaren Machiavelli. Tida etter at han gjekk ut av Stortinget i 2001, blei ikkje Kjell Opseths "finest hour". Det avsluttande kapitlet er om heimstadpolitikaren.

Kjell Opseth var samferdselsminister i seks år. Deretter sat han som kommunalminister for Jagland før han gjekk tilbake til Stortinget. Å skrive eit liv som strekkjer seg over nesten 80 år, og ein intens politisk karriere med eit uttal små og store saker, er umogleg over nokre titals sider. Korleis ein snur og vender på det, må forteljinga bli eit riss, som forsøksvis er både sannferdig og rettvist. Om eg har lukkast med å lage eit godt portrett av Kjell Opseth veit eg ikkje. Likevel trur eg at eg har lukkast med å forklare kva som gjorde at han fekk sakene gjennom. Som politisk "case" er karrieren til Opseth verdt å studere for dei som vil forstå kva den sterke handlekrafta botna i. Slik sett bør teksten ha relevans for fleire enn dei som er interesserte i politisk historie.

Fiksjon eller fakta?

I arbeidet med denne teksten tenkte eg ein del på boka Roy Jacobsen skreiv om Trygve Bratteli for nokre år tilbake. Biografien er basert på Brattelis private arkiv. Boka er interessant fordi forlaget sette merkelappen biografi på omslaget, men det ville ikkje Jacobsen vere med på. Sjølv kalla han boka ei forteljing. Det spesielle med boka, var at det ikkje var ein einaste fotnote mellom permene, inga litteraturliste, ingen intervjuobjekt. Kort sagt langt unna det vitskapelege idealet historikarane som skriv biografi held seg med. Jacobsen skreiv seg langt

inn i fiksjonen. Det andre ytterpunktet på aksen fakta-fiksjon i biografisamanheng, kan vere Esben Østbye med sin arkivstudie, som er meir i slekt med den tyske viteskaplege historieskrivinga. For Opseth sin del ligg vel teksten ein stad midt i mellom. Skihoppet er konstruert, men alle intervju, stortingsdokument, presseklipp og arkivmateriale er reelle nok. Slik sett er vel min tekst plassert mellom Østbye og Jacobsen. Eg skriv som journalist, men prøvar å strekke meg mot den litterære forfattarrolla. I tillegg har eg prøvd å skrive biografisk slik Lytton Strachey gjorde det. Meir litterært, og meir i retning romanen:

Strachey ble beskyldt for språklige og faktiske unøyaktigheter i *Eminent Victorians*. All oppstandelsen boken forårsaket, bare beviste at han var i stand til å gjøre Manning, Florence Nightingale, Gordon og de andre levende, som de ikke hadde vært siden de eksisterte korporlig, hevder Virginia Woolf i essayet *The Art of Biography* fra 1939.⁷

Strachey er også kjent for å skrive satirisk. Det kan ein neppe seie at Opseth-teksten er.

Biografen og objektet

Kva er det så med biografien og det biografiske? Allereie for 250 år sidan skreiv Samuel Johnson om sjangerens fascinasjon:

No species of writing seems more worthy of cultivation than biography, since none can be more delightful or more useful, none can more certainly enchain the heart by irresistible interest, or more widely diffuse instruction to every diversity of condition.⁸

Detaljert kunnskap om subjektet var for Samuel Johnson heilt avgjerande.

Johnson himself sometimes insisted that in order to write a man's life, one must have supped often with him and known him intimately.⁹

Biografien James Boswell skreiv om Johnson blir rekna som den beste skriven på engelsk.¹⁰ Likevel er kritikarane mange. Professor William C. Dowling meiner til dømes at boka "korrigerer" fleire kjende Johnson-sitat, sensurerer vulgære kommentarar frå mannen, og i

⁷ Egeland side 82.

⁸ Possing: *Et kritisk blik på biografien. Genren med mange liv*. Østling & Rosengren. Lun, Sekel, side 35.

⁹ Caine, side 31.

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Life_of_Samuel_Johnson

stor grad ignorerer Johnsons tidlege år. Dowling held fram at at Boswell har skrive ein mytisk versjon av Johnson.¹¹ Som forfattar kjenner eg meg igjen i dei dilemmaene Boswell må ha hatt. Så tett kontakt med Johnson hadde han, at dei blei gode vener. Boswell kom til å beundre mannen i så stor grad at det må ha vore vanskeleg å frigjere seg frå biografiobjektet for å skrive ut si eiga tolking uavhengig av lojaliten han må ha følt. I periodar har eg sjølv beundra politikaren Kjell Opseth, og handlekrafta hans. Difor har det vore viktig for meg å vere kritisk i arbeidet med biografien. Om eg har klart det i tilstrekkeleg grad veit eg ikkje, men eg har prøvd.

Forteljarstemma

Det er sagt at arbeidet til biografen kan samanliknast med det til detektiven eller psykoanalytikaren. Biografar har også blitt omtalt som puslespelleggarar – som om eit liv kan stykkast opp, og setjast saman igjen av den som skriv. Når innsamlingsarbeidet er kome godt i gang, må ein begynne å skrive på teksten som til slutt skal mellom permar. I den fasen melder spørsmålet om forteljarstemme seg. Parallelt med at eg skreiv om Opseth, hadde eg glede av å lese Michael Holroyds biografi *Lytton Strachey*.¹² Boka til Holroyd er eit døme på faktabasert kritisk biografi der den distanserte og objektive stilen blir sameint med den tolkande. I dette verket skjer det *oftest ved at biografen holder det kritiske nivået og det personlige fra hverandre*.¹³ Marianne Egeland skriv om det narratologiske skillet mellom biografiske forteljarar som deltar i hovudhandlinga, og dei som står utanfor, med andre ord det gamle skillet mellom *personal* og *autoral*, som kan førast tilbake til Platon. James Boswell er i den forstand personal forteljarar. Boswell skildrar venen Samuel Johnson, og figurerer som person i teksten. Han kommenterer, og er dramatiserende forteljar og aktør, noko Samuel Johnson avstår frå å vere i *Life of Richard Savage*. Samuel Johnson er i boka om Savage, autoral forteljar.

Forteljarstemma i teksten om Opseth, må kunne kallast personal. I masteroppgåva skriv eg inn meg sjølv i innleiinga. Eg viser til bakgrunn og kjennskap til Sogn og Fjordane Arbeidarparti, og fagrørsla på Vestlandet, som har vore formande for politikaren Kjell Opseth. Etter denne sjølvbiografiske passasjen, trekker eg meg tilbake som forteljar, og fell meir inn i rolla som formidlande journalist. Her og der kommenterer eg det som blir fortalt, men bortsett frå forordet, er mitt *eg*, lite til stades i teksten. Trass i dette, er vassmerke eg som

¹¹ Ibid.

¹² Publisert av forlaget Pimlico i 2011.

¹³ Egeland side 97.

forfattar set på teksten der like fullt. Marianne Egeland kommenterer dette fenomenet då ho siterer Berge Furre, og viser til boka han skreiv om Lars Oftedal. Egeland meiner biografien meir eller mindre subtilt er til stades i teksten, usynleg vevd saman med objektet gjennom, som Furre seier:

utvalet av hendingar, problemstillingar, vektlegging, fargelegging, sympati og motvilje. Det gjeld sjølv om avstand og kjeldekritikk er ulasteleg – og trugar ikkje vilje til sanning. Tvert imot – det trugs målet er venteleg større om ein innbillar seg at det er annleis.

Rolla til forfattaren

Ei anna side ved biografiskrivning som særleg Egeland er inne på, er at biografen spelar ei viktig rolle, eller kanskje meir presist forfattarens konstitusjon.¹⁴ Med det meiner eg at den som skriv fargar teksten med sitt blikk på verda. Eit nærliggande døme som kan illustrere dette poenget, gjeld dei to biografiane om Einar Førde som kom i 2007. Tor Obrestad skreiv fordi enka etter Førde spurte om han ville gjere det. Obrestad var fem år eldre enn Førde, og kjente han godt. Enka gav Obrestad tilgang til private arkiv, og alt han trengte av hjelp og bistand frå familie og nettverk. Samstundes kom Frank Rossavik med sin Førde-biografi på Spartacus. Rossavik møtte så vidt Førde i Stortingsrestauranten ein gong, men dette var det einaste fysiske møte mellom dei to. Korleis gjekk det så med dei to bøkene? I dag veit vi at Rossavik fekk Brageprisen, og at varianten til Obrestad fekk ei langt meir lunken mottaking.

Kan forklaringa vere at Obrestad er akademikar og Rossavik journalist? Nei, så enkelt er det ikkje. Obrestad er ein like halvstudert røvar som Rossavik, og det er her personlegdomen kjem inn. Obrestad, som lenge var aktiv på ytre venstre, ser meir alvorleg på livet, og er ein mindre lettleva mann enn Rossavik.¹⁵ Boka til Obrestad er tørrare og langt meir fagleg. Det er ein politisk biografi prega av fakta og grundige arkivstudiar. Rossavik på si side har skriva ein anekdotisk biografi med mange munnlege kjelder. Rossavik er meir humoristisk. Kanskje var det også kjernen hos Einar Førde?

¹⁴ Egeland, side 97.

¹⁵ Dette er doxa i pressemiljøet.

Opseth som positivist

Også om Kjell Opseth finst det mange mytar, men dei gjeld vaksenlivet, og alt han fekk til som samferdselsminister. Sjølv helste eg på Kjell Opseth då han blei statsråd hausten 1990. Etter det, har eg møt han fleire gonger. Først som NRK-reporter, og seinare som forfattar. Fordi det har blitt mange møter, kan det ofte vere vanskeleg å seie kva som er selektive minner, og kva som er fiksjon eller fakta. Det er vel slik Boswell kan ha kjent det då han skreiv om Johnson. Den posisjonen trur eg er ganske typisk for ein kvar biograf. Difor har eg prøvd å sjå på mennesket slik Boswell gjorde. Fordi Opseth kan vere vanskeleg å kome innpå, har dette vore utfordrande. Kjell Opseth meiner innsatsen han stod for er overdriven, og at alle sakene låg klar i departementet då han kom dit.¹⁶ Dette kan vere koketteri, men det kan også vere at sosialdemokraten Opseth er meir i slekt med positivistane enn mange er klar over. Den svenske professoren Kjell Jonsson, utdjupar det eg trur må vere eit slags grunnsyn hos Opseth. *Positivisterna tyckte att individets livshistoria var ett för litet faktum i samhällenas lagbundna färd mot nya framsteg.*¹⁷ Haldninga til Opseth er i grunnen ei stadfesting på at han er “old school.” Som livslangt Ap-medlem fødd på 1930-talet, er han forma av den positivistiske kulturen i partiet. Difor er han nok skeptisk til analysen professor Tore Rem gir av vår tid: *Er det ikke slik at vi befinner oss i en ny individets tidsalder? At det er en nyviktoriansk tillit til individet, et nyliberalistisk paradigme som råder?*¹⁸ Eller Arnhild Skre: *Kommunismens fall rundt 1990 markerte eit samanbrot i trua på systemforklaring og dei store ideologiane, og skapte ei sterkare fagleg interesse for enkeltindividets rolle i historia*¹⁹. Opseth er nok samd i at kommunismens fall var viktig for synet på individet, men eg trur det sit langt inne hos han, å nikke samtykkande til at enkeltindividet betyr så mykje frå eller til i den store samanhengen.

Etikk

Historieprofessor Gro Hagemann publiserte i mai ein tekst om etikk, og biografi, som er vel verdt å lese.²⁰ I artikkelen argumenter Hagemann for at ein biograf må respektere ”privatlivets fred”, og ta omsyn til ein persons renommé og ettermæle. Hagemann peikar ut sex, sjukdom og svik, som etiske minefelt for den som vil skrive historia om eit liv. I teksten om Opseth er

¹⁶ Intervjua i Førde mars, 2014.

¹⁷ Jonsson, Kjell: *Frihet eller determinism: principiella problem i den idéhistoriska biografins genre*. Stockholm, Carlsson., side 87.

¹⁸ *Hvor god er biografien?* Prosa 1-2005.

¹⁹ Skre, Arnhild. *Biografiens tilstand 2015*. Prosa 02/2015.

²⁰ <https://www.etikkom.no/fbib/introduksjon/metoder-og-tilnarminger/biografi/>

det nesten ingenting av dette. Privatmenneske Kjell Opseth har levd med same kona heile livet, eg kjenner ikkje til sjukdom som kan ha hatt betydning for hans politiske liv, og svik har eg heller ikkje funne. Det som måtte vere av kompromitterande eller kontroversielle forhold, gjeld virket hans som politiskar, som då han la strategien for Gardermoen-vedtaket, og fekk stortingspresidenten med på ein prosedyre som var på kant med Stortingets reglar for votering. Hagemann skriv vidare om tilgang til privatarkiv, men det seier Kjell Opseth at han ikkje har. Om han snakkar sant eller ikkje, er vanskeleg for meg å vurdere, men eg har liten grunn til å mistru han, og har i alle fall ikkje fått tilgang til noko privatarkiv. Alle mine kjelder har dermed vore opne. Mykje er henta frå media, offentlege arkiv og bibliotek. Resten er intervju med Kjell Opseth og andre sentrale menneske i livet hans. Biografien om Kjell Opseth vil difor ikkje bli noko ”bokbombe”, som avslører politikarens ”sanne” ansikt. Som forfattar har eg jobba ettereteleg, etter vanlege journalistiske kriterier. Det meste av det eg har funne er kjent frå før. Det nye er at eg i boka samlar alle fragmenta til ei heilskapleg livsskildring. Dramatikken ligg i den offentlege rolla han hadde som politiskar.

Biografisjangeren

Etter at biografisjangeren i mange år har vore sett ned på, kanskje særleg av dei faghistoriske miljøa, og omtalt som ”de dannedes Se & Hør”, har biografien fått eit oppsving det siste tiåret.²¹ Sjangeren er blitt meir akseptert og respektert, også i akademiske miljø. Denne vendinga blir omtalt som ”the biographical turn”.

Ein biografi blir ofte omtalt som eit livsskrift (“bio” + “grafi”; på gresk “bíos” + “gráfein”), og *en fortelling om en persons liv, der personen faktisk har levd (ikke oppdiktet) eller fortsatt er i live, og der intensjonen er å gjengi sanne opplysninger og sannheter om personens liv. Kildene kan være historikeres bøker om personen og perioden hun/han levde i, muntlige utsagn om personen, personens eventuelle selvbiografi, dagbøker, brev, søknader osv.*²²

Dei som skriv biografiar må vege to prinsipp mot kvarandre: Kontekst, som impliserer at den biograferte tilhøyrer ein kultur, eit land, ein generasjon osv., og individualiseringsprinsippet,

²¹ Caine, B. (201). *Biography and history*. Basingstoke, Palgrave, MacMillan. Side 1.

²² <http://home.hio.no/~helgerid/litteraturogmedieleksikon/biografi.pdf>

dvs. det særegne, spesielle, unike ved enkeltmennesket. Individets utvikling til å bli “seg sjølv” er sentralt, og mange biografiar formar historia om personen som ei dannelsesreise. Kvart individ representerer både seg sjølv og det samfunnet det tilhøyrer. Biografen vil finne årsakssamanhengar i ein persons val og liv. Biografien kan fokusere på vendepunkt i livet, på dramatiske val osv. Stoffet kan delast inn i fasar som modning, villspor, kamp, suksess, motgang. Biografien skal dreie seg om *det som har skjedd* i eit liv og kva betyding det hadde for personen sjølv, for andre, for samfunnet og historia.

Biografien er meir populær enn på lenge, og mange snakkar om at vi lever i ein gullalder for sjangeren. Sjølv om kunstnarbiografien truleg må reknast som den mest populære og omdiskuterte, alle fall i dei akademiske miljøa, lever også den politiske biografien i beste velgåande, ifølgje Possing:

Statsmænd og politikere fyldte mest i USA, Tyskland, Danmark og Norge, mens de intellektuelle dominerte interessen i Sverige. Konger og kejsere var dem, der optog de fleste sind i Frankrig, England og Norge. Biografier om kulturpersonligheder markerede sig stærkt i Norge, mens den kategori ikke fyldte så meget i de øvrige land.²³

Trass i dette har det vist seg vanskeleg å finne eit standardverk som definerer politikarbiografien. Eg har kontakta kapasitetar internasjonalt som Birgitte Possing, Barbara Caine, Åmås og Egeland her heime, og fleire av kollegaene til Barbara Caine i Australia. Ingen av dei ser noko klar bok som definerer denne undersjangeren. Sjølv har eg interessert meg for den politiske biografien sidan eg var i 20-åra som eg sa innleiingsvis, og har vel lest det meste av det som er kome på norsk sidan 1990-talet. Fordi eg no skriv om Arbeidarpartimannen Kjell Opseth har eg snakka ein del med Hans Olav Lahlum, som skriv om partifellen Reiulf Steen, og har skrive om andre politikarar tidlegare. Heller ikkje Lahlum, som må reknast som ein kapasitet på området, kjenner til noko standardverk. Eller min eigen redaktør på Samlaget, Sverre Tusvik, som har arbeidd med desse spørsmåla i ei årrekkje. Før eg seier noko meir om politikarbiografien, kan det vere føremålstenleg å drøfte biografisjangeren i eit større bilete.

²³ Side 80.

Arketypar?

Denne våren har den danske professoren Birgitte Possing gjort eit nytt forsøk på å definere biografien som sjanger. I boka *Ind i biografien* diskuterer ho over nesten 300 sider biografens stilling i vår tid.²⁴ Possing stiller i boka opp desse åtte arketypane:

- Spegelbiografien
- Hagiografien
- Personlegdomsportrettet
- Den fortolkande biografien
- Prismebiografien
- Liv-verk-tid-biografien
- Den polyfone biografien
- Den kollektive biografien

Interessant å merke seg at ho ikkje snakkar om *kunstnarbiografien*, *den politiske*, eller andre retningar innanfor sjangeren, slik til dømes den britiske forfattaren Nigel Thomson gjer det i si bok frå 2008, sjølv om den boka må reknast som meir av ei handbok i kunsten å skrive biografi. Hamilton er særleg opptatt av handverket, for forfattaren som skal skrive. Også Leon Edels klassikar frå 1987, diskuterer dei ulike variantane av den moderne biografien, men er meir generell i omtalen av dei konkrete variasjonane.

Sjangerkrav

Forfattar og professor, Hans Fredrik Dahl, meiner det nærast må reknast som eit sjangerkrav, at ein biografi skal omhandle heile livet, frå vogge til grav:

Slektsbakgrunn tilbake til besteforeldre hører med i enhver biografi, deretter objektets oppvekst og modningsår, så livets fulle blomst – her kommer vedkommendes hovedinnsats – fulgt av tilbaketrekning («fra de senere år»), til sist sykdom, ensomhet og død (om den biograferte har rukket å tre inn i siste fase).

Historikaren Dahl meiner biografien *Fremfor alt har (...) i motsetning til mange andre sjangere, en helt klar begynnelse og en like opplagt slutt. Dermed blir emnet for boka skåret*

²⁴ Possing, Birgitte: *Ind i biografien*. Gyldendal, København, 2015.

til så å si av seg selv.²⁵ Dahl kostar på seg eit poeng til, og viser til Førde-biografien Frank Rossavik fekk Brageprisen for. Professoren er opptatt av bokas skildring av forholdet Førde hadde til den kreftsjuke Gunn-Vigdis Olsen Hagen, og særleg detaljar kring hennar død og gravferd. *Slik er forventningen til biografien: Den skal avdekke det skjulte og offentliggjøre de hemmeligholdte punkter ved objektets liv. Det er i dag et sjangerkrav.*²⁶

Opseth hadde verken elskerinner eller alkoholproblem, og skatten betalte han med glede. Den personlege moralen var det lite å utsette på. Det er i grunnen lite å hente for den som vil lage skandale. Likevel er det mogleg å *avdekke skjulte punkter ved objektets liv*, slik Dahl peiker på. Opseth var sjenert og lukka når det gjaldt private forhold. Han kom liksom frå “ingenting”, snakka aldri om eigen bakgrunn. Difor “avdekker” masteroppgåva ein familiebakgrunn og fritidsinteresser som ikkje har vore kjent frå før. Den proletære slektshistoria har få vore klar over. At han hoppa mykje på ski i ungdommen, er heller ikkje kjent. Ei heller i kor stor grad dette har prega han som menneske og politiskar. Det kan høyrast prosaisk ut, men folk utanfor Førde veit ikkje at han var yngst av åtte søsken, mellom dei tre brør som var politiske aktive. Saman utgjorde dei ein ”firarbande”, som dreiv politikk på lokalplan. Også er det faren, som var sosialist og fabrikkarbeidar, ein ganske utypisk kombinasjon for Ap-folk i mellomkrigstida. Ingenting av dette er noko Kjell Opseth har prøvd å halde hemmeleg. Poenget er at han oppfattar det som politisk irrelevant, og dermed ingenting å snakke eller skrive om, fokusert som han var frå sak til sak. Men for meg som biograf blir alle desse opplysningane viktige i arbeidet med å skrive fram det som dreiv han som politiskar. Då blir sjenansen, stribukken, skihopparen, laksefiskaren og ektemannen, alt saman brikker i eit spel som i sum blir til eit bilete av ein handlekraftig politiskar. Om resultatet er så sensasjonelt veit eg ikkje, men informasjonen eg har fått fram er likevel ny for dei aller fleste. Om det ikkje var snakk om private skandalar, er det likevel nok av offentlege stemmer som meiner Opseth som politiskar var ein skandale. Carl I. Hagen til dømes, meiner Opseth ikkje hadde respekt for det han kallar *skattebetalernes penger*, og at han ukritisk brukte statlege midlar på stadig nye milliardprosjekt. Desse skuldingane, som også kom frå Odd Holten i Østfold KrF, resulterte i fleire rundar med krav om riksrett, særleg etter vedtaket om Gardermoen kom hausten 1992. Etter at flyplassen og Gardermobanen var banka gjennom i Stortinget, opplevde det politiske miljøet nesten ti år med samanhengande dramatik og rabalder knytt til Opseth si rolle i saka. Bråket omkring vedtaket kulminerte ikkje før Smith-kommisjonen la fram sin granskingsrapport i 2001.

²⁵ *Biografiens triumf. Om sakprosaens kommersielle suksess-sjanger*. Prosa 06|07.

²⁶ Ibid

Ein litterær sjanger?

Den som vil undersøke biografiens kår i det samtidige Noreg, oppdagar raskt det glimtvis heftige ordskiftet som gjeld sjangerens litterære grep. Jan Kjærstad til dømes, skriv om dette i ein kronikk i Aftenposten i 2000: *Biografens svakhet er simpelthen at den i så liten grad tar i bruk de virkemidler som den moderne romanen byr på. Hva om fiksjonens løgn er den beste sannheten?*

Som redaktør i Bok & samfunn opplevde eg stadig at forfattarane eg snakka med fortalte kor inngåande dei arbeidde med språket. Det mest kjente døma er Per Pettersson og Ingar Sletten Kolloen. Mindre kjente folk som Aina Basso og Anne Viken fortalte det same. Dei går over språket igjen og igjen for å prøve å heve det litterært. Slik har eg også arbeidd med teksten til masteroppgåva. Eg prøvar å få språket til å flyte når eg skriv. Kanskje som Hemingway, eller Fløgstad eller Solstad. Her burde eg sikkert vore meir intellektuell og definert klårare kva eg meiner. Men saka er den at eg langt på veg skriv intuitivt. Det er først når eg har skrive, og tar ein utskrift, eg ser kor god eller dårleg teksten er. Når eg les, er også den aktiviteten intuitiv. Dette sitatet frå Margaret Atwood uttrykker meir presist kva eg meiner:

When you are in the middle of a story it isn't at story at all, but only confusion; a dark roaring, a blindness, a wreckage of shattered glass and splintered wood; like a house in a whirlwind, or else a boat crushed by icebergs or swept over the rapids, and all aboard powerless to stop it. It's only afterwards that it becomes anything like a story at all. When you're telling it to yourself or to someone else.²⁷

Verdt å nemne er Dag Solstads famøse slakt av biografien historieprofessor Ole Kristian Grimnes kom med om industrireisaren Sam Eyde i 2001.²⁸ Ibsenbiografen Ivo de Figueiredo kommenterer bokmeldinga i PROSA nokre år etter:

Biografien er for Solstad nemlig en opplagt litterær sjanger, og han mener at litterære strukturerer nærmest med nødvendighet tvinger seg på livsskildringen. Dersom biografien ikke er seg bevisst disse litterære føringene, risikerer han å falle for de

²⁷ Atwood 1996, brukt i anslaget til dokumentarfilmen *Stories We Tell* (Sarah Poley 2012).

²⁸ Dag og Tid. Nr. 50/2001.

platteste grepene. Men han stanser ikke her, for Solstad hevder også at historikeren Grimnes blir en dårligere historiker ved å svikte det litterære prosjektet i biografien.²⁹

Denne diskusjonen om fiksjon vs. røyndom representerer eit viktig og levande ordskifte eg gjerne skulle sagt meir om. Men ettersom rammene for fagartikkelen er relativt avgrensa, og fleire andre poeng må nemnast, er det ikkje rom for å seie noko meir utdjupande om ”striden” mellom det faghistorisk kjeldekritiske og dei meir litterære grepa. La meg likevel føye til historikaren Hayden White, som blir knytt til det som blir omtalt som *den narrative vendinga*. Kjernen hos White er at ei kvar historieframstilling har ein narrativ struktur, og at det er ein samanheng mellom form og innhald.³⁰

Politikarbiografien

Våren 2009 arrangerte Norsk Biografisk Selskap, i samarbeid med Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, eit seminar på Litteraturhuset i Oslo.³¹ På det seminaret snakka historikaren Halvard Tjelmeland om politikarbiografien, eller meir konkret: Sjangerkrav og kvalitetskriterium i spennet mellom intimisering og overpolitisering.³²

Tjelmeland gav seinare ut foredraget i artikkelform. I teksten diskuterer han om det er skilnad på å skrive historia om eit individ i høve til ”å skriva kva som helst slags historie.” Han avviser at biografien kan eller bør utviklast til ein eigen disiplin, og meiner det er snakk om ein sjanger. Så ser han på diskusjonen om den teoretiske fornyinga, og meiner det er eit fellestrekk ved dei mest sentrale aktørane i diskusjonen om teoretisk fornying av biografisjangeren, at dei nettopp ikkje er historikarar, men har bakgrunn i språk og litteratur. Han hevdar vidare at sider ved diskusjonen er prega av fordommar, og postulerer at det *eigentleg* handlar om god eller dårlig vitskap. Deretter listar han opp ei heil rekke punkt som er meint å understøtte påstanden om at argumenta som blir haldne fram i diskusjonen om biografisjangeren, ikkje er særigne for det å skrive biografi. Det er såpass viktig det han seier, at eg har valt å ta med heile sitatet:

²⁹ *Biografien og de to riker*. Prosa 01/03.

³⁰ <http://users.ox.ac.uk/~spet0201/lectures/histlink/whiteho.html>

³¹ <http://litteraturhuset.no/program/2009/03/biografikonferanse.html>

³² Tjelmeland, Hallvard: *Politikarbiografien. Sjangerkrav og kvalitetskriterium i spennet mellom intimisering og overpolitisering*. Festskrift til Knut Einar Eriksen. I politikens irrganger, LO Media, 2009.

Det gjeld slike ting som a) faren for at biografien identifiserer seg med den biograferte, at det ikkje blir etablert tilstrekkeleg distanse. Sjølv sagt er ikkje dette særeige for biografien, problemet med å halda distanse til forskingsobjektet gjeld allment i samfunnsforskinga, anten det gjeld kollektive eller individuelle aktørar. Det gjeld b) at biografien skal styra etter ideal om å gi ei komplett framstilling av livsløpet – noko som sjølv sagt ikkje er mogleg. Ein god biografi er sjølv sagt klar over at det må gjerast medvitne val. Det blir innvendt at c) biografane gjerne ikkje bryr seg om å dokumentere påstandane sine gjennom skikkelege referansar, noko som sjølv sagt også går på dårleg eller godt handtverk, meir enn sjangeren. Det blir gjort til eit særpreg for sjangeren at forfattarane d) ligg under for essensialistisk tenkning, at det skal vera mogleg å finna ein konstans i livsløpet som skulle kunna representera den ”eigentlege” personlegdommen. (...) men også dette går på antikvert historiefagleg tenking meir enn på sjangeren. Det same gjeld påstanden om at biografien gjerne har e) ein innebygd teleologi, ei forestilling om at sluttresultatet alt låg i barndommen. I dette ligg det også f) at ein impliserer ein apriorisk samanheng og linearitet i livsløpet, at det er snakk om eit heilstøypt livsløp. Det blir g) hevda at ein veikskap med biografien er at den biograferte blir framstilt isolert, utan å bli sett i samanheng med relevante omgjevnadar. Kontekstualisering og analyse høyrer med i all vitskapleg fagprosa, uavhengig av sjanger. Skilje mellom god og dårleg, profesjonell og amatørisk, gjeld også h) kritikken for at biografien er hefta med svak forfattarstemme. Ei profesjonell historisk framstilling føreset ein myndig og tydeleg forteljar. Nokre meiner at i) forteljinga er eit konstituerande trekk ved biografisjangeren, som ikkje biografane har tatt inn over seg.

Tjelmeland og Opseth

Historikaren Halvard Tjelmeland postulerer at poenget med politikarbiografien må ligge i det politiske. *I omgrepet politikarbiografi må det liggja at det er eitt aspekt ved eit livsløp som er fokusert og som legitimerer biografiprojektet, nemleg biografifjenstanden som eit politisk menneske.*

Eg vil hevde at det som gjer ein biografi til ein politikarbiografi er at den aktuelle personen er ein *aktør*, han eller ho *handlar*. I Kjell Opseth si livssoge er det nettopp *det handlande menneske* som står i sentrum. Difor har eg tatt føre meg med det handlande politiske mennesket. Tranmæl-sitatet først i teksten er eit frampek som understrekar at for

arbeidarrørsla har *handling* alltid vore det sentrale. Det å få noko gjort. Kjell Opseth snakkar om dette heile tida, at det er dei konkrete resultata på bakken som er det viktigaste.

Handlingane til Opseth, det at han fekk gjort så mykje, er bevis på det.

Individet

Så kan ein spørje seg om individet faktisk utgjer ein skilnad forhold til dei strukturelle forholda vi alle lever under. Eg har høyrte Einar Førde snakke om individet i historia. Førde var langt på veg samd med strukturalistane i at individet er utan betyding i den store samanhengen, at det er strukturane som er avgjerande. Men når det gjeld Einar Gerhardsen, meinte han at landsfaderen faktisk utgjorde ein skilnad i kraft av sine eigne individuelle særtrekk. Tjelmeland er inne på det same, og siterer den russiske filosofen Plekhanov, som på 1890-talet skreiv om *Personlegdommens rolle i historia*. Plekhanov meiner personlegdommen spelar ei rolle, men først og fremst ved å vere på høgde med dei objektive vilkåra i samtida for politikktvikling. Eit klassisk døme på dette kan vere Lenin, som lærte mykje av Plekhanov, eller vår eigen Gerhardsen som eg har vore inne på. Men dette betyr ikkje at utgangspunktet alltid må vere at vedkommande spelte ei avgjerande rolle politisk. Kva slags rolle må nettopp vere gjenstand for diskusjon, ein grunnproblematikk, slik vi ser det med Opseth si rolle i Stamvegen og Ringeriksbanen, der avisforteljingane har handla om hestehandlaren. Min research viser tvert imot at det var SV og Hanna Kvanmo som først såg desse to prosjekta i samanheng. Opseth var den som velsigna forslaget, og fekk det gjennom i Stortinget, men han var ikkje opphavsmannen.

Så prøver eg å analysere kva det er med individet som verkar inn på politikken, understreka mellom anna med sitatet frå lokalhistorikaren Johs. B. Thue, som meiner Opseth kanskje først og fremst var ein ekstrem heimstadpolitikar. I forlenginga av dette prøver eg å diskutere synet på forholdet mellom normer og interesser, kva slags haldningar som ligg til grunn for aktøren sine handlingar. Forholdet mellom individuell autonomi og strukturell føring har eg forsøkt å ha som eit grunntema i analysen av Opseth, og har latt det bli gjenstand for drøfting gjennom biografien.

Fokus på politikk

Slektshistoria har eg prøvd å rulle opp på ein måte som viser at historia er relevant i forminga av biografiobjektet. I den samanhengen har faren Karl, og farfaren Ludvig, ei viktig rolle. Difor skriv eg ganske mykje om dei to, og særleg livsløpet til faren. Men også brørne med vekt på eldstebroren, som gjekk på LO-skulen Sørmarka like etter krigen, og fekk nærkontakt

med dei store Ap-kanonane i samtida. John var tidleg i 20-åra då han sat under kateteret til kadrane som fronta den politiske linja etter krigen. Sett med våre dagars auge står Sørmarka fram som noko av ein misjonshøgskule i desse åra, slik skulen er skildra av historikar Harald Berntsen.³³ Inntrykka broren kom heim med, sette spor i den unge Kjell Opseth.

Poenget er at det fremste kravet til ein politikarbiografi etter mitt syn, er at fokuset må ligge på politikken. Fordi temaet er politikarbiografi, er det det som er relevant for personen som politisk menneske, som bør stå i sentrum. Dermed må ein undersøke dei ulike posisjonane biografiobjektet var involvert i frå sak til sak. I ein karriere som strekkjer seg over meir enn førti år som i tilfellet med Opseth, er det umogleg å få med alt. Då må ein sjå på dei viktige sakene, følgje dei store linjene i personens liv, og prøve å avdekke vedkommandes politiske konstitusjon. Fordi objektet tilhøyrer ein større vev, finst det også linjer og fraksjonar vedkomande var for eller imot, internt i partiet. Eg har plassert Kjell Opseth i ein teknokratisk tradisjon, lett til høgre for sentrum. Dei andre markante representantane eg skriv om, som Kåre Fostervold, Oddleif Fagerheim og Einar Førde, hørde til på venstresida og var langt meir ideologiske. Men historia om Kjell Opseth er ikkje berre forteljinga om eit enkelt menneskes liv. Sunnfjordingen har spelt ei sentral rolle i Sogn og Fjordane Arbeidarparti sidan tidleg på 1970-talet. Difor fungerer forteljinga om Opseth også som ein spegel, eller eit prisme, der ein blir kjent med det politiske miljøet i fjordfylket, og særleg Arbeidarpartierts indre liv med dei indre spenningane eg har vist til.

Politikkhistorie eller politikarhistorie?

Så har eg valt å skrive kronologisk og sikkert også teleologisk – at alt i frøet låg den store eika. Dei sosioøkonomiske forholda kjenner eg frå eigen bakgrunn, og historie. Dette skriv eg då også om i forordet. Kjell Opseth representerer seg sjølv, men han representerer også kulturen lokalt, fylket osv. Difor brukar eg ein del sider på å sette mannen inn i den lokale sosiokulturelle konteksten. Faren med det er at ein kan risikere å skrive fram ein hagiografi ettersom Kjell Opseth både var, og er, svært populær i heimfylket. Som sunnfjording har eg i periodar identifisert meg med hans politiske prosjekt. Som journalist og forfattar har ambisjonen vore å halde kritisk distanse. Halvdan Koht, som må reknast som ein av 1900-talets store biografar, formulerte seg slik, i sitt utsyn over den faglege utviklinga si: *Dei einskilde fakta kan stå. Men samanbindinga, syntesen, er subjektiv, og kvar ein granskar må gjera si eiga.*³⁴ Det har vore viktig for meg å undersøke i kor stor grad det politiske arbeidet

³³ Sørmarka 1939-1989. Tiden Norsk Forlag, 1989.

³⁴ Koht 1951:164/Sigmund Skard: *Mennesket Halvdan Koht*. Samlaget 1982.

til politikaren skal forståast ut frå det politiske nivået. Med det politiske nivået meiner eg kommune- eller fylkestingspolitikk, eller storting og regjering. I løpet av den undersøkinga kan det vere at eg til tider overpolitiserer, at det blir for mykje partipolitikk og for lite om mennesket Opseth. Dersom det berre er dei politiske handlingane og haldningane biografien tar opp, blir det politikkhistorie – ikkje politikarhistorie. Årsaka til at eg har konsentrert meg om politikaren meir enn mennesket, er fordi det nettopp er det politiske mennesket eg har vore mest interessert i å skrive om. Som journalist har eg funne at det fokuset er det mest interessante, ved ein elles mindre interessant person.

Den andre grøfta Tjelmeland skriv om, og som gjeld faren for intimisering, held eg god avstand til. Ettersom både Kjell og kona Hjørdis, er relativt tilknappa når det gjeld privatlivet, har det aldri vore noko utstrekt fare for at forteljinga skulle bli verken klam eller intim. Ingen skandalar er avdekka, ingen alkoholproblem eller anna grums frå dei mange kjeldene eg har intervjuar og hatt kontakt med. Kjell Opseth arbeidde seint og tidleg, slik statssekretæren hans vitnar om. Opseth kunne dei politiske sakene til fingerspissane. Som Tjelmeland er inne på må politikaren vere på høgde med situasjonen skal vedkomande lukkast politisk.

Språk, struktur og stil

Oppgåva er skriven etter ein klår kronologi. Grepet er kanskje lite originalt, men fungerer effektivt for lesaren ettersom teksten faldar seg ut på ein grei og forståeleg måte.

Dramaturgisk kan ein vel snakke om forteljinga som mosaikk. Språklege bilete er nemnt, som at den karakteristiske haka blir samanlikna med mulen på ein hest. Teksten må kunne kallast relativt normal journalistisk prosa, det som blir kalla sakstil eller mellomstil der tekstens hovudformål er å gje sakleg informasjon. Kontrasten mellom Opseth og Einar Førde får etter mitt syn klårare fram Opseths hardtarbeidande, gråare og meir seriøse profil. Språket er variert med bruk av logiske markørar som markerer årsaksforhold. Også motsetnadsmarkørar er brukt.

Avslutning

Eg begynte med å skrive om eigen fascinasjon for sjangeren. Alle desse bøkene eg har lest gjennom åra, gjer krav på ei plassering innanfor biografisjangeren, sikkert også fordi forlaga veit at biografien er ein populær sjanger, som potensielt kan gje gode pengar i kassa. Då er det enklare å plassere dei der. Eg tenkjer på slike titlar som den journalisten og juristen Johan Hambro, skreiv om faren C. J. Hambro. I den boka brettar han ut forholdet faren hadde til

elskerinna som budde på Bristol. Og eg tenkjer på bøkene Harald Berntsen skreiv om Borten og Nygaardsvold. Dette er mursteinar for spesielt interesserte. Eller det forrykande dobbeltbandet Haakon Lie skreiv om Martin Tranmæl. Lahlum om Oscar Torp, og Rossavik som nemnt. I biografimiljøet ventar mange no på den store Gro-biografien Olav Njølstad arbeider med, etter at han leverte ei solid bok om Jens Chr. Hauge. Eg har lest alle bøkene journalisten Egil Helle skreiv om dei tidlegare Ap-toppane Oscar Torp (1982), Einar Gerhardsen (1987), Christian Holtermann Knudsen (1988), Nils Langhelle (1991) og Kyrre Grepp (1995). Gode forteljingar alle saman, som eg har vore inne på. Bøkene er korte og ikkje prega av tung historiefagleg tyngde. Skal ei bok bli folkelesnad (som forlaget ofte vil), må boka fungere som forteljing. Er det historikarlauget som skal sjarmerast, kan boka godt vere tung og fungere som oppslagsverk/dokumentasjon for framtidige generasjonar. Eg trur det er eit viktig spørsmål kven ein skriv for, og der kan sikkert norske forlag gje forfattaren større motstand.

I arbeidet med Opseth-teksten har eg vore gjennom mange av bøkene som gjeld hans generasjons politikarar. Dei fleste av desse bøkene er etter mitt syn ganske skuffande. Grete Knutsen, Sylvia Brustad og Gunnar Berge skriv alle om livet på Stortinget og i regjering, men på eit vis som er dørgande kjedelig. Dei burde lære av Jens Haugland, som skreiv *Dagbok frå kongens bord*, og fleire andre bøker frå det indre liv i Arbeidarpartiet og på Løvebakken. Lojaliteten til Haugland låg hos lesaren, og han fekk hard medfart av det politiske miljø då bøkene kom. Sjangeren sjølvbiografi innanfor det politiske feltet er heller ikkje mykje å rope hurra for. Eg tenkjer særleg på dei to banda frå Gro, som er fulle av sjølvskryt, og forsøk på å vinne for lengst tapte slag. Dessutan er dei litterært svake. Kor kjeldekritiske dei er, kan ein også lure på. Heller tendensiøse vil mange hevde, der føremålet er å reinvaske eige namn for historiebøkene. Den beste Gro-boka så langt, er ikkje den NRK-journalist Per Arne Bjerke skreiv etter å ha vore presserådgjever for Gro, men boka dei politiske journalistane Steinar Hansson og Ingolf Håkon Teigene skreiv på 1990-talet, og som fekk tittelen *Makt og mannefall*. Generelt kan ein vel seie at norske forlag bør tenke meir på kor godt eller dårleg biografiane dei publiserte er fortalte. Schibsted-boka VGs Elisabeth Skarsbø Moen skreiv om Sp-toppen Ola Borten Moe, burde til dømes ikkje vore utgitt så fort. Særleg imponerande er heller ikkje boka VGs politiske journalist Frithjof Jakobsen skreiv om Erna Solberg nyleg.

Som ein forstår er det på grovt sagt tre miljø som skriv biografiar her til lands. Vi har dei politiske journalistane, som aldri har tid til å arbeide med teksten, fordi dei heng fast i eit paradigme der det aller viktigaste er å få sakene fort ut. Så har vi dei akademiske miljøa, som ofte blir for omstendelege, og skriv tunge bøker få orkar å lese. Til sist har vi dei meir

profesjonelle forfattarane, som tenkjer litterært og vel må kunne kallast ein slags hybrid mellom forskar og journalist. Denne gruppa beveger seg litt hit, og litt dit på aksen mellom akademia og journalistikk. Som vi har sett i sitatet frå Åmås, risikerer dei å bli møtt med kritikk om at dei er for opphengt i skjønnlitterære grep. Underforstått er dei ikkje så ”hard core” forskarar som mange i historikarlauget gjerne skulle ha sett av dei var.

For eigen del har eg vore journalist i mange år. No sit eg i styret for Norsk Biografisk Selskap der folk frå historikarfaget og forlag er overrepresentert. Teksten min om Opseth er sjølv sagt prega av at eg er journalist, men fordi eg har skrive ei bok tidlegare, meiner eg å ha utvikla ei større forståing av kor viktig den gode forteljinga er. Masteroppgåva som skal bli bok har eg jobba med i snart to år. Det betyr at eg har brukt mykje tid på arbeidet, som vanskeleg kan avfeiest som lettbeint journalistikk som må raskt i trykken (eller på nett, heiter det vel i våre dagar). Eg håpar biografien om Kjell Opseth blir ei bok folk flest kan ha glede av, og som har noko å fortelje om norsk politikk og demokrati, eller meir konkret: korleis ein kan få gjennom sakene i eit Storting som tidvis er prega av for mykje spel og taktikkeri.

Litteratur

- Aabø, Stein: *Sylvia Brustad*. Cappelen Damm 2012.
- Abbot, H. P. *Narrative and life*. I The Cambridge introduction to narrative. Cambridge, Cambridge University Press. 2008.
- Andersen, Merete Morken: *Skriveboka*. Oslo: Aschehoug 2008.
- Andersen, Øivind: *I retorikkens hage*. Universitetsforlaget 2000.
- Askeland, Norunn: *Metaforer i fagtekstar og lærebøker*. I Eva Maagerø og Elise Seip Tønnessen (red): Å lese i alle fag. Oslo: Universitetsforlaget 2006.
- Barthes, Roland *Bildets retorikk*. I Roland Barthes: I tegnets tid. Utvalgte artikler og essays. Oslo: Pax 1994.
- Bekkemellem, Karita: *Mitt røde hjerte*. Aschejoug 2009.
- Benkow, Jo. *Folkevalgt* 1988.
- Berge, Gunnar *Til kongen med fagbrev*. Aschehoug 2011.
- Berggrav (red.): *Maktens høyborg. Statsministerens kontors historie og politiske hovedsaker siden 1945*, Cappelen 1997.
- Berggren, Henrik: *Olof Palme. Aristokraten, som blev socialist*. Politikens Forlag 2011.
- Bertnsen, Harald: *I malstrømmen: Johan Nygaardsvold 1879–1952 1991*. Aschehoug 1991.
- Berntsen, Harald: *Staurberaren Per Borten* Aschehoug 2007.
- Berntsen, Harald: *UT. Fra en oppvekst i forrige århundre*. Aschehoug 2001.
- Berntsen, Thorbjørn *Klar tale! Fra dokk til ting*. Tiden 1988.
- Bjerke og Ekeberg: *Statsministeren. Makten og mennesket*, Gyldendal 1996.
- Bondevik, Kjell Magne: *Et liv i spenning*. Aschehoug 2006.
- Borgen, Per Otto: *Norges statsministre*. Aschehoug 1999.
- Boswell, James: *The Life of Samuel Johnson*. Everyman's Library 1993.
- Brundtland, Gro Harlem: *Mitt liv 1939–86*. Gyldendal 1997.
- Brundtland, Gro Harlem: *Dramatiske år 1986–96*, Gyldendal 1998.
- Bye, Ronald: *Sersjanten*. Gyldendal Forlag, Oslo 1987.
- Bye, Ronald: *Spillet*. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1995.
- Bye og Sjøe: *Post festum Gardermoen – Maktspillet om Gardermoen*. Universitetsforlaget 2001.
- Caine, B. *Biography and History*. Basingstoke, Palgrave MacMillan. 2010.

- Christensen, Marit. *Moren*. Aschehoug 2013.
- Dahl, Hans Fredrik. *Biografiens triumf. Om sakprosaens kommersielle suksess-sjanger*. Prosa 06/2007.
- Djupedal, Torkjell: *Førde kulturhistorisk vegvisar*. Selja Forlag 1998.
- Dørum, Odd Einar: *Med liv og sjel*. Cappelen 1999.
- Edel, L. *The figure under the carpet*. I *Telling lives: the biographer's art*. New Republic Books 1979.
- Edel, Leon. *Writing Lives. Principia Biographica*. Norton Paperback, 1987.
- Egeland, M. *Hvem bestemmer over livet?: biografien som historisk og litterær genre*. Universitetsforlaget 2000.
- Egeland, M. *Litterære personer slår tilbake. Tilfellet Sylvia Plath*. Nytt Norsk Tidsskrift. 2012.
- Eide, Ove: *Jakob Sande*. Samlaget 2006.
- Figueiredo, Ivo de. *Biografien og de to riker*. Prosa 01/2003.
- Furre, Berge: *Soga om Lars Oftedal*. Samlaget 1990.
- Førde, Einar: *Vi er alle sosialdemokrater*. Gyldendal 1981.
- Førde, Einar. *Innsyn*. Samlaget 2005.
- Førde, Einar. *Utsyn*. Samlaget 2005.
- Førsund, Finn Borgen: *Førde Sementvare 1930-2000*, Selja Forlag 2000.
- Garbo, Gunnar: *Til venstre for Venstre*. Cultura Forlag 1997.
- Gauslaa, Stein: *Presthus*. Cappelen 1988.
- Greve, A. *Knausgård ulest: et eksperiment*. Marg (3/4) 2010.
- Gillies; H-G. *Approaching the text i Writing Lives: Literary Biography*. Cambridge, Cambridge University Press. 2009.
- Haakonsen, Halvorsen, Rasmussen: *Pionerer viste vei i Grenland*. Skiensfjordens Polytekniske Forening. 1999.
- Hägg Gärän: *Mussolini. En studie i makt*. Spartacus 2009.
- Hansen Guttorm: *Der er det godt å sitte. Hverdag på Løvebakken gjennom hundre års parlamentarisme*. Aschehoug 1980.
- Hambro: *Liv og drøm*. Aschehoug 1984.
- Hamilton, N. *How to do a biography: a primer*. Cambridge, Harvard University Press. 2008.
- Hansson og Teigene: *Makt og mannefall. Historien om Gro Harlem Brundtland*, Cappelen 1992
- Haugland, Jens: *Dagbok frå Kongens råd*. Samlaget 1986.

Haugland, Jens: *Dagbok frå Løvebakken*. Samlaget 1988.

Helland, Kristian: *Pietist i kulturkamp. Nils Lavik og framveksten av Kristeleg Folkeparti*. NLA-forlaget. 2003.

Helle, Egil: *Oscar Torp*. Gyldendal 1982.

Helle, Egil: *Einar Gerhardsen*. Gyldendal 1987.

Helle, Egil: *Christian Holterman Knudsen*. Gyldendal 1988.

Helle, Egil: *Nils Langhelle*. Gyldendal 1991.

Helle, Egil: *Kyrre Grepp*. Gyldendal 1995.

Hermann, Richard: *Med skjebnen i hånden Churchill-slekten i krig og fred*. Cappelen 1995.

Hernes, Stein: *Tony Blair*. Genesis Forlag. 1998.

Holroyd, Michael: *Lytton Strachey: The New Biography*. W. W. Norton & Company 2005.

Hovdenakk, Sindre: *Johan Ludwig Mowinckel*. Schibsted 2014.

Høidal, Oddvar: *Trotsky i Norge*. Spartacus 2009.

Jacobsen, Frithjof: *Prosjekt statsminister. Erna Solberg og veien til makten*. Gyldendal 2013.

Jakobsen, Johan J.: *Mot strømmen*. Gyldendal 2000.

Jacobsen, Roy. *Trygve Bratteli. En fortelling*. Cappelen, Oslo 1995

Johnsen, Sigbjørn: *Æille åra innaførr*. Gyldendal 2010.

Kjeldsen: *Retorikk i vår tid*. Spartacus Forlag 2006.

Knudsen, Grete: *Basketak. Mine år med Brundtland, Jagland og Stoltenberg*. Kagge. 2013.

Knutsen, Sverre og Knut Boge, *Norsk vegpolitikk etter 1960*. Cappelen Akademisk 2005.

Korvald, Lars: *Politikk og kall*. Rocon AS 1982.

Kullerud, Dag: *Hans Nielsen Hauge*. Aschehoug 1996.

Kvanmo, Hanna: *Anders Langes Saga*. Samlaget 1993.

Lagerkrantz, O. *Något om att skriva biografi. I Att skriva människan: essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*. Forlag, Stockholm 1997.

Lahlum: *Haakon Lie*. Cappelen Damm 2009.

Lahlum: : *Oscar Torp*. Cappelen Damm 2007.

Langslet: *John Lyng – Samarbeidets arkitekt*, Cappelen 1989.

Lie, Haakon: *Loftsrydding*. Gyldendal 1980.

Lie, Haakon: *Martin Tranmæl. Et bål av vilje*. Gyldendal 1988.

Lie, Haakon: *Martin Tranmæl. Veiviseren* . Gyldendal 1991.

Lie, Haakon: *En sjømanns saga. Andrew Furuseth, havets Abraham Lincoln*. Gyldendal 1993.

Linneberg, Arild: *Skihoppets estetikk*. Samtiden nr. 1, 1994.

Lothe, Jakob Litteraturvitenskapelig leksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget 2007.

Lorenz, Einhart.: *Willy Brandt - Et politisk liv*. Res Publica 2013.

Machiavelli, Niccolò: *Fyrsten*. Kagger 2007.

Montefiore, Simon Sebag: *Stalin*. Cappelen Damm 2006.

Morris, Edmund: *Ducth. A memoir of Ronald Reagan*. Random House 2009.

Nedrebø, Yngve: *Audun Huggleiksson*. Selja Forlag 2002.

Nilsen og Østerberg: *Statskvinnen. Gro Harlem Brundtland og nyliberalismen*, Aschehoug 1998.

Nordeide & Sperbund: Luftkampen over Sunnfjord 9. februar 1945. Selja Forlag 2003.

Nordli, Odvar: *Vi så kornmoglansen*. Aschehoug 1994.

Obrestad, Tor: *Einar Førde*. Samlaget 2007.

Olstad: *Einar Gerhardsen*. Universitetsforlaget 1999.

Posing, Birgitte. *Ind i biografien*. Gyldendal, København. 2015.

Rem, Tore. *Hvor god er biografien?* Prosa 01/2005.

Renders, de Haan: *Theoretical discussions of biography*. The Edwin Mellen Press. 2013.

Retzer, Berit Ruud: *Makten, myten og mennesket. Jens Evensen*. BBG Forlag 1999.

Rossavik, Frank: *Stikk i strid. Ein biografi om Einar Førde*. Spartacus 2007.

Salvesen, Geir: *Thorvalds verden*. Schibsted 1994.

Schönbeck, Elisabeth: *Lillesøster hopper fallskjerm*. Versal Forlag 2009.

Service, Robert: *Lenin. En biografi*. N. W. Damm & sønn. 2004.

Skard, Sigmund: *Mennesket Halvdan Koht*. Samlaget 1982.

Slagstad, Rune: *De nasjonale strateger*. Pax 2001.

Skarsbø Moen, Elisabeth: *Jens Stoltenberg* 2002.

Skarsbø Moen, Elisabeth: *Ola Borten Moe*. Vigmstad & Bjørke. 2013.

Skotheim, Svein: *Keiser Wilhelm i Norge*. Spartacus 2011.

Skre, Arnhild. *Biografiens tilstand 2015*. Prosa 02/2015.

Soleim, Marianne Neerland: *Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945*. Spartacus 2009.

Solheim, Erik: *Politikk er å ville*, Cappelen Damm 2013.

Steen, Reiulf: *Maktkamp*. Tiden Forlag, Oslo 1989.

Steen, Reiulf: *Ideene lever*. Gyldendal 1992.

Steen, Reiulf: *Jordskjelv*. Gyldendal. 2000.

Steen, Reiulf: *Ørnen har landet om Arbeiderpartiets strateger*. Gyldendal 2003.

Steen Thorvald: *Veksten av snøkrystaller*. Forlaget Oktober 2007.

Strachey, Lytton: Eminent Victorians. Oxford University Press. 1918.

Syse, Jan. P.: *Ta ikke den ironiske tonen*. Forlaget Press 2003.

Søbye, E. *Hva er en arkivstudie? I Kunnskapens språk*. Scandinavian Academic Press. 2012.

Takvam, Magnus: *Arbeiderpartiets fall*. Gyldendal 2002.

Thowsen, Atle: *Christian Michelsen*. Bodoni Forlag 2008.

Tjelmeland, Hallvard. *Politikarbiografien. Sjangerkrav og kvalitetskriterium i spennet mellom intimiserig og overpolitisering*. Festskrift til Knut Einar Eriksen. I politikkens irrganger, LO Media, 2009.

Tønnesson, Johan L. : *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget. 2008.

Viksveen, Thor: *Jens Stoltenberg*. Pax 2011.

Volkogonov, Dmitrij: *Lenin. Liv og lære*. Tiden Norsk Forlag 1994.

Walton, Stephen J.: *Skaff deg eit liv! Om biografi*. Samlaget. 2009.

Wheen, Francis: *Karl Marx*. Pax. 2001.

Willoch, Kåre: *Myter og virkelighet om begivenheter frem til våre dager med utgangspunkt i perioden 1965-1981*. Cappelen Damm 2002.